

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**„...A MUSÍ UMĚT JEZDIT PŘEDEVŠÍM NA KONI A PAK
TEPRV NA GRAMATICE.“**

ŠLECHTIC A KŮŇ V 19. A NA POČÁTKU 20. STOLETÍ

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Zdeněk Bezečný, Ph.D.

Autor práce: Petra Kramperová

Studijní obor: Kulturní historie

2013

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním mé diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále, aby toutéž elektronickou cestou byly zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 11. 1. 2013

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi byli při vypracování mé diplomové práce nápomocni. Za cenné rady a především za trpělivost bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce Mgr. Zdeňku Bezeckému, PhD. Tato práce by nevznikla ani bez ochotné pomoci pracovníků SOA v Třeboni a v jeho pobočce v Českém Krumlově, bez pomoci paní Hany Mertové, správkyňe depozitáře na SHZ v Českém Krumlově a paní Andrey Jáchimové, správkyňe depozitáře na SZ v Třeboni. V neposlední řadě bych chtěla vyslovit velké díky své rodině a manželovi Filipovi, bez jejichž finanční a především psychické podpory a pochopení by se moje práce neobešla.

Anotace

„...a musí umět jezdit především na koni a pak až na gramatice.“ Šlechtic a kuň v 19. a na počátku 20. století.

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl přiblížení jednoho z typických projevů šlechtického života - tedy jezdeckví a dostihového sportu - na konkrétním příkladě primogenitury a pro doplnění i sekundogenitury rodu Schwarzenbergů v 19. a na počátku 20. století.

Za základní zdroje informací byly použity fondy šlechtických velkostatků, prameny osobní povahy a v neposlední řadě také prameny ikonografické.

První část práce se zbývá chovem koní na šlechtických velkostatcích. Přibližuje organizaci chovu koní ve schwarzenberských hřebčínách, chovaná plemena koní a osvětluje účely, k nimž byla tato zvířata chována. Především si ale klade otázku, do jaké míry šlechtic sám podílel na organizaci chovu koní a jaký měl k těmto tvorům osobní vztah.

Druhý oddíl detailněji přibližuje některé činnosti, jež urozcům přinášely zábavu a potěšení - především dostihy, jezdecký sport, karusely a stranou nezůstaly ani hony a lovecká zábava. Všechny tyto činnosti byly výsadou vyšších vrstev ale i přes to v 19. století velmi ovlivňovaly i ostatní vrstvy společnosti a staly se tak základem pro moderní jezdecký sport jak jej známe dnes.

Poslední oddíl je věnován koním ve spojitosti s uměním. Toto ušlechtilé zvíře bylo od pradávna múzou umělců a symbolem ušlechtilosti, elegance, rychlosti a síly. Ve sbírkách hradů a zámků dodnes nacházíme velké množství portrétů koní (ať už se svým šlechtickým majitelem nebo bez něj) a jezdeckých scén. Umělecky bylo také zpracováno samotné vybavení pro koně – postroje, sáně či kočáry. I toto vybavení mohlo být vystavováno jako umělecké dílo v rodinných galeriích či alespoň dotvářelo historizující atmosféru velkolepých zimních jízdáren.

Notice

“... and he must be able to ride the horse primarily, and the grammar afterwards.” The nobleman and the horse in the 19th and early 20th centuries.

The presented degree work sets the aim of introducing one of typical displays of aristocratic life - horse riding and horse racing – in the actual example of primogeniture and secondogeniture of the noble family Schwarzenberg in the 19th and early 20th centuries.

As the basic information sources there were used aristocratic large estates collections, some sources of personal character and, last but not least, iconographic sources.

The first part of work deals with the horse-breeding at aristocratic estates. It acquaints with the organization of horse raising on Schwarzenberg horse-breeding farms, raised horse breeds, and clarifies the purposes of raising such animals. Above all, this part asks the question to what extent the nobleman himself participated in the organization of horse breeding and what personal relationship to these creatures he experienced.

The second part introduces in detail some activities which brought gentlefolk diversion and enjoyment, especially horse races, equestrianism, carousels, and of course, hunts and hunting pastime. All these activities were the privilege of upper classes, but in the 19th century they greatly influenced the other social classes and became the base for modern equestrianism we know today.

The last part dwells on horses with relation to the arts. This noble animal has always been the Muse of artists and the symbol of nobility, elegance, speed and power. Till now in the castle collections we have been tracing a large number of horse portraits (either with their noble owners or without them) and horse-riding scenes. Even the horse equipment - harness, sledge or horse-drawn couches - were reflected in arts. And such equipment could have been displayed as a work of art in noble family galleries, or at least created the period atmosphere of magnificent winter manèges.

Obsah

I.	Úvod	8
I.1.	Vymezení tématu	8
I.2.	Kritika pramenů a literatury	14
II.	Šlechta a chov koní	20
II.1.	Tradice chovu koní v českých zemích do roku 1918.....	20
II.2.	Organizace schwarzenberského chovu koní ve v 19. a na počátku 20. století	24
	<i>II.2.1. Koně ve schwarzenberských stájích a podmínky jejich chovu.....</i>	<i>24</i>
	<i>II.2.2. Lidé kolem koní</i>	<i>31</i>
II.3.	Schwarzenbergové a jejich odborná angažovanost v chovu koní	34
	<i>II.3.1. Aktivní ovlivňování chodu velkostatku</i>	<i>34</i>
	<i>II.3.2. Členství v chovatelských spolcích</i>	<i>35</i>
	<i>II.3.3. Prezentace chovu a chovatelské úspěchy aneb účast na výstavách koní</i>	<i>37</i>
	<i>II.3.4. Exkurz: Hipologická literatura ve schwarzenberské knihovně na zámku v Českém Krumlově jako možný zdroj získávání fundovaných informací o koních</i>	<i>41</i>
III.	Šlechta, koně, sport a zábava	47
III.1.	Šlechta a její koničky	47
III.2.	Karusely.....	52
III.3.	Lovectví a parforsní hony	61
III.4.	Dostihový sport.....	68
III.5.	Šlechta a počátky moderního jezdeckého sportu	80
IV.	Exkurz: Šlechta, koně a umění.....	84
IV.1.	Kůň ve výtvarném umění	84
IV.2.	Koně na uměleckých předmětech ve šlechtických sbírkách	86
	<i>IV.2.1. Koně a jezdeckví na obrazech ve schwarzenberských sbírkách</i>	<i>87</i>
	<i>IV.2.2. Koně a užité umění – schwarzenberská sbírka historických dopravních prostředků</i>	<i>93</i>
	<i>IV.2.3. Kuriozity</i>	<i>100</i>
V.	Závěr	102
VI.	Seznam pramenů a literatury.....	105
VI.1.	Nevydané prameny	105

VI.2. Vydané prameny	105
<i>VI.2.1. Dobový tisk</i>	<i>105</i>
<i>VI.2.2. Ostatní vydané prameny</i>	<i>105</i>
VII. Seznam příloh	111

I. Úvod

I.1. Vymezení tématu

„ Karusel v Brně. – Rozkošné. – Mladí lidé jezdili výtečně. Díky Bohu, že leckde je ještě vidět kavalíry, kteří svého řemesla, zbraní a uzdy, si váží a užívati znají. Od té doby, co šlechta chce býti vším jiným, než tím, k čemu podle podstaty své jest určena, zdá se mi často nemožnosti. – meč toť jeho rádlo – a musí umět jezdit především na koni a pak teprv na gramatice. Ale každý chce být, jeden beletristou, druhý st. simonistou, třetí technikem. Čtvrtý politikem, pátý kramářem, agronomem, diplomatem a byrokratem, a zapomene při tom, že se původně narodil - jako kavalír – t.j. rytíř!“¹

Tato slova si někdy kolem roku 1843 – 1844 poznamenal významný představitel sekundogenitury šlechtického rodu Schwarzenbergů Bedřich, který se sám díky svým postojům k životu a názorům nazýval „Poslední lancknecht“.

Z Bedřichova povzdechu nad neúplným dodržováním původního šlechtického poslání – býti především ctnostným rytířem – je patrné, že i šlechta musela v 19. století čelit a přizpůsobovat se nastupujícím změnám. Postupně byly zavrhovány některé staré hodnoty a společnost se plíživými krůčky začala proměňovat ve společnost moderní, vyznačující se nacionálními tendencemi, liberálními myšlenkami a postupným prosazováním se nových vrstev společnosti. Vznikala tzv. „nová šlechta“² a do popředí se dostávalo čím dál více také měšťanstvo.

Z výše uvedeného úryvku by se mohlo zdát, že se urození změnám přizpůsobovali poměrně snadno a ve velkém nejen podnikali či aktivně působili v politice (což nebylo v 19. století nic neobvyklého), ale přijímali i nové myšlenky a ideály. Opak byl však pravdou. Konzervativní historická šlechta³ si osvojovala některé hodnoty jen s velkou

¹ Karel SCHWARZENBERG (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga španělský deník a zrození revolucí*, Praha 1937, s. 74.

² Pod pojmem „nová šlechta“ rozumíme v 19. století nově nobilitovanou šlechtu. Povýšení do šlechtického stavu mohlo v tomto období dojít za zásluhy o vlast a dynastii, nejčastěji za službu v armádě či za službu ve státním úřadě. Mezi nově nobilitovanými bychom našli ale i velké množství umělců či průmyslníků a velkoobchodníků. Dle Jan ŽUPANIČ, *Rakouská šlechta na prahu moderní doby*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák, *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 194 – 207.

³ Pojem „historická šlechta“ naopak označuje přísně uzavřenou skupinu původních nositelů šlechtického titulu, jež si šlechtický titul předávala po staletí dědičně. Dle Tamtéž.

nelibostí. Stále více lpěla na svém starém specifickém způsobu života, který pro ni představoval ostrov jistoty v moři někdy až moc bouřlivých změn.⁴

Pro historickou šlechtu tak i nadále zůstával důležitý ideál urozenosti a starobylosti rodu stejně jako rodové tradice. K tradičnímu způsobu života urozených pak patřil určitý kosmopolitismus, obliba cestování, pořádání plesů, vedení salonů a samozřejmě také holdování lovu a jezdeckému sportu.

Za svůj přístup k životu a nedostatečnou nacionální horlivost bývala šlechta mnohdy kritizována. Jako příklad nám může posloužit kritika, jež obdržel kníže Alexandr Mensdorff v roce 1870 na stránkách *Národních listů*. Místo činů prospěšných pro politický vývoj státu prý „bývá na všech plesích a je oblíbený ve vysokých kruzích aristokratických, kde se jedná o honech, dostihách (sic!) a podobných ducha sílicích šlechtických plesirech.“⁵

I přes mnohdy nemístnou kritiku a nebo právě kvůli ní u šlechty i nadále přetrvávala idea šlechtice jako ctnostného kavalíra a rytíře. Jízda na koni byla tedy chápána nejen jako praktická dovednost, ale i jako prostředek, jak si malý šlechtic mohl osvojit pravidla chování příslušející právě vrstvě urozených.

Kůň doprovázel své urozené pány více méně od kolébky do hrobu. Malý šlechtický synek se s koněm seznamoval ponejprv v podobě hraček – různých figurek koníků. Jak vidíme na kvaši neznámého autora zobrazujícího pokojný výjev ze salonu orlických Schwarzenbergů, nesměl ve výbavě malého šlechtického synka chybět ani nádherný houpací kůň ustrojený do zmenšené kopie skutečných jezdeckých postrojů.⁶

Od figurek a houpacích koníků nebylo daleko k zvířeti opravdovému. Chlapci zahajovali svou jezdeckou kariéru zpravidla na poníkovi nebo menším koni. Ač měli šlechtičtí synkové pro osvojení všech pro život důležitých znalostí a dovedností

⁴ O problematice dělení šlechtické společnosti na novou a historickou šlechtu Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006; TÝŽ, *Rakouská šlechta*; TÝŽ, *Cesty k urozenosti. Nová šlechta v Rakousku – Uhersku*, ČCH 104, 2006, č. 2, s. 269 – 303; Zdeněk BEZECNÝ – Milena LENDEROVÁ, *Proměny elit v Čechách 1780 – 1914*, Studie k sociálním dějinám 3, 1999, s. 35 – 39; Jirí BRŇOVJÁK – Tomáš KREJČÍK, *Ke studiu nové šlechty v českých zemích v 18. a 19. století*, Genealogicko-heraldický hlas 17, 2007, s. 39 – 46.

⁵ Citováno dle Radmila ŠVAŘÍČKOVÁ – SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové – Pouily v 19. století*, Praha 2007, s. 291.

⁶ Autor neznámý, *Kněžna Josefína Schwarzenbergová se synem Karlem v salóně*, 1829, kvaš, svaz Tochovice, inv. č. 12/1079.

k dispozici ty nejlepší soukromé učitele, základní „rytířské ctnosti“ - tedy mimo jiné i umění lovu a jízdy na koni – se učili od svých otců nebo dědů.⁷

Když chlapec svého poníka přerostl, přisedlal na velkého koně. Krom bezstarostných vyjížděk do přírody přibyly v pokročilejším věku i speciální lekce drezurního ježdění. Perfektní sed a ovládání koně se pak hodilo při vojenském výcviku, který mladí šlechtičtí synkové absolvovali většinou u prestižních jezdeckých pluků (např. huláni, husaři). S mladíkem většinou k pluku cestoval i jeho oblíbený kůň.

Koně a jezdeckví neprovázeli životem jen šlechtice – muže. Jezdeckému sportu holdovaly velice rády i urozené dámy. Takže i malé šlechtičny často absolvovaly lekce jízdy na poníkovi a později i na velkém jezdeckém koni. Oblíbené byly také vyjíždky do přírody v kočáře taženém koňmi.

Kůň v životě šlechtice sloužil nejen jako dopravní prostředek. Důležité byly i různé společenské akce spojené s koňmi a předváděním jezdeckého umu urozenců, kde bylo možné potkat přátele nebo navázat výhodné kontakty s jinými šlechtickými rody. Takovéto události tedy sloužily nejen k zábavě, ale umožnily také patřičným způsobem prezentovat urozenost a prestiž rodu.

Oblíbenými místy setkávání byly karusely. Svůj vrchol zaznamenaly sice již v 18. století, ale probíhaly i ve století 19. Postupně z nich vznikaly různé jezdecké disciplíny (hlavně drezurní soutěže), tak jak je známe dnes. Další oblíbenou šlechtickou společenskou kratochvílí spojenou s koňmi byly parforsní hony. Odtud už nebylo daleko ke vzniku velkého fenoménu, kterým se stal dostihový sport. Můžeme tedy říci, že šlechta se výrazně podílela na vzniku a vývoji moderního jezdeckého a dostihového sportu.

Koně byli také významným produktem šlechtických velkostatků. Vždy se dbalo na velmi pečlivou plemenitbu. Chovali se nejen ušlechtilí teplokrevníci a plnokrevníci pro lov a sport, ale i mohutnější kočároví karosíeři a těžcí chladnokrevníci, kteří byli nepostradatelní pro práci na šlechtickém velkostatku. Každý šlechtic také musel odvádět určitý počet koní pro potřeby vojska. Chov koní začal být v 19. století organizován množstvím chovatelských spolků. U jejich zrodu (nebo alespoň v jejich představenstvu) stáli dost často představitelé nejvýznamnějších českých šlechtických rodů.

⁷ Srov. Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. století a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005, s. 87 – 88; R. ŠVARČÍKOVÁ – SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*, s. 133 – 134.

Klapot koňských kopyt doprovázel šlechtice či šlechtičnu i na jejich cestě poslední. Velice často byla rakev v pohřebním konduktu tažena vícespřežím vraných koní.

Cílem mojí diplomové práce je pokus o přiblížení jednoho z typických projevů šlechtického života - tedy jezdeckví a dostihového sportu - na konkrétním příkladě primogenitury a v některých případech pro doplnění výsledků výzkumu i sekundogenitury rodu Schwarzenbergů v dlouhém 19. století.

Proč zrovna Schwarzenbergové? Proč, když se v dostihových ročenkách, ve výsledcích jezdeckých soutěží a seznamech představenstva jezdeckých spolků a klubů skvějí mnohem častěji jména jiných významných českých šlechtických rodů, jako jsou Kinští, Auerspergové, Pálffyové, Liechtensteinové či Trauttmansdorffové? Možná právě proto, že Kinským, Pálffyům, Auerspergům či dalším již v souvislosti s koňmi, byť ve velmi malé míře, byla věnována pozornost. Chtěla bych také poukázat na to, že i v rodě, který ve spojitosti s jezdeckvím a koňmi není tolik proslavený, měla tato záliba své místo a že i Schwarzenbergové k rozvoji chovu koní a jezdeckého sportu přispěli nemalou měrou. Dalším rozhodujícím faktorem pak byla velmi kvalitní pramenná základna ve schwarzenberském rodinném archivu v Třeboni a jeho pobočce v Českém Krumlově.

Výběr období 19. a počátku 20. století (do roku 1918) je snadno vysvětlitelný. Právě v této době jezdeckví přestává být jen pracovním nástrojem či zábavou vysoce urozených kruhů společnosti, ale začíná se také pomalu profilovat do podoby moderního jezdeckého a dostihového sportu, tak jak jej známe dnes. Bude zajímavé sledovat, jak se o vznik moderního jezdeckví zasloužila právě šlechta a konkrétně i Schwarzenbergové. Optika metody dlouhého trvání pak snadněji odrazí sledované změny.

Jednoduché ovšem nebylo rozhodnutí o výběru správných metod a přístupů. Na zvolené téma lze totiž nazírat z mnoha úhlů pohledu. Bude lepší využít cesty sociálních dějin a nahlížet na problematiku šlechty ve vztahu k jezdeckví jako na problematiku spojenou s určitou sociální skupinou? Nebo se podrobněji zabývat řízením a chodem šlechtických hřebčinů a hřebčinců⁸, které byly nedílnou součástí šlechtických

⁸ Mezi oběma pojmy je nutno rozlišovat. Hřebčín je chovatelské zařízení, kde jsou chovány klisny s hříbaty a také plemenní hřebci. Zjednodušeně lze říci, že v hřebčině je zajištěna veškerá plemenářská práce. Probíhá zde připouštění plemennými hřebci i ohřebení klisen, které sem majitelé přivázejí za plemeníky. Oproti tomu hřebčinec je chovatelské zařízení, kde jsou chováni pouze hřebci. Hřebčince vykupují nadějně hřebečky od chovatelů. Hříbata pak vyrůstají pospolu v hřebčích stádech. Po dosažení

velkostatků a přinést tak nové poznatky na poli dějin hospodářských? Nebo bude lepší zaměřit se na to, jak se projevovala šlechtická mentalita a jak se lišily názory jednotlivých šlechticů právě na poli chovu koní a jezdeckého sportu? A jak to bylo s šlechtickou jezdeckou každodenností a kulturou s ní spojenou?

Po zvážení všech pro a proti a po předběžném prostudování literatury a pramenné základny jsem se nakonec rozhodla nazírat na téma šlechtic a kůň více úhly pohledu a nastínit tak od každého něco. Jako stěžejní jsem ovšem zvolila pohled kulturně historický. Toto rozhodnutí bylo podloženo i stavem zpracování a přístupností některých archivních fondů. Pro potřeby výzkumu bylo vytvořeno několik dílčích sond. Bohužel ne vždy bylo možné srovnat získané informace o rodu Schwarzenbergů s jinými šlechtickými rody. Podrobnější výzkumy na toto téma totiž, až na výjimky, chybí. Vzhledem ke všem zde zmíněným skutečnostem tak může předložená diplomová práce do jisté míry působit neuceleným dojmem a některé závěry jsou doposud jen pouhými hypotézami, které ještě bude nutno detailněji ověřit, ale i přes to doufám, že diplomová práce bude mít určitý přínos. Mým cílem je mimo jiné poukázat na badatelské možnosti tohoto jistě zajímavého tématu. Především doufám, že se tato práce stane podnětem pro bádání dalších historiček a historiků, neboť nevytěžených pramenů k tomuto tématu je stále velmi mnoho.

A jaká témata a základní otázky si moje práce vytyčuje? První část práce se bude zabývat chovem koní na šlechtických velkostatech. Jakým způsobem byl chov organizován? Jaká plemena a proč byla šlechtici preferována? A především do jaké míry se sám šlechtic podílel na chovu koní ve svých hřebčinech a hřebčincích?

Druhý oddíl méj diplomové práce detailněji přibližuje některé činnosti, jež urozeni přinášely zábavu a potěšení. Zaměřím se především na dostihy, jezdecký sport, karusely a stranou nezůstanou ani hony. Jaký význam měly tyto zábavy pro šlechtice a jak důležitou roli hrály ve šlechtickém společenském životě? Jak tato zábava ovlivnila vznik jezdeckví a dostihů a jejich přetvární v moderní sport?

Poslední oddíl bude věnován koním ve spojitosti s uměním. Toto ušlechtilé zvíře bylo od pradávna múzou umělců a symbolem ušlechtilosti, elegance, rychlosti a síly. Ve sbírkách hradů a zámků dodnes nacházíme velké množství portrétů koní (ať už se svým šlechtickým majitelem nebo bez něj) a jezdeckých scén. Umělecky bylo také zpracováno samotné vybavení pro koně – postroje, sáně či kočáry. I toto vybavení

věku dospělosti jsou obsednuti a podstupují náročné testy, podle jejichž výsledku jsou, nebo nejsou zařazeni oficiálně do chovu. Dle Jaromír DUŠEK, *Chov koní v Československu*, Praha 1992, s. 118.

mohlo být vystavováno jako umělecké dílo v rodinných galeriích či alespoň dotvářelo historizující atmosféru velkolepých zimních jízdáren.

I.2. Kritika pramenů⁹ a literatury

I přes částečně oživený zájem historiků o bádání o šlechtě v 19. století¹⁰, jež se v poslední době projevuje, se problematice šlechty ve vztahu ke koním a jezdeckví podrobněji příliš prací nevěnuje. Pokud už je tomuto tématu věnován prostor, zmíněny jsou zejména chovem koní proslavené šlechtické rody (především rod Kinských, Auerspergové, Pálffyové). Poměrně podrobně se chovem koní u rodu Kinských zabývá Aleš Valenta v jedné kapitole své knihy *Dějiny rodu Kinských*¹¹. Podobné téma se pak stalo námětem hned několika bakalářských a diplomových prací, především pak práce Jany Černé¹² z Univerzity v Hradci Králové a Kateřiny Kotrlé¹³ z Univerzity Karlovy.

Ve spojitosti se Schwarzenbergy¹⁴ je pak chov koní a jezdeckví zmiňováno především jako součást specifického životního projevu šlechty, a to například v knize Hannese Stekla¹⁵ či knihách a studiích Zdeňka Bezečného¹⁶. Drobné zmínky najdeme

⁹ Přesná citace pramenů v jednotlivých kapitolách.

¹⁰ O stavu bádání o šlechtě 19. a počátku 20. století do roku 1995 Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, zejména s. 15 – 23. Z novějších prací českých autorů Bohumil SMUTNÝ, *Moravská šlechta mezi protoindustrializací a průmyslovou revolucí. Podnikatelské aktivity pozemkové aristokracie v 18. a 19. století*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák, *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 175 – 193; Jiří RAK, *Šlechta v optice moderního českého nacionalismu*, in: Zámek Loučeň, České Budějovice 2008, s. 27 – 38; R. ŠVARŤÁČKOVÁ – SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*; J. MALÍŘ - M. RÁJA (edd.), JUDr. Václav Kounic a jeho doba, Brno 2009; Jiří GEORGIEV, *Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*, Praha 2011; Ivo CERMÁN – Luboš VELEK, *Adel und Wirtschaft: Lebensunterhalt der Adeligen in der Moderne*, München 2009. Z novějších zahraničních prací Eagle GLASSHEIM, *Noble Nationalist. The Transformation of the Bohemian Aristocracy*, London – Cambridge 2005; Rita KRUEGER, *Czech, German and Noble. Status and National Identity in Habsburg Bohemia*, Oxford – New York, 2009; Raimund PALECZEK, *Die Modernisierung des Grossgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolf zu Schwarzenberg. Beispiel eine deutsch tschechischen Symbiose in Südböhmen im Neoabsolutismus 1848 – 1860*, München – Freiburg 2009.

¹¹ Aleš VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.

¹² Jana ČERNÁ, *Chov koní na Chlumecku a rod Kinských na přelomu 19. a 20. století*, Hradec Králové 2010 (= Bakalářská práce Univerzita Hradec Králové).

¹³ Kateřina KOTRLÁ, *Počátky a vývoj dostihového sportu ve východních Čechách*, Praha 2005 (= Diplomová práce Univerzita Karlova).

¹⁴ Vyčerpávající výčet literatury k dějinám rodu Schwarzenbergů Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*. K dějinám a roli tohoto rodu také Martin GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.

¹⁵ Hannes STEKL, *Österreichs Aristokratie im Vormärz. Herrschaftsstil und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg*, Wien 1973.

¹⁶ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*. Z dalších prací k tématu Schwarzenbergů a k společenskému postavení a životu šlechty TÝŽ, *Poslední lancknecht*, in: M. Gaži (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 415-423; TÝŽ, *Šlechta v české společnosti druhé poloviny 19. a počátku 20. století*, in: J. Malíř - M. Rája (ed.), JUDr. Václav Kounic a jeho doba, Brno 2009, s. 157-163; TÝŽ, *Karel V. ze Schwarzenbergu (Životní styl šlechtice přelomu 19. a 20. století)*, *Opera historica* 4, 1995, s. 281-295; TÝŽ, *Zrod šlechtičny (původ a výchova baronky Sidonie Nádherné z Borutína)*, *Studie k sociálním dějinám* 4, Ústav hospodářských a

například i v některých člancích Jiřího Záloly, které jsou věnovány hospodaření na schwarzenberském velkostatku Hluboká nad Vltavou¹⁷ a v diplomové práci věnované hospodářskému dvoru Vondrov¹⁸.

Zapátráme – li na poli hipologické literatury (ať už odborné či populárně naučné), zjistíme, že sledovanému tématu není pozornost věnována téměř vůbec. V knize Michala Horáčka *Království za koně* se dokonce v souvislosti se vznikem dostihového sportu dočteme že „zájem nestálých aristokratů o dostihy naneštěstí postupně vychládal až v roce 1846 opadl docela“¹⁹ a vliv šlechty na rozvoj dostihového sportu nadále autor uznává pouze v případě vzniku slavné Velké pardubické steeplechase. Důležité je ovšem dodat, že zmíněná kniha vyšla počátkem let osmdesátých.

Výjimku potvrzující pravidlo představuje literatura věnující se nejtěžšímu překážkovému dostihu evropského kontinentu – Velké pardubické²⁰ a také několik málo knih, které se alespoň v krátkém většinou úvodním přehledu snaží stručně popsat vývoj chovu koní a jezdeckví u nás či ve světě.²¹ Důležité je v tomto kontextu především připomenout knihy a studie J. Duška, který se mimo jiné snažil ve svých pracích vyzdvihnout i úlohu koně v dějinách.²² Duškovy „historické“ práce přinášejí cenné informace týkající se chovu koní zejména v období středověku a raného novověku.

sociálních dějin UK Praha, 1999, s. 117-134; TÝŽ, *Schwarzenbergové a jejich Orlik v 19. století*, Jihočeský sborník historický 68, 1999, s. 129-146; TÝŽ, *Cesty Karla IV. ze Schwarzenbergu (1859-1913)*, Scientific Papers of University of Pardubice, Series C, Institute of Languages and Humanities 3, 2000, s. 77-82.

¹⁷ Jiří ZÁLOHA, *Velkostatek Hluboká nad Vltavou v letech 1848 – 1948*, Archivum Trebonense 11, 1982, s. 101 – 122; TÝŽ, *Mzdy čeledi a zemědělských dělníků ve schwarzenberských dvorech ve druhé polovině 19. století*, Vědecké práce zemědělského muzea 25, 1985, s. 181 – 201.

¹⁸ Marcela TICHÁ, *Schwarzenberský hospodářský dvůr Vondrov v letech 1895 – 1914*, České Budějovice 2001 (= Diplomová práce Jihočeské univerzity).

¹⁹ Michal HORÁČEK, *Království za koně*, Praha 1983, s. 292.

²⁰ John PINFOLD – Kamila PECHNEROVÁ, *Velká pardubická a Velká národní. Příběh dvou dostihů*, Pardubice 2011; Miloš SVOBODA, *100 ročníků Velké pardubické*, Praha 1990; TÝŽ, *Pardubické parforsní hony*, Pardubice 2006; TÝŽ, *Velká pardubická steeplechase*, Praha 1968; Vladimír DAVID, *Taxis a ti druzí*, Praha 1987; TÝŽ, *Od startu do cíle – Velká pardubická steeplechase*, Praha 1974; Jaroslav HUBÁLEK, *Od Fantoma po Peruána*, Přelouč 2001; Josef PÁVEK, *Co chcete vědět o Velké pardubické*, Praha 1972; TÝŽ, *Tisíc a jeden skok*, Praha 1969; Pavel KOVÁŘ, *Šampaňské s příchutí pelyňku. Příběhy lidí a koní včerejška i dneška Velké pardubické steeplechase*, Pardubice 2000; TÝŽ, *Velká pardubická. Příběhy z dějin, současnosti i zákulisí*, Pardubice 2011; Petr FELDSTEIN, *Život mezi překážkami. Příběhy hrdinů velké pardubické*, Praha 2000; Zdeněk Rudolf KINSKÝ, *Hodina vzpomínek: Kus historie parforsních honů a dostihů v Čechách*, Chlumec nad Cidlinou 1947; Franz von THURN – TAXIS, *Pardubitz: Parforce – Jagd und Rennen*, Wien – Köln – Böhlau 1990.

²¹ František LERCHE, *Naše koně*, Praha 1959; František ŠTENCL, *Vývoj chovu koní u nás*, Díl 1, Pardubice 1976; Luděk J. DOBROUKA – Helena KOHLOVÁ, *Zkrocený vládce stepi*, Praha 1992; J. DUŠEK, *Chov koní v Československu*, Praha 1992; Š. HÖRMAN a kol, *Chov koní*, Bratislava 1957; Zdeněk MAHLER, *Člověk a kůň*, České Budějovice 1995; J. VOLF, *Po stopách koní*, Praha 1972; J. ŠILHA – J.SIXTA, *Historie chovu koní v jižních Čechách*, in: Ročenka Českého teplotkrevníka 2003, Písek 2003.

²² Jaromír DUŠEK, *Kůň ve službách člověka. Středověk*, Praha bd; TÝŽ, *Koně v minulosti*, Pardubice 1995; TÝŽ, *Zajímavosti o koních*, Praha bd.

Škoda jen, že Dušek nebyl vystudovaný historik, což se projevuje především na způsobu interpretace a práce s historickými prameny. Dušek se také v krátké studii pro časopis *Jezdectví* zabývá chovem schwarzenberským, bohužel tento článek končí počátkem 19. století.²³ Důležitost úlohy šlechtických chovů pro rozvoj zemského chovu a vliv aristokratické společnosti na rozvoj jezdeckého sportu je okrajově zmíněna v relativně nové publikaci J. Misaře.²⁴ Cenné informace můžeme také najít v časopise Národního zemědělského muzea *Koně*²⁵, který vychází v souvislosti s přípravou stejnojmenné výstavy.

Nakonec je třeba ještě zmínit několik hipologických titulů zahraničních – s ohledem na zvolené téma především německých. I zde nacházíme informace k tématu většinou jako součást širě pojatých dějin koně a dějin jednotlivých jezdeckých odvětví a disciplín.²⁶

Na obohacení našich poznatků z oblasti dějin koně ve středověku se mimo jiné velice zasloužila slovenská historička Daniela Dvořáková²⁷. V této knize se snoubí znalosti historických přístupů a metodologie, které jsou pečlivě aplikovány na hipologické téma. Kniha je tak velmi cenným zdrojem nejen pro hipology, ale i pro historiky.

Velkým přínosem a podnětem pro další bádání je také diplomová práce *Der Pferdesport des Österreichischen Adels in der Zeit von 1848 - 1914* Martiny Jackwerth²⁸ z Vídeňské univerzity. Jako jedinou slabinu této práce vnímám především to, že díky zadání práce na katedře sportu, není příliš prostoru věnováno samotnému výzkumu nevydaných archivních pramenů a práce tak vychází především z dostupné literatury, vydaných šlechtických pamětí a dobového tisku. Ale i přes tuto nevýhodu diplomová práce přináší syntézu dosavadních poznatků a je díky tomu důležitá pro základní zorientování se v problematice.

²³ Jaromír DUŠEK, *Chov koní u Schwarzenbergů. Výňatky z archivních záznamů o chovu koní na schwarzenberských panstvích*, *Jezdectví* 7, 2000, s. 34 – 35.

²⁴ Drahoslav MISAR, *Vývoj chovu koní v Čechách, na Moravě a na Slovensku*, Praha 2011.

²⁵ Prameny a studie 43. *Koně*, Praha 2009 (= časopis Národního zemědělského muzea).

²⁶ Walter BINNEBÖS, *Galoppsport in Wien*, Wien 1980; Gustav JANTSCH, *Vollblutzucht und Turf bis 1918*, Wien 1968; Heinz NÜRNBERG, *Auf dem Spurren der Lipizzaner*, Hildesheim 1998; Hans HANDLER, *Die Spanische Hofreitschule zu Wien*, Wien 1972; Sandra L. OLSEN a kol., *Horses and Humans: the evolution of human – equine relationship*, Oxford 2006; TÁŽ, *Horses through time*, Lanham 2003.

²⁷ Daniela DVOŘÁKOVÁ, *Koň a člověk v středověku. K spolužití člověka a koňa v Uhorskom kralostve*, Budmerice 2007.

²⁸ Martina JACKWERTH, *Der Pferdesport des österreichischen Adels in der Zeit von 1848 – 1914*, Wien 1996 (= Diplomová práce Univerzity ve Vídni).

Zajímavá je také poněkud popularizující kniha *Pferde unter Doppeladler* od Martina Hallera²⁹, která se snaží vystihnout vliv koní na kulturu v období habsburské monarchie a pozdějšího Rakousko – Uherska.

Díky obnovenému zájmu o studium starší hippologické literatury začalo docházet v nakladatelství Georg Olms Verlag (Olms Presse) v edičních řadách Documenta hippologica a Nova hippologica k reedici knih významných hippologů nejen 19. století a také k vydávání mnoha moderních studií, zabývajících se historií koně a jezdeckého sportu.³⁰

Ve šlechtických archivech najdeme k tématu velké množství archivních pramenů, které jsou okem historika téměř netknuté. Ve své práci jsem vycházela zejména z fondů schwarzenberských velkostatků. Zpracovat podrobně chov koní na všech schwarzenberských hospodářských dvorech v rámci jedné diplomové práce nelze. Archivy ukrývají velké množství materiálů a poznatků. Fondy jsou ale z velké části nezpracované, a tudíž i hůře přístupné. Pro potřeby diplomové práce byly z tohoto důvodu vybrány jako reprezentativní vzorky materiály z fondu dvou velkostatků, a to velkostatku Netolice a velkostatku Hluboká nad Vltavou.

Panství Netolice získal v roce 1719 Jan Adam ze Schwarzenbergu spolu s dalším dědictvím po Eggenbercích. V roce 1801 jej rozšířil Josef ze Schwarzenbergu přikoupením sousedních Libějovic.³¹ Z hlediska chovu koní byla oblast Netolicka významná dávno před tím, než ji do svého držení získali Schwarzenbergové. Z roku 1614 pochází záznam o zřízení hřebčína na Kratochvíli, o něco později se pak do popředí dostává chov koní na Petrově Dvoře.³² Byl zde chován polotěžký typ koně (někdy také označovaný jako kůň netolický). Tento kůň byl vhodný jak do zápřeže, tak pod sedlo a splňoval díky tomu dokonale představu o mnohostranně využitelném

²⁹ Martin HELLER, *Pferde unter dem Doppeladler. Das Pferd als Kulturträger im Reiche der Habsburger*, Hildesheim 2002.

³⁰ Zejména Ludwig HÜNERSDORF, *Anleitung zu der natürlichen und leichtesten Art Pferde abzurichten*, Marburg 1800, reprint Hildesheim 1992; Carl Gustav WRANGEL, *Das Buch vom Pferde. Ein handbuch für jeden Besitzer und Liebhaber von Pferden in 2 Bände*, Stuttgart 1927, reprint Hildesheim 1994; TÝŽ, *Das Luxus – Fuhrwerk. Ein Handbuch für Equipagenbesitzer*, Stuttgart 1898, reprint Hildesheim 1998; TÝŽ, *Einiges über Fahren*, Stuttgart 1898, reprint Hildesheim 1992; Charles James APPERLEY, *Das Rennpferd, seine Erziehung und Vorberereitung für die Rennbahn*, Köln – Aachen 1838, reprint Hildesheim 2001; Francois BAUCHER, *Erläuterndes Wörterbuch der Reitkunst*, Leipzig 1844, reprint Hildesheim 2012; TÝŽ, *Methoden der Reitkunst nach neuen Grundsätzen*, Stockerau 1884, reprint Hildesheim 2002; Antoine de PLUVINEL, *L'Instruction du Roy en l'Exercice de monter à Cheval. Neuauffgerichte Reut-Kunst*, Frankfurt am Main 1670, reprint Hildesheim 2000; Stephan SZÉCHENYI, *Über Pferde, Pferdezucht und Pferdrennen*, Leipzig – Pesth 1830, reprint Hildesheim 1979.

³¹ Jan ŽÍŽKA, *K podobě schwarzenberských hospodářských dvorů*, in: M. GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 54.

³² J. DUŠEK, *Chov*, s. 123.

pracovním koni.³³ Petrův Dvůr si zachoval postavení významného chovatelského zařízení i v dobách Schwarzenbergů. I v 19. století se zde chovali především pracovní polotěžcí koně. A právě tato návaznost na starší a poměrně dost proslavený chov koní mě vedla k výběru velkostatku Netolice za reprezentativní vzorek³⁴.

Panství Hluboká zakoupil v roce 1661 Jan Adolf ze Schwarzenbergu od dědiců Balthasara Marradase.³⁵ Oblast kolem Hluboké nad Vltavou patří z hlediska jihočeského šlechtického (nejen schwarzenberského) chovu koní 19. století mezi nejdůležitější. Chováni zde byli především ušlechtilí plnokrevní a teplokrevní koně pro potřebu samotných knížat, a to především na dvorech Vondrov a Stará obora. Z toho důvodu bylo panství Hluboká nad Vltavou vybráno za druhý reprezentativní vzorek schwarzenberského velkostatku³⁶. Lze tak snadněji porovnat, jak se lišil užitkový chov koní s chovem elitním.

Další významné poznatky přinesly materiály uložené v Rodinném archivu primogenitury Schwarzenbergů, konkrétně části týkající se vedení domácnosti (Fam. Prim. Haushalt – část 8.auta, koně a část 9. Vozy, kočáry, postroje), sbírka fotografií a sbírka diplomů.³⁷ Celý výzkum byl doplněn o studium hipologické literatury, ikonografických materiálů (obrazy, grafiky) a hmotných pramenů (sedla, postroje, kočáry) ve schwarzenberských sbírkách. Výzkum byl proveden především na SHZ Český Krumlov a na SZ Třeboň, kde se v současné době nachází valná většina sbírkových předmětů týkajících se koní a jezdeckví.

Koně a jezdeckví byli často tématem korespondence mezi urozenými a zmínky o těchto ušlechtilých zvířatech nacházíme také v osobních denících. Díky malé zpracovanosti a neutříděnosti těchto archivních materiálů byl ale tento typ pramene použit jen výjimečně, a to v případě, kdy již došlo k jeho editování. Využit tak byl především cestovní deník Jana Adolfa II. ze Schwarzenbergu a výjimečně byly pro doplnění také užity některé ego dokumenty týkající se sekundogenitury rodu Schwarzenbergů.

³³ Podrobněji Veronika ADAMCOVÁ, *Významné rodiny českého teplokrevníka netolického chovu*, České Budějovice 2011 (Diplomová práce ZF JČU), zejména s. 20 – 22.

³⁴ Pro zajímavost v roce 1895 toto panství čítalo celkem 19 dvorů (2987 ha polí, 1010 ha luk, 277 ha pastvin a 53 ha zahrad). Dle J. ŽÍŽKA, *K podobě* s. 54.

³⁵ Tamtéž, s. 50.

³⁶ V roce 1895 čítala 12 hospodářských dvorů (2663 ha polí, 1170 ha luk, 826 ha pastvin). Dle Tamtéž.

³⁷ Podrobněji Jiří ZÁLOHA, *Schwarzenberský rodinný archiv (primogenitura)*, Archivum Trenbonense 8, 1996, s. 24 – 32.

Celý obraz vztahu Schwarzenbergů ke koním a jezdeckví byl pak doplněn studiem jeho odrazu v dobovém tisku.

Po paleografické stránce je materiál velice různorodý. Jedná se především o německy psané texty. Ve fondech velkostatků je ovšem možné narazit i na text anglický či maďarský, což souvisí s okruhem míst, odkud byli koně do schwarzenberských stájí nakupováni a také se skutečností, že někteří ze schwarzenberských štolbů byli původem Angličané. Výjimečně se můžeme setkat i s češtinou, většinou v případě komunikace velkostatků s lidmi žijícími v jejich okolí či s českými obchodníky s koňmi a krmivem.

Co se obtížnosti textů týká, i ta je velice různorodá a závisí také na době vzniku materiálů. Ve fondech je možné najít krasopisně psané čistopisy, psané velice dobře čitelným kurentem, ale také koncepty, které byly evidentně psány ve spěchu. V těchto případech byl text ne vždy plně čitelný. Čtení také mnohdy znesnadňovala kvalita papíru či poměrně dost vybledlý inkoust. Zpravidla byla většina německých textů psána kurentem, anglické a české texty jsou psány humanistickou kurzívou. Na počátku 20. století se čím dál tím častěji objevují materiály psané na psacím stroji, což samozřejmě velmi zlehčilo čtení a interpretaci pramenů.

II. Šlechta a chov koní

II.1. Tradice chovu koní v českých zemích do roku 1918

Než se pokusíme nastínit vliv šlechtice na chov koní, zejména jeho fundovanost v oboru a organizaci chovu koní na šlechtických velkostatech, pojďme si v krátkosti připomenout nejdůležitější mezníky vývoje zemského a šlechtického chovu koní na našem území do roku 1918.

Chov koní v českých zemích měl již od středověku dvě polohy. První představoval zemský chov, který produkoval koňský materiál pro nejrůznější potřeby státu a byl určován státními zákony a nařízeními. Jeho protipólem byl chov v soukromých, většinou šlechtických hřebčínách a hřebčincích. Ten sledoval v první řadě zájmy a potřeby jednotlivců. Nicméně i šlechta musela do jisté míry dodržovat státní zákony a nařízení a oba dva druhy chovů se tak do jisté míry prolínaly.

O prvopočátcích chovu koní u nás máme jen sporé doklady, například archeologické vykopávky, Raffelstettský celní tarif z r. 903 – 906 a také zprávy Ibrahíma ibn Jákuha z 10. století. Kůň byl sice v této době velice ceněným artiklem, ale jeho chov nebyl ještě centrálně řízen panovnickými nařízeními. Šlechta tak mohla položit první základy soukromého výběrového chovu těchto zvířat, který byl určován pouze zájmy urozených majitelů. Do jisté míry byl limitován pouze výší postavení šlechticů, jejichž povinností bylo mít vlastní ozbrojence a koně pro jejich potřebu. Důležité také byly chovy koní vzniklé při klášterech.³⁸

Mnohem více se dozvídáme o chovu koní až v raném novověku. Důležitým pramenem pro toto období je *Zpráva o dobytku koňském rytíře Jana Dobřenského*, patrně sepsaná kolem roku 1560.³⁹ V této době na našem území vzniká několik významných hřebčínů, v čele s hřebčínem v Kladrubech nad Labem, založeným v roce 1579. Jak dokládá zpráva Jindřicha Teplého z roku 1593, začalo v této době na našem území postupně docházet k vydělování chovu koní teplokrevného a chladnokrevného.⁴⁰

³⁸ J. DUŠEK, Kůň, s. 179; TÝŽ, *Chov koní*, s. 9; D. DVOŘÁKOVÁ, *Koň*, s. 76.

³⁹ D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 7.

⁴⁰ F. ŠTENCL, *Vývoj*, s. 10; D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 13.

Postupně se začínají proměňovat i podmínky šlechtického chovu koní.⁴¹ Od přelomu 16. a 17. století se hřebčiny a hřebčince stávají významným ekonomickým úsekem v hospodářské činnosti jednotlivých panských sídel a později i šlechtických velkostatků. V úrovni jednotlivých chovů spolu šlechta často soutěžila, takže odbornost chovu byla prestižní záležitostí. Výsledkem bylo, že daný chov koní byl vždy odrazem nejen odbornosti urozece, ale zároveň i jeho majetkových poměrů. Výlohy na chov koní a jejich výcvik byly vysoké. Z důvodu potřeby adekvátní sebe prezentace ovšem v této oblasti šlechtic často nešetřil.⁴²

Mezi preferovanými koňmi se hlavně ve šlechtických kruzích začínají objevovat nová plemena. Zejména pak koně italského a španělského původu, kteří dobře splňovali představu o reprezentativním jezdeckém i kočárovém koni. Tito koně se pak stali zakladateli mnohých elitních šlechtických chovných stád. K nejvýznamnějším chovům těchto koní patřil kromě císařského dvorního hřebčína v Kladrubech nad Labem především hřebčín Albrechta z Valdštejna ve Smrkovicích na Bydžovsku nebo liechtenstejnský hřebčín v Lednici na Moravě. Později také získaly na prestiži elitní chovy španělských koní, například v hřebčíně Opočno v majetku Colloredo – Mansfeldů nebo v trauttmansdorffském hřebčíně u Litomyšle. Do popředí se v chovu koní také dostávají Schwarzenbergové.⁴³ Turecké nebezpečí hrozící Evropě a zájem šlechticů o cestování do exotických zemí vedl k seznámení s dalším plemenem – koněm arabským. „Mouřenínští“ nebo také „turečtí“ koně, jak byli Arabové v této době nazýváni, byli pro svého urozeného majitele opravdovým pokladem, neboť jejich pořízení bylo díky malé dostupnosti tohoto koně v Evropě velice nákladné. Na druhou stranu se pak šlechtic mohl chlubit opravdovou perlou ve svém chovu.⁴⁴

Těžká rána pro český chov přišla během třicetileté války. Mnoho koní v ní bylo pobito nebo skončilo jako trofej nepřátelských vojsk. Po třicetileté válce tak přišlo období velkého úpadku, zemský chov koní probíhal jen velmi neorganizovaně, bez dodržování zásad plemenitby. Určitou úroveň si ale podržely chovy šlechtické. Urození

⁴¹ O vztahu raně novověkého šlechtice ke koním a zvířatům Marie KOLDINSKÁ, *Červená chrtice od pana Trčky. Šlechtici a jejich zvířata na prahu novověku*, Dějiny a současnost 27, 1995, č. 2, s. 30 – 34; Marie KOLDINSKÁ – Ivan ŠEDIVÝ, *Válečnickova láska. Vycpaný kůň Albrechta z Valdštejna*, Dějiny a současnost 27, 2005, č. 5, s. 12.

⁴² J. DUŠEK, *Kůň*, s. 182.

⁴³ D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 9.

⁴⁴ J. DUŠEK, *Kůň*, s. 69; D. DVOŘÁKOVÁ, *Koň*, s. 49; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Jindřich VYBÍRAL, *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002, s. 257.

si začali čím dál tím více uvědomovat význam biologické hodnoty plemen a začali pro chov vybírat jen ta nejlepší zvířata.⁴⁵

Zásadní změny v chovu koní přinesla až vláda „osvícenských panovníků“. S reformami začal již Karel VI., který roku 1736 vydává zákaz vývozu koní ze země.⁴⁶ Ve stejném roce také stanovuje šlechtě povinnost pečovat o chov koní.⁴⁷ Ještě významnější reformy pak přicházejí za vlády jeho dcery Marie Terezie. Roku 1756 vychází předpis o zlepšení chovu, který je roku 1763 následován patentem k zavedení jednotného chovu koní. Celá habsburská říše byla rozdělena do menších chovatelských oblastí. K chovu měli být nadále vybíráni jen hřebci s minimální kohoutkovou výškou 16 pěstí (168 cm) a bez dědičných vad. Všechny chovné klisny a hříbata měly být označeny výzehem. Nařízeno bylo také zřizovat připouštěcí obvody navzájem vzdálené 2,3 – 4 míle. Na výběr hřebců a klisen určených k plemenitbě měla dohlížet vrchnost. Ta měla také zajistit pravidelné soupisy hřebců a klisen podle panství a jednotlivých statků. O rok později byl tento patent doplněn dalšími nařízeními: o užívání erárních hřebčinců, o bezplatném připouštění klisen, o volném prodeji koní.⁴⁸

O další rozvoj chovu koní se zasloužil Josef II. V roce 1780 zřídil zemské hřebčince a vydal také nařízení o připouštění hřebců. Všichni soukromí hřebci byli přiváděni k výběru pro zemský chov. Vybraní byli označeni trojúhelníkem, ti ostatní kroužkem. Vzhledem k tomu, že tato povinnost nebyla plněna dostatečně, muselo se najít nové řešení. Tím se stal zákon z roku 1781 o zřízení hřebčích stanic s bezplatným připouštěním klisen.⁴⁹

Josef II. podporoval chov koní i dalšími způsoby – nechal zřídit veterinární školu, vydal nařízení o označování plemeníků výzehem a podobně.⁵⁰

Na přelomu 18. a 19. století se chov koní dostává pod vojenskou organizaci. Byli vykupováni vhodní plemeníci a byli přidělováni na císařské hřebčí stanice, umístěné v sídlech vojenských pluků např. v Pardubicích, Chlumci nad Cidlinou a Brandýse nad Labem. Z některých z nich se později vyvinuly samostatné hřebčiny.⁵¹

19. století je pak obdobím, kdy je chov koní regulován dalšími významnými nařízeními. Především se stále více začínal klást důraz na přesné vedení plemenných

⁴⁵ J. DUŠEK, *Chov*, s. 13-14.

⁴⁶ F. LERCHE, *Naše koně*, s. 18.

⁴⁷ D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 15.

⁴⁸ J. DUŠEK, *Chov*, s. 14.

⁴⁹ K. KOTRLÁ, *Počátky*, s. 43-44.

⁵⁰ F. LERCHE, *Naše koně*, s. 19.

⁵¹ J. DUŠEK, *Chov*, s. 15; D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 15.

knih. Jednotlivá plemena chovaná na našem území se tak konečně začínají plně ustalovat.⁵²

Roku 1869 byl dán zemský chov koní do správy Ministerstva orby, respektive Zemské komise pro chov koní. Pro zachování typů koní bylo vytvořeno celkem pět chovných oblastí.⁵³ Nutno podotknout, že chovné oblasti se velice brzy po vzniku přestaly dodržovat.⁵⁴

Díky pokroku zemědělství a nástupu těžkého průmyslu v 19. století došlo k rozvoji chovu těžkého chladnokrevníka, který se u nás před tím v tak hojné míře nevyskytoval. Nadále se ale také rozvíjel chov koní lehčího typu, mimo jiné i chov anglického plnokrevníka.

Velký vliv na rozvoj chovu koní v našich zemích měl také vznik rozličných chovatelských spolků, které se podílely na kvalitnějším výběru chované populace koní. V 19. století byl tak položen základ i různým výkonnostním zkouškám, atestacím hřebců a také koňským výstavám.⁵⁵

Relativně dobře nastartovaný rozvoj chovatelství koní ukončila první světová válka, ve které mnoho významných koní muselo svůj život položit za rozmary člověka. Na druhou stranu ale světová válka obohatila náš chov o nový chovný materiál, získaný jako válečná kořist.

⁵² J. DUŠEK, *Chov*, s. 16; D. MISAR, *Vývoj*, s. 15.

⁵³ Jednotlivé oblasti byly: 1. oblast norická, 2. oblast těžkého pracovního koně, 3. oblast středně těžkého tažného i jezdeckého koně, 4. oblast lehčího typu koně pro jízdu i pro tah, 5. oblast pro chov lehkého koně. Čechy patřily do oblasti 2. a 3., Morava a Slezsko potom do 3. oblasti. Dle D. MISAR, *Vývoj* s. 16.

⁵⁴ J. DUŠEK, *Chov*, s. 16.

⁵⁵ Tamtéž.

II.2. Organizace schwarzenberského chovu koní ve v 19. a na počátku 20. století

II.2.1. Koně ve schwarzenberských stájích a podmínky jejich chovu

Tradice chovu koní má u Schwarzenbergů několik století dlouhou historii. Od dob Jana Adolfa I. se začali Schwarzenbergové počítat mezi přední urozené chovatele koní v monarchii a toto postavení si dokázali udržet do jisté míry i do 19. století.⁵⁶

Stejně jako všechny šlechtické chovy, měl i ten schwarzenberský určitá specifika. Byl ovlivněn především zájmy a potřebami majitelů a z toho důvodu zde byli kromě ušlechtilých reprezentativních jezdeckých a kočárových koní chováni i těžcí a polotěžcí chladnokrevní koně pracovní pro potřebu v zemědělství a lesnictví. I šlechta se ale musela řídit státními nařízeními. Po zařazení chovu koní pod jurisdikci Ministerstva orby na konci 60. let 19. století byla zavedena přísná pravidla plemenitby. Chovat bylo možno pouze na licentovaných soukromých nebo zapůjčených státních plemenících a každé připouštění muselo být pečlivě evidováno. Snaha byla také více propojit zemský chov s chovy soukromými.⁵⁷ V rámci velkostatků tak stále častěji vznikají hřebčí připouštěcí stanice, kde mohl své klisny krýt ne jen soukromý majitel či nájemník hřebce, ale i lidé z okolí.⁵⁸ Stát také dohlížel stále častěji na zdraví a hygienu chovu, ve 2. polovině 19. století se objevuje první veterinární dohled i v soukromých hřebčínách a stájích.

Je tedy logické, že jednotlivá plemena chovaná ve velkostatech odpovídala potřebám svých majitelů. V rámci velkostatku Hluboká nad Vltavou v chovu koní dominoval zejména hřebčín ve Staré oboře a dvory Křesín a Vondrov. Základ chovu koní ve Staré oboře byl položen v roce 1843, kdy sem byla z knížecího hřebčína v Murau ve Štýrsku přesunuta velká část tamního chovného stáda složeného především z kladrubských koní, lipicánů a několika arabů.⁵⁹ Díky tomu měl tento hřebčín, sloužící hlavně jako místo pro březí klisny a klisny s hříbaty, z hlediska chovu koní dominující postavení až do roku 1895, kdy došlo z iniciativy knížete Adolfa Josefa k přebudování

⁵⁶ Podrobněji o schwarzenberském chovu koní do konce 18. století J. DUŠEK, *Chov koní u Schwarzenbergů*, s. 34 – 35.

⁵⁷ D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 16; SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc. 2107 – 2109.

⁵⁸ K pronájmům hřebců pro schwarzenberské velkostatky nejčastěji docházelo ve spolupráci se Zemským hřebčincem v Písku. Svou roli hrála samozřejmě vzdálenost, kterou mělo zapůjčené zvíře na cestě do nového domova urazit a také kvalita nabízeného hřebce. Pro kvalitního plnokrevného hřebce knížata neváhala poslat ani do Prahy. Dle SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc. 2107 – 2109.

⁵⁹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. IC6G epsilon 1, fasc. 2747; Tamtéž, sign. IC6G epsilon 2, fasc. 2747.

dvora Vondrov a jeho specializaci na chov ušlechtilých koní.⁶⁰ Z hlediska plemenného složení koní přetrvával v 1. polovině 19. století ještě značný podíl koní španělského typu, zejména pak lipických koní kmene Neapolitano a kladrubských koní kmene Sacramoso. Od poloviny století ale začínají jasně převažovat koně plnokrevní a polokrevní, a to především díky importu plnokrevníků a hunterů z Anglie a teplokrevných koní kmene Gidran a Furioso z Maďarska.⁶¹ Tito koně měli svou krví obohatit domácí chov. Zvířata těchto plemen byla až na výjimky chována pro potřeby knížecí rodiny. Plnokrevní a někteří polokrevní koně byli určeni pro lov a sport. Polokrevní koně se také využívali do zápřeže, stejně jako koně španělského typu.

Stav koní v jednotlivých hřebčinech velkostatku Hluboká nad Vltavou se od 2. poloviny 19. století postupně pomalu zvyšoval. Uveďme si příklad. Zatímco v 60. letech 19. století zaznamenáváme ve Staré oboře jednoho plemenného hřebce, dva pracovní tažné koně a okolo patnácti chovných klisen, v 80. letech dosáhl počet tamních koní téměř dvojnásobku. Do počtu koní nejsou započítána hříbata. Lze ale předpokládat, že většina chovných klisen přivedla na svět ročně jedno mládě.⁶²

Pro úplně jiné účely sloužil chov koní v rámci velkostatku Netolice. V netolickém chovu měly výsadní postavení zejména Nový a Petrův Dvůr. Chovali se zde až na výjimky chladnokrevní koně pro potřeby velkostatků. V Petrově Dvoře pak také fungovala základna hřebčí stanice pro Netolicko a přilehlé oblasti. Jako plemeníci v ní působili jednak soukromí koně knížecího chovu a také několik státních hřebců.⁶³

Základem chovu byli především koně noričtí a valonští. V roce 1874 byli přikoupeni ještě 4 koně francouzského chladnokrevného plemene Peršeron. Ve stájích jednotlivých dvorů bylo vždy drženo i několik koní jezdeckých.⁶⁴

Na rozdíl od velkostatku Hluboká nad Vltavou byl chov koní na Netolicku poměrně stabilní. Malý nárůst odchovaných zvířat zaznamenáváme až v 2. polovině 19. století. Souvisí patrně s důsledky zrušení poddanství v roce 1848. I tak se ale počty koní neměnily příliš razantně. V Petrově Dvoře byl pravidelně držen stav dvou až čtyř plemeníků, dvou koní jezdeckých, patnácti chovných klisen, jedenácti pracovních valachů a devíti mladých hřebců bez statutu licentovaného plemeníka. V Novém Dvoře

⁶⁰ Tamtéž, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3495 – 3497.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž, fasc. 3496 a 3497.

⁶³ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon, fasc. 2107 – 2109.

⁶⁴ Tamtéž, fasc. 2107.

byl až do přelomu století držen stav okolo devíti až dvanácti koní. Pak došlo k zásadní změně, neboť tento dvůr byl přebudován na odchovnu hříbat a byla sem přestěhována všechna hříbata včetně části mladých koní z Vondrova.⁶⁵

Nutno ještě podotknout, že jednotlivé velkostatky musely mít přehled o chovném materiálu v okolních velkostatech i v soukromých chovech. Aby došlo k potlačení nežádoucí blízké příbuzenské plemenitby, docházelo čas od času k přesunu části koní do jiného velkostatku, kde nově příchozí zvířata obohatila chov o novou krev.⁶⁶

Schwarzenbeské odchovy koní bylo možno jasně poznat podle výžehu písmen FS, tedy Fürst Schwarzenberg.⁶⁷

Populace odchovaných zvířat byla pečlivě evidována již v předchozích staletích. Pravidelné a především jednotné vedení hřebčinských knih, soupisů hřebců, klisen a hříbat se ale definitivně ustaluje až v 70. letech 19. století. V knihách najdeme evidenci koní podle jména. Dále je zaznamenán původ (jméno otce a matky), barva a odznaky koně, podle kterých je možno zvíře ve stádě rozpoznat. Mnohdy nalezneme i poznámky o povaze či speciálních schopnostech. Co je ale zajímavé, málokdy jsou koně evidováni podle plemenné příslušnosti. Pisatelé nejspíše spoléhali, že si vystačí pouze se znalostí původu koně, což nám ale o dvě stě let později poměrně ztížilo celý výzkum.⁶⁸

Zajímavý pohled do mentality knížat a především jejich zaměstnanců nám přinášejí jména jednotlivých koní. Praxe pojmenování koní ve schwarzenberských stájích byla následující. Každoročně po skončení období hřebení obdržel kníže soupis narozených mláďat s návrhem jmen, která buď odsouhlasil, nebo navrhl jméno jiné. Nutno ještě podotknout, že kníže s navrženými jmény ve sledovaných případech vždy plně souhlasil. Jména koní byla po celé 19. století vybírána buď nahodile, nebo v případě elitních koní byla často odvozena od jmen matky nebo otce. Například hřebec Tygr byl otcem klisny Tygry, hřebec Albion měl dceru Albu, klisna Quidana přivedla na svět dceru Quidu a podle matky Trakener byla její dcera pojmenována Trakena. Až na přelomu století došlo ke změně, kdy jednotlivé odchovy získaly jména začínající na stejné písmeno. Začínalo se od písmene A. Například třetí generace takto pojmenovaných hříbat nesla jména na C. V knížecích stájích tak bylo možné najít

⁶⁵ Tamtéž, fasc. 2107 – 2109.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Značkovací železo se dochovalo ve sbírkách SHZ v Českém Krumlově pod inv. č. 9367/1. Momentálně se nachází v expozici věnované koním v konině na SZ Třeboň.

⁶⁸ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3497 – 3500, zejména fasc. 3497; Tamtéž, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc. 2107 a 2108.

Centissima, Centralistu, Centruma, Centuria a mnohé další. Oba dva způsoby pojmenování koní jsou praktikovány v některých soukromých chovech dodnes.⁶⁹

Knížecí zaměstnanci stáli každoročně před úkolem pojmenovat několik desítek hříbat. Jména koní se pokud možno neměla opakovat, aby nemohlo dojít k záměně zvířat. Lze tedy předpokládat, že některá jména byla dávana zcela nahodile. Pro usnadnění také často rozhodovalo místo původu koně, jméno jeho ošetřovatele, vzhled nebo dokonce první dojem, které čerstvě narozené hříbě na zaměstnance udělalo. Pečlivý a promyšlený výběr jmen se objevuje jen u koní elitních, určených pro soukromou potřebu majitele. Přes zmíněné skutečnosti lze v pojmenování koní vysledovat i některé další stereotypy a kuriozity. Je velice náročné zařadit jména po jazykové stránce. Můžeme ale jednoznačně konstatovat, že dominují jména německého původu. Dále se zcela logicky objevují jména anglická, česká, francouzská a pro arabské koně byla často používána jména orientální.⁷⁰

Chov koní hrál důležitou roli v ekonomice jednotlivých velkostatků. Bylo potřeba nakupovat nový chovný materiál. Zároveň docházelo k odprodeji přebytečných koní, které nesplňovali požadavky a chovné cíle majitelů. Někdy se samozřejmě jevil výhodný i prodej velmi kvalitních zvířat.

Cena prodávaných koní se lišila v závislosti na jejich původu, věku a výkonnosti. Koně staršího deseti let s obyčejným původem bylo možné z knížecích stájí odkoupit za 60 – 80 zlatých. Cena průměrných mladých koní se pohybovala podle výkonnosti v rozmezí mezi 100 – 200 zlatými. Odpadní materiál se prodával i za cenu o hodně nižší, v průměru kolem 20 – 30 zlatých. Oproti tomu exteriérově či výkonnostně nadprůměrná zvířata byla prodávána za částky mnohonásobně vyšší, někdy dokonce přesahující i 1200 zlatých.⁷¹

Méně kvalitní jezdečtí a také chladnokrevní pracovní koně byli prodáváni na okolních trzích, nejčastěji v Českých Budějovicích nebo v Netolicích, naopak zvířata z luxusního soukromého chovu byla odprodávána na speciálních, k tomuto účelu

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Přesný přehled stereotypů při pojmenování koní v tabulce č. 1 v přílohách.

⁷¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3497 – 3500; Tamtéž, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc. 2107 a 2108; SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 46. Pro srovnání uvádíme příklady cen zboží a zvířat. Například slepice stála 15 krejcarů, kráva 30 až 50 zlatých, 11 mléka 5 krejcarů, sud piva 12 až 32 zlatých, 1 míra pšenice 0,35 krejcaru, po neúrodě v roce 1853 19 zlatých. Dle http://p-numismatika.cz/dokumenty/ceny_v_zemedelstvi.pdf, staženo 20. Prosince 2012.

pořádaných aukcích.⁷² Mezi zákazníky Schwarzenbergů tak patřilo opravdu široké spektrum osob a institucí - sedláci z okolí, státní hřebčiny, armáda, bohatí podnikatelé nebo příslušníci vrstvy urozených. V roce 1901 uvažoval o koupi schwarzenberských koní dokonce i císař František Josef I. Pro svou ochotu pracovat se mu zalíbili 4 knížecí kočároví koně. Dva mladší, Regina a Mir san mir, mu byli nabídnuti k odkupu za 800 zlatých za kus, za oba dva starší koně byla nabídnuta souhrnná cena 1500 zlatých. Při obchodu bylo dbáno na zachování dekora a knížeti šlo hlavně o spokojenost císaře, proto nezapomněl připomenout, aby si před koupí „*Jeho císařská Výsost koně dobře prohlédla a řádně předvésti nechala.*“⁷³

Při nákupu koní hrálo svoji roli základní pravidlo každého obchodníka. Nakoupit za co nejméně peněz co nejkvalitnější materiál. I tady se ale objevují výjimky. Pokud některý člen schwarzenberského rodu o koně opravdu stál, došlo k jeho koupi nehledě na cenu.⁷⁴ Nejčastěji byli pro potřeby knížecího chovu nakupováni koně z Anglie. Pravidelně Schwarzenbergové obchodovali s maďarským hřebčínem v Kisbéru či s hřebčínem Radovec.⁷⁵ Koně byli opakovaně vybíráni z chovu Rohanů, Auerspergů nebo z proslaveného hřebčína hraběte Josefa Stubenberga. Nabídky ke koupi koní ale také přicházely od samotných poddaných a živnostníků z okolí schwarzenberských panství.⁷⁶

Pro dosažení kvalitního chovu koní bylo potřeba zajistit těmto zvířatům odpovídající podmínky k životu. Chovní a pracovní koně byli ustájeni v prostorách jednotlivých dvorů velkostatků, soukromí knížecí koně pak stáli nejčastěji ve stájích při zámcích a palácích, to z toho důvodu, aby byli v případě potřeby co nejrychleji připraveni. Důraz byl kladen především na to, aby byly všechny tyto budovy vysoce funkční a aby pokud možno plně odpovídaly nejnovějším standardům v chovu koní. Příklad typu ustájení schwarzenberských koní z počátku 19. století můžeme vidět na kvaši Ferdinanda Runka, kde je zachycena veduta hřebčína v Murau.⁷⁷ Prostorná a dobře větraná stáj klisen s hříbaty byla obklopena loukami. Koně bylo možné jednoduchým způsobem vypouštět ze stáje přímo na pastviny a naopak. Čerstvý vzduch,

⁷² Tamtéž.

⁷³ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 46.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Tehdy na území vévodství Bukovina, dnes se jedná o Bulharsko.

⁷⁶ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3497 – 3500; Tamtéž, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc. 2107 a 2108; SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 46.

⁷⁷ SHZ Český Krumlov, Ferdinand Runk, *Hřebčín v Murau*, inv. č. CK 04011 - 1, kvaš, 52 x 71 cm, kolem roku 1800.

dostatek pohybu a kvalitní pastvina na úrodné půdě v povodí řeky, bylo to nejdůležitější, co hříbata a mladí koně potřebovali ke svému zdárnému vývoji. Při hřebčíně se nacházely i jednotlivé budovy určené zaměstnancům, koně tak mohli být pod dohledem téměř dvacet čtyři hodin denně.

Opravdovým mistrovským dílem a vzorem moderně pojatého dvora pro chov koní a hospodářského zvířectva se stal dvůr Vondrov, zrekonstruovaný na přání knížete Adolfa Josefa v letech 1895 – 1895 podle projektu stavitele Jan Sedláčka. Dvůr byl projektován účelně a s ohledem na nejnovější poznatky, zároveň ale budově nebyl upírán nárok na bohatě zdobenou fasádu. Celá stavba pak působí velice reprezentativním dojmem. Ne nadarmo byla označena Jindřichem Vybíralem jako palác pro dobytek.⁷⁸

Představu o ideálech zámecké stáje pro knížecí koně si také můžeme udělat podle stájí, které byly vybudovány při stavbě okázalé romantické zimní jízdárny na zámku Hluboká nad Vltavou podle návrhů Franze Beera. Ve stájích bylo možné ustájit celkem padesát sedm koní. Pro vybavení stáji nechal kníže Jan Adolf II. objednat šedesát nádob na krmení ze světlého mramoru.⁷⁹

Interiéry schwarzenberských stájí si můžeme prohlédnout v konírně na zámku Třeboň. V 19. století zde proběhla rozsáhlá rekonstrukce, přibližující starší budovu stáji novým požadavkům na ustájení koní. Byly zde zabudovány kameninové žlaby a především vytvořen systém odtokových kanálků, které odváděly moč. Koně zde byli ustájeni na úvazech v dvojboxech. V konírně tak mohlo být v šestnácti stáních ustájeno celkem třicet dva koní.⁸⁰ Podobný způsob ustájení můžeme vidět i na obrázku klisny Lorelei a Weisse Frau ze sbírek zámku v Hluboké nad Vltavou. V tomto případě jsou ale koně na úvazech pouze po jednom.⁸¹

Zázemí zámeckých stájí utvářely také prostory pro uskladnění nezbytných strojů a kočárů. Na výše zmíněném zámku Hluboká nad Vltavou byly tyto prostory součástí jízdárny. Pro kočáry také sloužily remízy v nedalekém Šteklu.⁸² Pro srovnání je ještě třeba alespoň v krátkosti nastínit, jaké množství strojů, sedel a kočárů bylo potřeba

⁷⁸ Zdeněk VYBÍRAL, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*, s. 98 – 101. K tématu také J. ŽÍŽKA, *K podobě*; Jiří KUTHAN, *Aristokratická sídla období historismu a romantismu*, Praha 2001; M. TICHÁ, *Schwarzenberský hospodářský dvůr*.

⁷⁹ Z. VYBÍRAL, *Století*, s. 44 – 47. K tématu také J. KUTHAN, *Aristokratická sídla*.

⁸⁰ Informace čerpány z materiálů SZ Třeboň.

⁸¹ SZ Třeboň, autor neznámý (W. Cmelé??), *Portrét koní a psů ve stáji*, inv. č. HL 8592, grafika, Vídeň 1867.

⁸² Z. VYBÍRAL, *Století*, s. 44.

při jednotlivých stájích uskladnit. Bohužel se nepodařilo v prostudovaných pramenech nalézt dostatek materiálu, který by o vývoji stavu těchto předmětů přinesl ucelený přehled. Ze zhruba stejného období, tj. počátku 20. století, byl v prostudovaných archivních pramenech k dispozici pouze inventář zámku Hluboká nad Vltavou a soupis dopravních prostředků v Třeboni, které umožňují alespoň částečnou komparaci. Na Třeboni se v této době nacházelo celkem jedenáct kočárů různého druhu - kolesky, bryčky, lovecký kočár a kočáry pro poníky. Ovšem nechybí dokonce ani automobil ve vlastnictví prince Jana. Na Hluboké najdeme šestnáct kočárů různého druhu a jedny dvousedadlové sáně. V soupisu také nechybí velké množství pánských, dámských a dětských sedel, uzdeček, řemení ke kočárům, síť na koně proti mouchám a kamaše na ochranu koňských nohou.⁸³

Na závěr se nabízí krátké zamyšlení o osudech schwarzenberských koní. Záleželo především na rozhodnutí knížete, jakým směrem se život koně ubíral.

„Správě v Netolicích!

S níže uvedenými koňmi z netolického hřebčína v Novém Dvoře nechť je nakládáno následujícím způsobem:

Vindham – 19 let, utratit.

Fatima – 19 let, nechť je dána k využití panu hospodáři Bělohlávkovi z Budějovic.

Sphinx – 4 roky, po Centaure, z matky Traky, dát do provozu v zemědělství.

Luftpumpe – 4 roky, po Centaure, z matky Windbüchse, dát do provozu v zemědělství.

Centrifuge – 4 roky, po Centaur, z matky Stella, přestěhovat do stáje v Libějovicích a přijezdit pod sedlem.“⁸⁴

Jak je vidět i z výše uvedeného nařízení z listopadu 1893, kníže k jednotlivým osudům koní přistupoval, po zvážení schopností a stavu zvířete, plně realisticky a bez sentimentu.

V případě této problematiky se nabízí srovnání s elitním chovem šlechtického rodu Kinských v Chlumci nad Cidlinou, který byl na velmi vysokou úroveň doveden hrabětem Oktaviánem Kinským. Oba dva chovy byly budovány na podobných základech a snažily se vycházet z nejnovějších poznatků hipologie. U obou chovů jsou také patrné anglické vlivy. Díky osobní účasti hrabat Kinských v dostizích a vysoké angažovanosti v dostihovém sportu a jezdeckví se ovšem chov koní Kinských stal

⁸³ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

⁸⁴ SOA Třeboň, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc 2109.

proslulejší a získal prestiž na mezinárodní úrovni, která je patrná dodnes⁸⁵. Chov koní u Schwarzenbergů byl důležitý především v regionální rovině, kdy obohatil především chov koní netolického typu.⁸⁶

II.2.2. Lidé kolem koní

Jak ukazuje předchozí kapitola, cílem Schwarzenbergů bylo zajistit odpovídající životní podmínky pro každého koně v jejich vlastnictví. Jací lidé tedy zajišťovali chod knížecích hřebčínů a pohodlí jejich zvířecích obyvatel?

V rámci předkládané diplomové práce nebylo samozřejmě možné, zabývat se podrobně každým zaměstnancem schwarzenberských stájí, proto uvádíme formou krátkého exkurzu jen výběr některých významných osobností, působících v knížecích službách především na počátku 20. století. Na jejich příkladě zároveň ilustrujeme způsob organizace chodu v jednotlivých hospodářských dvorech, v zámeckých stájích a také náplň práce u některých pracovních pozic.

Rozsáhlost schwarzenberského panství neumožňovala, aby držitelé majorátu dokázali řídit všechny úseky správy majetku včetně hospodářských velkostatků zcela sami. Z tohoto důvodu se postupně vytvořil systém správních úřadů, které zajišťovaly poklidný chod panství i velkostatků. Kníže tak byl vždy plně informován o veškerém dění díky pravidelným audiencím úředníků jednotlivých sekcí, dále také prostřednictvím pravidelných měsíčních zpráv, zpráv ředitelství velkostatků a různých účetních výkazů a bilancí. V případě potřeby mohl osobně zasáhnout a rozhodnout o řešení situace s konečnou platností.⁸⁷

Zastavme se nejprve u problematiky vedení hospodářských dvorů a hřebčínů. Za jejich chod zodpovídal ředitel velkostatku. Vzhledem k tomu, že tato funkce souvisela především s administrativní prací okolo chodu celého velkostatku, bylo potřeba, aby se odborného řízení hřebčina ujal vždy někdo s patřičným vzděláním.⁸⁸ Jako typický příklad nám může posloužit osobnost c. a k. plukovníka Václava Wolfa, který se ujal

⁸⁵ Kůň Kinský získal status samostatného plemene.

⁸⁶ O chovu koní Kinských podrobněji A. VALENTA, *Dějiny*, zejména s. 175 – 177; D. MISAŘ, *Vývoj*, zejména s. 175 – 177; Václav ŠMELHAUS, *Koně v oborách na Bydžovsku*, Sborník slovenské akademie věd. Historie a muzejnictví 29, 1995, s. 153 – 161; J. ČERNÁ, *Chov*.

⁸⁷ J. ZÁLOHA, *Schwarzenberský velkostatek*, s. 101. Podrobněji k problematice schwarzenberských velkostatků a postavení jejich zaměstnanců také M. TICHÁ, *Schwarzenberský hospodářský dvůr*; R. PALECZEK, *Die Modernisierung*; H. STEKL, *Osterreichs Aristokratie*; J. ZÁLOHA, *Mzdy*.

⁸⁸ Raimund PALECZEK, *Mezi tradicemi a modernizací. Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*, in: M. GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 39.

vedení hřebčína Vondrov a hřibárny v Novém Dvoře v roce 1917. K získání tohoto pracovního místa mu pomohla jeho dlouholetá praxe v pozici ředitele státního hřebčína v Radovci ve východním cípu rakousko – uherské monarchie, specializovaného na šlechtění a chov Shagya – arabů. Jeho úkolem na Vondrově a Novém Dvoře bylo vytvořit koncepci chovu ušlechtilých koní. Sestavoval tedy jednotlivé chovné páry, dohlížel na připouštění, hřebení klisen a odchov narozených hříbat. Zodpovídal také za veškerý komfort matek i jejich mlád'at.⁸⁹

Je logické, že všechnu tuto práci nemohl vykonávat sám. Proto měl ke své potřebě mnoho dalších zaměstnanců. Na chod vlastního dvora dohlížel šafář a mladší šafář. Po nich už v žebříčku správy hřebčína nebo dvora stál pouze čeledín – předák, zodpovědný za zprostředkování pokynů obou šafářů, a suita čeledínů. Jednotliví čeledíni pak měli na starosti péči o konkrétní koně. Za kvalitní péči o svěřené koně pak dostávali speciální finanční odměny.⁹⁰

Kromě jednotlivých velkostatků se koně nacházeli i ve stájích přiléhajících k schwarzenberským sídlům. Nad jejich správným chodem bděli štolbové. Část štolbů, působících na panství Schwarzenbergů, pocházela z Anglie. Jednalo se především o odkaz šlechtické módy 19. století, která vzhlížela k této ostrovní zemi s velkou láskou a zároveň i určitou autoritou. Konec konců, kdo se mohl postarat o anglické dostihové a lovecké koně lépe, než Angličan?

Mezi schwarzenberskými podkoními anglického původu z období konce 19. a počátku 20. století se objevují jména jako Tom Brightwell či Harry Wright, ale nejzajímavější postavou je bývalý žokej Thomas Henry Buckenham, trojnásobný vítěz Velké pardubické z let 1899, 1900 a 1903. Po skončení své dostihové kariéry v roce 1909 byl doporučen jako podkoní a lovčí do schwarzenberských služeb na Hlubokou. Náplní jeho práce byla nejen péče o přední knížecí koně a zajišťování bezchybného chodu stájí. Jeho národnost a schopnost mluvit několika jazyky ho předurčovaly také pro práci zahraničního nákupčího ušlechtilých koní pro zlepšení knížecího plnokrevného chovu a především pak koní sportovních a honebních. Každoročně v období, kdy se anglická honební sezona chýlila pomalu ke svému konci, odjížděl Thomas Buckenham na několik týdnů do své rodné země, kde jménem knížete nakupoval výhodně koně. Slibnou kariéru tohoto muže ukončila nešťastná

⁸⁹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3500.

⁹⁰ J. ZÁLOHA, *Schwarzenberský velkostatek*, s. 115

automobilová nehoda v létě 1917, při níž bývalý žokej utrpěl frakturu lebky a na následné pohmoždění mozku zemřel.⁹¹

Další důležitou osobou, která dbala na blaho knížecích koní, byl knížecí veterinář. Na přelomu 19. a 20. století tuto funkci ve všech dvorech hlubockého velkostatku vykonával Jaroslav Malát.⁹²

V poslední řadě musíme také zmínit knížecí kočí, kteří zajišťovali dopravu urozených osob. Při zámku Hluboká nad Vltavou kolem roku 1900 působilo celkem 7 kočích, jmenovitě kočí Kolář, Jiráček, Vlášek, Prokeš, Formánek, Šindelář a Weber. Každý z kočích měl na starost určitý typ kočáru nebo povozu a k němu k dispozici patričný počet koní. Jeho úkolem byla péče o přidělené kočárové koně. V pořádku měl také udržovat příslušné vozidlo.⁹³

⁹¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3500; Jihočeský obzor, 25. 6. 1917. Podrobněji k životu a dostihové kariéře T. Buckenhama J.PINFOLD – K.PCHEROVÁ, *Velká pardubická*, s. 52 – 54.

⁹² SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3498 – 3500.

⁹³ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

II.3. Schwarzenbergové a jejich odborná angažovanost v chovu koní

II.3.1. Aktivní ovlivňování chodu velkostatku

Jak již bylo naznačeno výše, kvůli rozloze panství nemohli Schwarzenbergové řídit všechny potřebné úseky správy panství a velkostatků sami, a proto měli do jisté míry i omezenou možnost plně vést chov koní. Přesto můžeme vysledovat určitou míru angažovanosti v chodu jednotlivých hřebčínů. Míra zájmu a intervencí do chodu chovu koní se ovšem u jednotlivých členů značně lišila.

Soudě podle přípisů k pravidelným zprávám z ředitelství velkostatku a jednotlivých rezolucí, měl kníže Jan Adolf II. určité základní znalosti o chovu koní. Vedení jednotlivých hřebčínů ale ponechával většinou plně v rukou osobně vybraných odborníků s mnohaletými zkušenostmi a až na výjimky se řídil jejich radami. Sám rozhodoval pouze o přesouvání koní z jednotlivých hřebčínů do knížecích stájí při zámcích či palácích a podle předložených návrhů si vybíral koně, kteří měli být pro potřeby chovu nakoupeni. V případě nutnosti také rozhodoval o osudech jednotlivých zvířat, která schwarzenberské služby opouštěla, ať už se jednalo o prodej, nebo o jejich cestu poslední. Schvaloval také výši navržených prémie zaměstnancům hřebčínů za dobrý odchov či výhodný prodej koní.⁹⁴

Jeho syn Adolf Josef zasahoval do chodu jednotlivých chovných zařízení mnohem aktivněji. Od mládí se zajímal o hospodářské záležitosti a na základě svých zkušeností se rozhodl vést majetek pokud možno sám, jen na základě porad s jednotlivými řediteli, a to se značně projevilo i v chovu koní. Kromě výše uvedených činností, kterými ovlivňoval chod hřebčínů i jeho otec, kníže Adolf Josef zasahoval i do mnohých každodenních záležitostí jednotlivých stájí. Díky svému působení v Zemské komisi pro chov koní se velice dobře vyznal v oblastech plemenitby, proto se osobně podílel na výběru plemenných hřebců a někdy i na sestavování chovných párů. Snažil se také mnohem více provázat chod jednotlivých hřebčínů se zájmy a potřebami zemského chovu. Odkup koní do zemských hřebčínů a pro potřeby vojska navíc přinášel velkostatkům do jisté míry i určitý zisk. Osobně přiděloval koně do péče a tréninku jednotlivým zaměstnancům podle toho, který přístup koním víc vyhovoval. Dokázal také sám sestavit krmné dávky jednotlivých koní, a to v souvislosti s individuálními potřebami zvířat a přihlédnutím k ekonomickým zájmům velkostatku. O jeho

⁹⁴ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3495 – 3498; Tamtéž, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc 2107.

schopnostech vypovídá mimo jiné i ta skutečnost, že na přelomu 19. a 20. století dokázal z hospodářského dvora a hřebčína ve Vondrově vybudovat jeden z nejmodernějších podniků v zemi, který se stával často předlohou i ostatním.⁹⁵

Jan ze Schwarzenbergu se snažil navázat na úspěchy svého otce. Ve sledovaném období ovšem jeho snahy překazily neblahé události a mnoho kvalitních koní muselo padnout za oběť války. Po vzniku Československé republiky musel Jan řešit důležitější úkoly spojené se stabilizací panství, a proto mu na větší angažovanost v chovu koní nezbývalo příliš mnoho času.⁹⁶

O chov koní samozřejmě nejevili zájem pouze držitelé majorátu, ale i ostatní členové rodu Schwarzenbergů. Tereza Schwarzenbergová byla častým návštěvníkem mezinárodních výstav koní.⁹⁷ Svůj malý chov si budoval princ Alois. Pro získávání potřebných zkušeností i chovného materiálu navštěvoval zahraniční, často Maďarské hřebčiny.⁹⁸ O jeho chovatelských úspěších svědčí i zájem o jeho koně na aukcích ročků.⁹⁹

II.3.2. Členství v chovatelských spolcích

O určitém zájmu o fundovaný chov koní může vypovídat i členství Schwarzenbergů v jednotlivých chovatelských spolcích. Spolková činnost v 19. století představovala pro šlechtu nové možnosti uplatnění v postupně se proměňující, a čím dál tím víc se modernizující „průmyslové“ společnosti 19. a počátku 20. století a zároveň i nabízela možnost, jak nadále pokračovat v tradičních rolích příslušejících šlechtě z dřívějších dob jako byla podpora rozvoje vědy, umění, kultury nebo péče o chudé a potřebné.¹⁰⁰

⁹⁵ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3497 – 3499; Tamtéž, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc. 2108 – 2109.

⁹⁶ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3499 – 3500; Tamtéž, Velkostatek Netolice, sign. IIA6G epsilon 2, fasc. 2109.

⁹⁷ Sport und Salon, 18. 5. 1901.

⁹⁸ Tamtéž, 14. 3. 1903; SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3499 – 3500.

⁹⁹ Sport und Salon, 2. 6. 1906; SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3499 – 3500.

¹⁰⁰ Anna KUBÍKOVÁ, *Členství Schwarzenbergů v hospodářských a kulturních spolcích 19. a na počátku 20. století*, in: M. GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 513 – 514; Milena LENDEROVÁ – Tomáš JIRÁNEK – Marie MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, Praha 2011, s. 317 – 320. Více k tématu Eva DRAŠAROVÁ, *Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacím právu s fondů Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 19. století do roku 1918*, in: *Sborník archivních prací 1990*, s. 297 – 343; TÁŽ, *Společenský život*

Kníže Jan Adlof II., činný v celkem 96 spolcích zaměřených na zemědělství, lesnictví, průmysl, obchod, dopravu a ekonomiku, působil pouze v jediném spolku spojeném ryze s koňmi.¹⁰¹ Jednalo se o *Verrein für Pferdezucht und Pferderennen im Königreich Böhmen*, tedy o spolek cílený především na zajištění chovu kvalitních plnokrevných koní schopných účastnit se úspěšně dostihů na nově vznikajících zemských drahách či na závodistiích ostatních částí monarchie, nebo vytrvalých a skokově výkonných koní pro účast na parforsních honech. Tato situace nemusí nutně hned naznačovat malý zájem o tento obor, ale může souviset především s tím, že velký nárůst spolků spojených s chovem koní i spolků ostatních se objevuje více v souvislosti se společenskými a politickými změnami po revolučním roce 1848. Plně se náhlý vzestup v zakládání spolků projevuje tedy až ve 2. polovině 19. století.

Jeho syn a nástupce Adolf Josef byl na tom s členstvím v chovatelských spolcích podstatně lépe. Podle množství různých nařízení, poznámek a přípisů nalezených v archivních materiálech se také o problematiku chovu koní zajímal mnohem více a do větší hloubky než jeho otec. Není proto divu, že působil jako prezident v *Zemské komisy pro chov koní v Čechách (Böhmische Landeskommission für Pferdezucht)*¹⁰², která měla zásadní vliv na organizaci a zaměření českého zemského chovu. Netřeba jistě připomínat, že záměry zemského chovu ovlivňovaly do jisté míry i směřování chovů soukromých majitelů.

Diplom udělený knížeti 1. prosince 1876 ve Štýrském Hradci nás informuje o tom, že se stal členem *Spolku pro povzbuzení chovu koní ve Štýrsku (Gesellschaft zur Hebung der Pferdezucht im Steiermark)*¹⁰³. Zapojení do organizace štýrského chovu koní jistě souvisí především s rozsáhlými državami Schwarzenbergů v této oblasti. Navíc se v Murau nacházel jeden z nejvýznamnějších schwarzenberských hřebčínů mimo hranice českých zemí. Tento hřebčín ustájoval v době před přesunutím velké části chovu do Čech na Hlubokou chovné stádo čítající přes sto kusů koní, většinou plnokrevníků, lipicánů a koní kladrubských. I po přestěhování části koní na Hlubokou hrál ovšem Murau důležitou roli ve strategii hospodaření Schwarzenbergů.¹⁰⁴

v *Čechách v období neoabsolutismu – spolky padesátých let 19. století*, in: *Paginae historiae*, Praha 1992, s. 128 – 169.

¹⁰¹ Anna KUBÍKOVÁ, *Členství*, s. 514.

¹⁰² Tamtéž, s. 517.

¹⁰³ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sbírká diplomů, inv. č. 182.

¹⁰⁴ M. von ERDELYI, *Zoophysiology des Pferdes und der übrigen Haussäugethieren*, Wien 1830, s. 464; SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G

Dále byl Adolf Josef také členem *Německého spolku chovatelů koní v Čechách (Deutscher Pferdezuchtverband in Böhmen)* a *Německého spolku pro chov těžkých jezdeckých a tažných koní v Praze (Deutscher Pferdezuchtverband für die Zucht des schweren Reit – und Wagenpferdes in Prag)*.¹⁰⁵ Posledně jmenovaný spolek dozajista souvisí se snahami Adolfa Josefa zaměřit netolický chov koní na koně těžkého a polotěžkého rámce vhodné pro těžký tah, ale zároveň i dobře ovladatelné pod sedlem.

Ještě je pro srovnání potřeba uvést, že byl kníže Adolf Josef včetně koňských chovatelských spolků za svého života členem celkem 107 spolků spojených se zemědělstvím, lesnictvím, průmyslem, obchodem, dopravou a ekonomikou.¹⁰⁶

V poměrně nesnadné situaci se ocitl na počátku 20. století Jan ze Schwarzenbergu, který musel čelit nejen nástrahám první světové války, ale především i rozsáhlým politickým, společenským a pozemkovým změnám, jež s sebou přinesla nově vzniklá Československá republika. I díky tomu je u něj ve srovnání s jeho otcem patrné značné ochladnutí zájmu o spolkovou činnost jako takovou. Byl členem pouze 77 různých spolků spojených s hospodářstvím, lesnictvím zemědělstvím, dopravou, obchodem a ekonomikou.¹⁰⁷ Z toho pouze jediný spolek se týkal chovu koní. Jan se stal spoluzakladatelem *Německého spolku pro chov koní v Praze - Smíchově (Deutscher Pferdezuchtverband in Prag – Smíchov)*¹⁰⁸. Situaci může vysvětlit především to, že potřeba náročné reorganizace panství po zásahu pozemkové reformy vyžadovala velké nasazení sil, a proto zprvu nebylo tolik času pro rozsáhlý výběrový chov koní.

II.3.3. Prezentace chovu a chovatelské úspěchy aneb účast na výstavách koní

Výsledky svého chovatelského zájmu a snažení bylo potřeba také náležitě prezentovat na k tomuto účelu určených „předvedeníh a odměňováníh koní“ a výstavách. Tyto společenské události umožnily porovnat svůj chovný materiál s konkurencí, podělit se o své zkušenosti a nasbírat nové podněty do budoucnosti.

„Předvedení a odměňování koní“, které bychom mohli připodobnit k dnešním svodům koní, byly pořádány pravidelněji až od 2. poloviny 19. století. Mívaly spíše oblastní, maximálně zemský charakter a konaly se pod záštitou různých chovatelských

epsilon 2, fasc. 3497; SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 46.

¹⁰⁵ A. KUBÍKOVÁ, *Členství*, s. 518.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 514.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 520 – 521.

institucí, zejména pak pod dohledem Zemské komise pro chov koní. Účelem těchto chovatelských akcí bylo vzájemně porovnat jednotlivé ročníky odchovaných koní a udělat předvýběr exteriérově a pohybově kvalitních zvířat, jež budou moci v případě zájmu majitele působit i v zemském chovu. Chovatelé kvalitních koní byli oceňováni i finanční odměnou, což mělo představovat motivaci do budoucna a zároveň i jakýsi příslib na vylepšení zemského chovu koní.¹⁰⁹

Schwarzenbergové, zapojení do zemského chovu především zápůjčkou státních hřebců a vedením hřebčích stanic, se svodů účastnili více méně pravidelně, až na výjimky, ovšem nevíme s jakými výsledky. Jediným, v pramenech dohledaným úspěchem, je ocenění diplomem uznání z 20. září 1878 za předvedení devatenáctileté tmavě kaštanové klisny na svodu ve Vodňanech.¹¹⁰

Výstavy se staly kulturním fenoménem 2. poloviny 19. století. Konaly se buď v podobě malých výstav jednotlivých spolků či klubů, nebo v širším pojetí na úrovni zemské či mezinárodní. Obzvláště zemské a mezinárodní, výstavy byly pro šlechtice i pro neurozené podnikatele a živnostníky poměrně prestižní možností, jak zviditelnit výsledky svého snažení v nejrůznějších odvětvích činnosti.

I pro Schwarzenbergy představovalo výstavnictví velkou výzvu a nabízelo spoustu možností. Nemůže nás tedy překvapit, že se výstav hojně zúčastňovali a náležitě vystavovali nejrůznější produkty svých velkostatků, což byli samozřejmě i koně, které jejich urození majitelé prezentovali hned na několika výstavách.

První dohledaná účast na výstavě ve spojitosti s koňmi pochází z roku 1873.¹¹¹ Svou účast si v tomto roce Schwarzenbergové vyzkoušeli na kulturní a společenské události roku – na světové výstavě ve Vídni. Vídeňská výstava sice byla pořádána až jako pátá světová výstava v pořadí, ale poprvé v historii se mezinárodní výstava nekonala na území Paříže nebo Londýna, což v obyvatelích monarchie budilo velké vzrušení.¹¹² Této velkolepé události se účastnili hned dva členové primogenitury schwarzenberského rodu - tehdejší držitel majorátu Jan Adolf a jeho syn, dědičný princ

¹⁰⁹ J. DUŠESK, *Chov*, s. 16 – 18; D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 16.

¹¹⁰ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sbírká diplomů, inv. č. 378.

¹¹¹ Nebyla to však první mezinárodní výstava, které se Schwarzenbergové účastnili. Z roku 1855 pocházejí 3 diplomy z 2. světové výstavy z Paříže a z roku 1867 dva diplomy z účasti na 3. světové výstavě v Paříži. Podrobněji o účasti Schwarzenbergů na jiných výstavách a především na světové výstavě ve Vídni 1873 Anna KUBÍKOVÁ, *Účast Schwarzenbergů na světové výstavě ve Vídni 1873*, *Obnovená tradice* 14, 1996, s. 8 – 10.

¹¹² Podrobněji k tématu Jutta PEMSEL, *Die Wiener Weltausstellung von 1873. Das gründerzeitlich Wien am Wendepunkt*, Wien - Köln 1989; Karlheinz ROZCHITZ, *Wiener Weltausstellung 1873*, Wien 1989.

Adolf Josef. Společně ve Vídni instalovali ve vlastním pavilónu tzv. kolektivní výstavu, ve které se snažili přiblížit návštěvníkům ukázky všech oborů svého podnikání. Základní informace o všech exponátech se návštěvníci schwarzenberského pavilonu mohli dočíst v katalogu s názvem „*Katalog zur Collectiv – Ausstellung der Fürsten Johann Adolf und Adolf Josef zu Schwarzenberg*“¹¹³.

V areálu světové výstavy také ve dnech 18. – 27. dubna probíhala mezinárodní výstava koní, na které bylo ve 4 sekcích postupně vystaveno přes 400 koní různých plemen z různých zemí původu.¹¹⁴ Podle pravidelně vydávaných *Wiener Weltaustellungszeitung*¹¹⁵ bohužel Schwarzenbergové na této výstavě neměli příliš štěstí a nepatřili mezi oceněné účastníky. Proč se tedy v knihovně na zámku v Českém Krumlově vyskytuje katalog laureátů cen z koňské výstavy při světové výstavě ve Vídni, zůstává neobjasněno.¹¹⁶

S větším úspěchem se Schwarzenbergové účastnili další významné světové výstavy, tentokrát v Londýně v roce 1884. Kniže Jan Adolf zde obdržel alespoň čestnou cenu za účast na předvádění koní v rakouské sekci.¹¹⁷

Neméně byl tento rod úspěšný i na výstavách lokální úrovně. V roce 1884 se Adolf Josef dokonce podílel na organizaci a ujal se předsednictví na okresní hospodářské výstavě pořádané v Kratochvíli. Pro pořádání této události dokonce zapůjčil i samotný zámeček Kratochvíle. Kromě hospodářských plodin, dobytka, drobného hospodářského zvířectva zde vystavoval i koně z chovu netolických velkostatků. Z toho dva státní valonské hřebce, působící na stanici v Petrově Dvoře a šest mladých klisen a hřebců různého stáří z vlastního chovu. Jeho otec Jan Adolf do souboru vystavovaných zvířat přidal dva hřebce z Hluboké nad Vltavou. Všichni koně byli typickými představiteli těžkých a polotěžkých tažných koní, dobře využitelných při práci v zemědělství.¹¹⁸ Za svou účast a obětavou pomoc při organizaci hospodářské okresní výstavy získal Adolf Josef ze Schwarzenbergu ocenění, a to „*Čestný diplom za vzácný chov koňstva, hovězího a drobného dobytka každého druhu, pak za pěstování polních plodin.*“¹¹⁹

¹¹³ *Katalog zur Collectiv – Ausstellung der Fürsten Johann Adolf und Adolf Josef zu Schwarzenberg*, Wien 1873.

¹¹⁴ Podrobněji *Catalog der internationalen Pferde-Ausstellung : von 18. bis 27. September, mit einem Plan*, Wien 1873.

¹¹⁵ *Wiener Weltaustellungszeitung* 264, 28. 9. 1873, s. 3 – 4.

¹¹⁶ *Preisträger die bei der internationalen Pferde-Ausstellung... Weltausstellung 1873 Wien*, Wien 1873.

¹¹⁷ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sbíрка diplomů, inv. č. 462.

¹¹⁸ *Katalog hospodářské výstavy v Kratochvíli u Netolic dne 3. září 1887*, České Budějovice 1887.

¹¹⁹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sbíрка diplomů, inv. č. 494.

Nejvyššího dohledaného úspěchu dosáhl kníže Adolf Josef v roce 1890, kdy na všeobecné výstavě věnované zemědělství a lesnictví ve Vídni (*Algemeine land- und forstwirtschaftliche Ausstellung*), která probíhala pod patronátem císaře Františka Josefa I., získal stříbrnou medaili za předvedené koně. Jaká konkrétní zvířata se výstavy účastnila, ovšem diplom neuvádí.¹²⁰

Zajímavým zjištěním je, že Schwarzenbergové, mající vlastní rozsáhlý pavilon na Jubilejní zemské výstavě v Praze v roce 1891, se se svými koňmi této výstavy neúčastnili. Prezentovali velké množství jiných produktů svých velkostatků.¹²¹

Důležitou roli v chovatelských výstavách a přehlídkách hrály také celozemské i mezinárodní výstavy hřebců různých plemen, které do jisté míry plnily funkci dnešních testací a předvýběrů do chovu. Na takovéto přehlídce si bylo možné vyhlédnout potenciální zvíře do soukromého či zemského chovu, zbytek hřebců pak mohl být nakoupen armádou pro potřeby vojska či soukromými majiteli pro jiné účely, jako byl sport, záprah či využití v zemědělství.¹²² Nad prestižními mezinárodními výstavami často přebírali záštitu členové panovnického rodu, výstavy hřebců často podporoval například František Ferdinand d'Este, a významné soukromé i státní hřebčiny byly každoročně obesílány pozvánkami.¹²³

Pozvánky na výstavy hřebců byly pravidelně zasílány i do prestižních stájí knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu. Účast na nich ale máme doloženu jen v jednom případě. V roce 1900 přihlásil kníže své plnokrevné hřebce z Hluboké nad Vltavou na v pořadí už 9. mezinárodní výstavu hřebců, která se konala 20. října ve vídeňském Prátru.¹²⁴ Jak kníže uspěl, bohužel není známo.

Výčet schwarzenberských účastí a úspěchů na výstavách zcela jistě není úplný. Další výstavní počiny, ať už účast na přehlídkách či jejich organizaci, může odhalit další archivní výzkum, zaměřený na probádání dosud nezpřístupněných nebo jen částečně zpřístupněných složek, týkajících se především spolkové činnosti jednotlivých příslušníků rodu Schwarzenbergů.

Ať už se najdou nové skutečnosti či nikoliv, účast členů schwarzenberského rodu na koňských chovatelských výstavách dokazuje jejich aktivní zájem o situaci chovu

¹²⁰ Tamtéž, inv. č. 502.

¹²¹ *Katalog ku kolektivní výstavě knížete Schwarzenberga*, Praha 1891.

¹²² J. DUŠEK, *Chov*, s. 17; D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 16.

¹²³ SOA Třeboň, RA archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, fas. 3498 – 3499.

¹²⁴ *Sport und Salon*, 18. 11. 1900; *Wiener landwirtschaftliche Zeitung*, 24. 11. 1900.

doma i ve světě. Snahy prezentovat výsledky svého snažení o špičkový chov jezdeckých i tažných koní také dokazuje, že si tito šlechtici zakládali na kvalitě svého chovu a snažili se ji stále zlepšovat. Působení Adolfa Josefa jako předsedy v Zemské komisi pro chov koní v Čechách a jeho spoluúčast na organizaci okresní výstavy koní rovněž do jisté míry dokládá i zájem o chov zemský a snahu o jeho zlepšení.

II.3.4. Exkurz: Hipologická literatura ve schwarzenberské knihovně na zámku v Českém Krumlově jako možný zdroj získávání fundovaných informací o koních

Dalším ze způsobů, jak zjistit míru zájmu členů schwarzenberského rodu o chov koní i koně jako takové, je zaměřit se na možné odborné a populárně naučné informační zdroje o této problematice.

Státní nařízení, ale i různé odborné typy pro kvalitní chov zvířat bylo možné najít na stránkách novin, popřípadě byly zasílány v podobě jakýchsi informačních letáků přímo do jednotlivých hřebčínů. Další možnost, jak získat fundované informace představovaly různé knihy, kterých ve sledovaném období vycházelo opravdu velké množství.¹²⁵

Na schwarzenberských zámcích postupně vzniklo hned několik rozsáhlých knižních sbírek. My se nyní v tomto krátkém exkurzu zaměříme na knihovnu na zámku v Českém Krumlově. Knižní fond zde dnes čítá kolem 55 000 svazků a vznikal postupně po mnoho staletí.¹²⁶

Základ dnešní knihovny byl položen postupným spojením staršího eggenberského fondu s o něco mladším fondem schwarzenberským. Dělo se tak po roce 1719, kdy díky smrti bezdětných manželů Jana Kristiána z Eggenbergu a jeho manželky Marie Arnoštky přešel veškerý eggenberský majetek do rukou Schwarzenbergů. Tato spojená knihovna byla v roce 1839 doplněna o knihy z rodové knihovny ve Vídni. Nejednalo se ovšem o konečný stav fondu. V průběhu celého 19. a počátku 20. století byly do knihovny přiváženy ještě mnohé další knihy, většinou vydané v 18. a 19. století. Jednalo se buď o nové nákupy nebo svozy z ostatních schwarzenberských zámků. Nejvíce se na rozšíření fondu podílela přestavba zámku Hluboká, kdy byla na Krumlov převezena

¹²⁵ Výstřížky z novin a informační letáky často nalezneme uložené ve fondech schwarzenberských velkostatků SOA Třeboň, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Velkostatek Netolice, sign. IIA 6G epsilon 2, fasc. 2108 – 2109; Tamtéž, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3495 – 3499.

¹²⁶ Ivo BENEŠ – Václav SLANEC, *Lokální knižní katalog knihovny SHZ Český Krumlov*, 4 svazky, zpracováno v letech 1961 – 1964.

většina knih z původní staré hlubocké knihovny. Část „starých“ knih musela z Hluboké ustoupit snahám o vytvoření nové knihovny odpovídající módě a tradicím dlouhého 19. století. V této době se tedy fond na krumlovském zámku velmi rozrostl. Knihovna postupně získala encyklopedický charakter.¹²⁷

Právě velká část doplněného původně vídeňského a starého hlubockého fondu nám poskytuje směřodatné informace o zájmech a potřebách rodu v 19. a na počátku 20. století. Nacházejí se zde knihy odborné, tematicky zaměřené na zemědělství, lesnictví, hospodářství, průmysl, obchod v Rakousku a českých zemích, ale i beletrie.¹²⁸

Část krumlovského knižního fondu věnovaná chovu koní a jezdeckví čítá 88 svazků.¹²⁹ Informace o vedení správného chovu zvířat mohly být ale čerpány i z obecné literatury věnované zemědělství.¹³⁰ O wellfare a zdraví koní a jiných domácích zvířat také pojednávají rozsáhle obecné veterinární knihy.¹³¹ V knihovně ale také najdeme mnoho položek, které se sice týkají koní, ale nemohly z nich být čerpány praktické informace pro vedení jejich správného chovu ani rady týkající se jezdeckých dovedností.¹³² Svě místo zde našly například soubory grafik s tematikou koní, které byly Schwarzenberky založeny do knihovny jako součást fondu. Dále je také možno ve fondu najít několik historicky cenných knih z 16. a 17. století týkajících se rytířských turnajů a soubojů a také literaturu týkající se kavalerie. Pro úplnost nesmíme zapomenout zmínit také katalogy koňských výstav, které se v knihovně dochovaly.

Nyní si tedy pojdme přiblížit hipologickou literaturu v knihovně zámku Český Krumlov o něco podrobněji. Po jazykové stránce zcela dominuje literatura německy psaná. Výjimku představují tři knihy anglické, tři knihy francouzské, dvě knihy české a

¹²⁷ Více o původu a vývoji krumlovské knihovny Pravoslav KNEIDL, *Zámecká knihovna v Českém Krumlově*, in: Český Krumlov, městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí, Praha 1961, s. 31 – 33; Bohumír LIFKA, *Zámecké a palácové knihovny v Čechách. Přehled historicko – topografický*, in: Český bibliofil, Praha 1934, s. 41,43; Petr MAŠEK a kol., *Handbuch der historische Buchbestände in Europa. Tsechechische Republik Schlossbibliotheken unter der Verwaltung des Nationalmuseums in Prag*, Hildesheim – Zürich – New York 1997; *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska*, Brno 2001; Jitka ŠIMÁKOVÁ, *Zámecká knihovna Český Krumlov*, Praha 1995.

¹²⁸ I. BENEŠ – V. SLANEC, *Lokální knižní katalog*.

¹²⁹ Přesný soupis hipologických knih tabulka č. 2 v přílohách. Knihy jsou řazeny následujícím způsobem: knihy jazykově německé, italské, francouzské, anglické a české. Kromě utřídění podle jazyků bylo respektováno pořadí knihy v souborném katalogu knihovny.

¹³⁰ Výběr všeobecné zemědělské literatury z 19. století a počátku 20. století v tabulce č. 3 v přílohách. Knihy jsou řazeny tak, aby zůstalo respektováno pořadí knihy v souborném katalogu knihovny.

¹³¹ Výběr všeobecné veterinární literatury v tabulce č. 4 v přílohách. Knihy jsou řazeny tak, aby zůstalo respektováno pořadí knihy v souborném katalogu knihovny.

¹³² Tabulka č. 5 v přílohách. Do této skupiny byla zařazena poměrně nesourodá část fondu, kterou nešlo přiřadit do jiných výše uvedených skupin, proto zde byly knihy řazeny tematicky, ale s co největším ohledem na původní řazení knih v souborném katalogu.

jedna italská. Rozložení jazyků plně odpovídá specializaci jednotlivých zemí na některé oblasti hipologie, případně časovému období vzniku knihy, kdy doba vydání odpovídá přibližné době, ve které byly jednotlivé státy chápány jako jezdecké velmoci. Anglicky psané knihy jsou všechny z 19. století a týkají se dostihového sportu. Francouzské knihy pocházejí spíše ze století 18. a zaměřují se na veterinární problematiku nebo na vylepšení jezdeckého stylu. Jediná italská kniha v souboru pochází ze 17. století a pojednává o správném jezdeckém umění. Nutno podotknout, že Italové v 17. století patřili mezi vyhledávané jezdecké mistry. Této teorii se poněkud vymykají pouze česky psané knihy. Jedna přibližuje francouzské plemeno Peršeron, druhá se zabývá správnou podkovářskou technikou.

Okolnostem vývoje celého knižního fondu odpovídá datace, tedy roky vydání, jednotlivých knih. Zcela převažují knihy, které byly vytištěny v rozmezí let 1850 – 1900 (celkem 39 knih), dále knihy z let 1801 – 1849 (celkem devatenáct knih), v daném souboru také nalezneme knihy z 18. století (celkem sedmnáct knih, z toho šest knih z období mezi léty 1780 – 1800), 20. století je ve sledovaném fondu hipologických knih zastoupeno knihami 8, ze 17. století pochází pouze dvě knihy.

Nemůžeme ovšem zcela jistě tvrdit, že Schwarzenbergové nakupovali nebo jiným způsobem získávali pouze knihy vydané ve své současnosti a rok vydání knihy tak přibližně odpovídá i době jejího pořízení. V 19. a na počátku 20. století byl i přes velký počet vycházejících hipologických knih obnoven velký zájem o myšlenky starých jezdeckých mistrů. O původu jednotlivých knih by mohl napovědět případný další výzkum v bohatých archivních fondech tohoto rodu.

Pojem hipologická literatura bývá vnímán většinou poměrně dost široce a zahrnuje rozsáhlé spektrum knih pojednávajících o chovu koní, managementu stájí, zdraví a welfare koní. Dále se hipologie zabývá i rozdělením koní do jednotlivých plemenných rásů a specifiky jejich využití a v neposlední řadě také přibližuje jednotlivé jezdecké styly a disciplíny. Populárně naučná literatura pro milovníky koní potom kombinuje jednotlivé přístupy a snaží se z každé tematiky zpřístupnit laikům srozumitelným způsobem základní informace. Z tohoto důvodu je tedy možné rozčlenit jednotlivé knihy ze sledovaného souboru do několika podskupin. Toto rozdělení nám zároveň přiblíží zájmy a preference majitelů knih.

V souboru hipologických knih převažuje jednoznačně literatura týkající se správného vedení chovu koní (celkem třicet pět knih). Není divu, neboť informace v nich obsažené mohly a nejspíše i byly prakticky využívány při řízení chovu koní ve

schwarzenberských velkostaticích. V knihovně se tak nacházejí knihy týkající se plemenitby koní a podmínek jejich chovu (ustájení, krmení, trénink a práce)¹³³, a to nejen v zemích monarchie, ale i v zahraničí, především pak v Anglii¹³⁴. Anglie představovala v 19. století pro šlechtické rody monarchie velký vzor. Urození napodobovali životní styl Angličanů, rozšířila se obliba parforsních honů a dostihů. Proto se velice rychle šířil i velice pečlivý anglický způsob chovu koní a z Anglie pocházející plemena. Kromě knih, pojednávajících o chovu koní doma i ve světě po všeobecné stránce, lze ale nalézt i knihy specializující se na jednotlivosti, jako například knihy zaměřené jen na podmínky kvalitního ustájení¹³⁵ nebo na vyvážené krmení koní¹³⁶.

Další početně zastoupená skupina hipologických knih (celkem osmnáct) se týká jezdeckého sportu, především pak oblasti dostihů, jezdeckých konkurencí a klusáckých závodů. O těchto knihách podrobněji pojednávají kapitoly této práce, které se týkají dostihů a vzniku jezdeckého sportu.

Při vedení hřebčínů i hřebčinců bylo samozřejmě také důležité dbát na zdraví a fyzickou pohodu svých koňských svěřenců. V souboru knih tak najdeme i rozsáhlou literaturu veterinárního charakteru (celkem jedenáct knih). Při léčení koní byly brány v potaz lékařské autority¹³⁷, ale objevovaly se i způsoby léčby koní, které upřednostňovaly přírodní medicínu nebo zkušenosti našich předků¹³⁸.

Ke vzdělání každého šlechtice patřila i dovednost jezdit na koni. Ke správnému zvládnutí tohoto umu mohly dopomoci i teoretické příručky věnující se jezdeckému stylu. Ve schwarzenberské knihovně na Českém Krumlově nalezneme celkem osm knih

¹³³ Například *Officielles Gestüt – Buch für Österreich – Ungarn*, Wien 1891; Georg Gottlieb AMMON, *Von der Zucht und veredlung der Pferde durch Öffentliche- und Privatgestüte*, Berlin 1818; *Conskription der Zuchtstutten in Steiermark im Jahre 1875*, Graz 1876; Joseph KAIL, *Anleitung zur Pferdezücht für die k. k. Österreich Staaten*, Wien 1811; F. CAVALIERO, *Betrachtung über die Pferdezücht in Österreich - Ungarn*, Wien 1880; B. von OCYNHAUSEN, *Beitrag zur Lösung der Frage über Landesferdzucht*, Wien 1874; *Consignation der Staatshengste*, Wien 1885.

¹³⁴ Röttger von VELTHEIMER, *Bemerkungen über die Englische Pferdezücht*, Braunschweig 1820.

¹³⁵ Např. William MILES, *Pferdestall, seine Construction, innere Einrichtung und Zweckmässige Ausstattung*, Frankfurt am Main 1862.

¹³⁶ Například P. von PIRQUET, *Einleitung von Beobachtung den Futterverbrauch der Pferde*, Wien 1893.

¹³⁷ Například Wilhelm Gottfried PLOUQUET, *Ross – Artzt*, Thübingen 1803; Heinrich KLINGAN, *Pferderotzt und die Mittel, sich und seine Hausithiere dagegen schützen*, Gratz 1873; Joseph SEIFERT, *Bildliche Darstellung zur Übersicht aller von aussen am Pferde ersichtliche gemachten Fehler und Krankheiten*, Wien 1842.

¹³⁸ Fiedrich August GUNHTER, *Die Krankheiten des Pferdes und ihr homöopatische Heilung*, Sonderhausen 1850; L.WAGENFELD, *Wie hielt der Bauer und schlichte Landmann seine kranken Pferde?*, Bautzen 1897.

toho typu. Nechybí zde staří klasičtí mistři jako například Pluvinel¹³⁹, který byl osobním učitelem jízdy krále Ludvíka XIII. a jeho přístup k jezdeckému stylu, zejména pak k drezúře, je dodnes vnímán jako jedna z autorit. Zajímavé jsou také dvě pojednání od hraběte Dénese Széchényiho¹⁴⁰, který v 19. století patřil mezi nejlepší jezdce a znalce koní. Pro dámskou část rodu Schwarzenbergů pak byla určena francouzsky psaná kniha zabývající se teorií ježdění v dámském sedle, jež v překladu nese název „*Kůň a Amazonka*“¹⁴¹, což nám do jisté míry může připomenout i tu skutečnost, že dámské ježdění začalo od počátku 19. století získávat díky lepšímu vybavení jezdkyň stále více na váze.

Počtem šesti kusů jsou v knižním fondu zastoupeny knihy, které bychom v současné době označili jako literaturu populárně naučnou. I v 19. století se jistě našlo mnoho milovníků koní, kteří si rádi prohlíželi nádherné obrázky těchto zvířat a těšili se čtením základních informací o nich. Evidentně se tací našli i mezi Schwarzenberky. Knihy stejně tak ale mohly být jen pouhou pozorností či dárkem od přátel a mohly po prvním prohlédnutí zůstat bez povšimnutí ležet v knihovně.¹⁴²

Poměrně málo se ve sledovaném souboru hipologických knih vyskytují monografie věnované jednomu konkrétnímu plemeni. Nalezneme zde pouze pojednání o arabských plnokrevnících a o francouzském plemeni Peršeron. Obě dvě plemena byla ve schwarzenberských hřebčíněch zastoupena, i když jen v malém počtu, a sloužila většinou jako zušlecht'ovatelé pro plemena domácí.¹⁴³

Patrně z některých starších částí schwarzenberské knihovny pochází dvě knihy z 18. století věnované koním ve spojitosti s právem.¹⁴⁴

Krom výše zmíněných témat se Schwarzenbergové ve své knihovně mohli dočíst důležité informace o různých druzích ekvipáží a o správné péči o kočáry a koňské postroje (dvě knihy)¹⁴⁵ či o podkovářství (jedna kniha)¹⁴⁶. Jedno pojednání je dokonce věnováno i klidnému průběhu koňských transportů¹⁴⁷.

¹³⁹ Antonius de PLUVINEL, *Reit – Kunst*, Frankfurt am Main 1670.

¹⁴⁰ Dénese SZÉCHENYI, *Beitrag zum Reitunterricht*, Pest 1871; TÝŽ, *Verschiedenes über Reiten und Fahren*, Wien 1891.

¹⁴¹ J. CLARKE – STIRLING, *Le cheval et l' Amazone. Traité complet de l' Equitation des dames* Bruxelles, Paris – Leipzig 1861.

¹⁴² Např. C. KLATTE, *Neues Wiener Tashcenbuch für Freunde der Pferde und Reitkunst*, Wien 1810; B. von OYENHAUSEN, *Der Pferdeliebhaber*, Wien 1865.

¹⁴³ Antonín DOKOUPIL, *Kůň Peršeron*, Crudim 1890; L. CRUSE, *Araber – Ross*, Hamburg 1826.

¹⁴⁴ Johann Ferdinand BEHAMB, *Ross – Tauscher Recht. II. Ross – Ausleiher Recht. III. Fuhrmanns Recht*, Augsburg 1745; TÝŽ, *Ross – Ausleiher Recht*, Augsburg 1745.

¹⁴⁵ Heinrich REUS, *Der korrekte Kutcher. Handbuch für Equipagenbesitzer und deren Kutcher*, Berlin 1897; Heinrich KREISEL, *Prunkwagen und Schlitten*, Leipzig 1927.

Zajímavý je také cestopis Alexandera von Nadossyho, zaměřený na hipologické pozoruhodnosti zemí jako je Anglie, Francie, Německo či Belgie. Tento cestopis byl spolu s některými dalšími knihami či hipologickými časopisy zařazen do poslední skupiny, která je jakousi směsicí různých, většinou všeobecně pojatých hipologických problémů, které v rámci této skupiny ovšem nelze zařadit do některé z výše uvedených skupin.¹⁴⁸ Do této skupiny byly zařazeny celkem čtyři knihy.

Na závěr je důležité zmínit, že tento výzkum je jen výzkumem dílčím. Přestože se na zámku Český Krumlov nachází knihy s hipologickou tematikou poměrně ve velkém množství a mohli bychom podle toho usoudit, že se členové tohoto rodu o hipologii zajímali, nemůžeme dělat příliš unáhlené závěry. Otázkou totiž zůstává, zda hipologické knihy v knihovně byly skutečně čteny. Knihy sice nesou ve většině případů známky opotřebení, to ale může být jen výsledkem stárnutí. Ve většině knih se nenacházejí ani přípisky či poznámky, které by nám mohly napovědět o jejich skutečném užívání. Pokud byly knihy čteny, tak kterými členy nebo členkami rodu? Byli s poznatky této literatury také seznámeni zaměstnanci z jednotlivých hřebčínů?

Jak je vidět, našli jsme sice odpověď na některé otázky, vyvstalo však i mnoho dotazů nových, které snad zodpoví další výzkum. Mnohem více nám o možnostech Schwarzenbergů získat fundované znalosti o chovu koní a jezdeckví z knih ve vlastních knihovnách napoví například další průzkum knihoven, především pak knihovny na zámku Hluboká nad Vltavou.

¹⁴⁶ Jan BOEHM, *Podkovářství a kopytoznalectví*, Praha 1886.

¹⁴⁷ Ferdinand BAERTL, *Habdbuch für die Führung von Pferde – Transporten*, Olmütz 1855.

¹⁴⁸ Alexander von NADOSSY, *Militärisch – hippologisch Reisenanmerkungen gesammelt 1864 auf seine Reise durch Deutschland, Belgien, England und Frankreich*, Wien b.d.; Carl Gustav WRANGEL, *Hippologische Revue* 10, Stuttgart 1888; Georg PETZER, *Hippologische Studien*, Wien 1784; Kossen von STERNECK, *Hippologische Karte von Österreich*, Wien 1874.

III. Šlechta, koně, sport a zábava

III.1. Šlechta a její koníčky

Každodenní život šlechtice v 19. století byl formován povinnostmi a událostmi spojenými s jednotlivými etapami jeho životního cyklu a rytmizován změnami ročních období. Na každé roční období se vázaly nejen nezbytné úkony spojené s politickou kariérou šlechtice, správou panství a majetku nebo s reprezentací rodu, ale také společenské události zábavného charakteru, které každý správný aristokrat nemohl vynechat. Šlechta měla totiž narozdíl od ostatních vrstev společnosti možnost užívat po libosti výhod, které skýtal fenomén volného času - tedy času určeného pro odpočinek, zábavu a pěstování vlastních zájmů a koníčků, které přinášejí člověku potěšení. Zatímco měšťanská společnost volný čas a jeho přednosti v průběhu celého 19. století teprve objevovala a nějakou dobu trvalo než si „zahálčivá“ činnost, která nevedla k žádnému výdělku a zajištění každodenních nezbytností a potřeb, plně našla v životě prostých lidí své místo, aristokratická společnost si užívala nejrozličnějších radovánek.¹⁴⁹ Zimní období bylo ve znamení velkolepých plesů, banketů, návštěv divadel či opery, pořádala se sezení v salonech a vynechány nebyly ani typické zimní radovánky jako sáňkování, bruslení a později i lyžování. S plným rozpukem jara, zhruba tak počátkem května, se urození páni a paní začali z Vídně a ostatních velkých měst monarchie postupně přesouvat na svá venkovská letní sídla, kde se mohli nerušeně věnovat například procházkám přírodě, zahradničení či rybolovu. Velkému zájmu se také těšilo cestování spojené s poznáváním krás a historie cizích krajů, ať již s ozdravnými pobyty u moře či v lázních. Podzimní sezóna byla doprovázena štěkotem psů, zvuky loveckých fanfár a halali, neboť šlechta podzim trávila ve svých loveckých revírech na nejrůznějších honech a štvanicích. Koncem listopadu se honební sezóna pomalu ale jistě uzavírala a nastal čas se opět navrátit za povinnostmi do zimních paláců ve velkých městech.¹⁵⁰

Oblíbeným koníčkem mnohých šlechticů byly mimo jiné i činnosti, které „tužily“ tělo, zlepšovaly obratnost, tělesnou koordinaci a sílu a byly i prakticky upotřebitelné v případném boji jako například jízda na koni, lov, šerm, zápas či střelba z pušky. Některé z výše jmenovaných činností a další letní či zimní zábavy sportovní povahy se

¹⁴⁹ M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – M. MACKOVÁ, s. 269 – 276.

¹⁵⁰ Tamtéž, s.275; Milena LENDEROVÁ – Jarmila PLŠKOVÁ (edd.), *Gabriela ze Schwarzenbergu. Krátká cesta životem a Evropou*, Praha 2006, s. 45 – 47.

postupně v průběhu druhé poloviny 19. a samého počátku 20. století začaly šířit i mimo uzavřenou šlechtickou vrstvu. Nově nobilitovaná šlechta stejně jako významní podnikatelé a měšťané rádi napodobovali některé prvky ze způsobu života urozených.¹⁵¹ I díky tomu byly zakládány sportovní spolky a ze zábavy aristokratů se postupně začal vytvářet profesionálně organizovaný sport.

Následující kapitoly si kladou za cíl přiblížit ty šlechtické „volnočasové“ zájmy, které reprezentují typický způsob šlechtického pojetí života a jsou spojeny s koňmi. Vynechat tedy nesmíme zejména karusely, parforsní hony, dostihy, důstojnické konkurence a závody a některé další jezdecké disciplíny, jež se staly předobrazem dnes známého jezdeckého sportu.

Účast na výše zmíněných jezdeckých akcích, ať už to byla účast aktivní či pasivní, byla důležitá především z hlediska společenského. Při jejich konání se scházelo mnoho významných představitelů z aristokratických kruhů a později k nim přibyli i představitelé z řad významných podnikatelů a měšťanů.

Výše jmenované jezdecké zábavy a kratochvíle jsou spíše „veřejného“ rázu. To ovšem neznamená, že by se urozené dámy a pánové věnovali jezdeckví pouze z důvodů sebe prezentace, nebo z důvodů snadného navázání společenských kontaktů. Jezdeckví bylo pro urozené nejen odrazem životního stylu, ale i symbolem a připomínkou starých pořádků, jakousi kotvou v jinak se měnící společnosti 19. století.¹⁵²

Vztah ke koním a jezdeckví byl u šlechticů a šlechtičen formován již v dětství. Dokladem tohoto tvrzení jsou i četná vyznání v soukromé korespondenci s důvěrnými osobami. Podívejme se, jak popisuje svůj jezdecký zážitek z roku 1838 třináctiletá princezna Gabriela ze Schwarzenberku bratru Karlovi, pozdějšímu představiteli Schwarzenberské sekundogenitury a významnému politikovi Karlu III. „*Dvakrát jsem si vyjela na koni, na malém poníku prince nasavského. Poprvé jsem jezdila okolo našeho domu, ale podruhé jsem byla už pěkně daleko. To si asi dovedeš představit, že mě to ohromně bavilo.*“¹⁵³ Toto tvrzení můžeme porovnat se zmínkou dalšího šlechtického dítěte, které sice nepochází z rodu Schwarzenberků, nicméně i ono se vyznává z toho, že jízda na koni patří mezi jeho oblíbené zájmy. Malý princ Alexander

¹⁵¹ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 25.

¹⁵² Z. BEZECNÝ, *Šlechta v české společnosti*, s. 157.

¹⁵³ M. LENDEROVÁ – J. PLŠKOVÁ, *Gabriela ze Schwarzenbergu*, s. 229.

Mensdorff píše v roce 1828 své mamince Sopihii že: „...tatínek s námi hodně jezdí na koni, a to se nám moc líbí.“¹⁵⁴

Obliba vyjížděk na koni do přírody nebyly samozřejmě pouze doménou dětí. Z dopisů princezny Gabriely ze Schwarzenbergu se dozvídáme, že se této zábavy účastnila i její matka a mnoho dalších představitelk a představitelů šlechty. V červenci 1840 píše bratru Karlovi o večerní procházce: „Po večěři jsme šli všichni na dlouhou procházku, maminka s tetou jely na poníkovi, kterého koupila maminka, a který je velmi hodný. Je to maličký šedý kůň.“¹⁵⁵

Do přírody se nejezdilo pouze v sedle, ale i v zápřeži. V dopise ze srpna 1838 popisuje malá Gabriela výlet do „Krápníkové jeskyně“, který podnikla v doprovodu své matky, sestry Anny a dalších šlechticů a šlechtičen. Na výlet je doprovázel i psík Pretti. Urozené dámy se vezly v kočáře taženém čtyřmi juklíky¹⁵⁶ a pánové je doprovázeli v sedle svých koní.

Podobné informace můžeme čerpat z obrazu ze sbírek SHZ Český Krumlov od neznámého autora¹⁵⁷, který nám přibližuje námět tentokrát z každodenního života Schwarzenberské primogenitury. Na zadní části obrazu je umístěna popiska „*Fürstin Eleonore Schwarzenberg. Im Park in Neuwaldegg*“ a datace akvarelu do roku 1844. Měla projížďka kněžny Eleonory nějaký zajímavý cíl, nebo se urozená dáma jen tak bezcílně vydala pokochat se krajinou a užít si jízdu v kočáře? To už se asi nikdy nedozvíme, můžeme si ale prohlédnout, jak taková knížecí vyjíždka do parku vypadala. Eleonora si na projížďku oblékla světlé šaty. Aby se jí větrem neponičil účes nebo ji příliš neoslňovalo slunce, má na hlavě posazený světlý zdobený klobouček. Veze se v lehkém kočáře se staženou střechou, který je tažen dvěma tmavohnědými urostlými patrně asi teplokrevnými kočárovými koňmi. Na podsedním koni¹⁵⁸ sedí štolba v modrostříbrné livreji a bílém cylindru. Kněžnu na jejím výletě do parku doprovázejí ještě 3 další muži, jejichž totožnost nám ale zůstala skryta. Před kočářem kluše na jemně stavěném nejspíš asi plnokrevném tmavém hnědáku muž oblečený do elegantního

¹⁵⁴ R. ŠVAŘÍČKOVÁ – SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie*, s. 134.

¹⁵⁵ M. LENDEROVÁ – J. PLŠKOVÁ, *Gabriela ze Schwarzenbergu*, s. 219.

¹⁵⁶ Juklík (Jucker) je označení pro uherského lehčího tažného koně.

¹⁵⁷ SHZ Český Krumlov, autor neznámý, *Fürstin Eleonore Schwarzenberg. Im Park in Neuwaldegg*, inv.č. CK 332, akvarel ve zlaceném ráme, 71 x 95 cm, 1840.

Na zadní části obrazu je pod názvem a datací obrazu jméno Benza s otazníkem. Patrně by to mohl být autor obrazu - malíř A. von Benza, od kterého najdeme ve Schwarzenberských sbírkách i jiné obrazy, ale v inventářích SHZ Český Krumlov je obraz evidován jako obraz neznámého autora.

¹⁵⁸ Podsední kůň je kůň, který je v zápřeži zapřažen vlevo. Je to nejspolehlivější kůň z celého spřežení. Často bylo součástí jeho postroje i sedlo, na kterém jezdil štolba a mohl tak spřežení snadněji ovládat.

černého jezdeckého saka, bílých rajtek a jezdeckých holinek. Za kočárem jedou dva mladí muži na kaštanových hnědácích oděni do modrých jezdeckých sak, bílých rajtek a černých cylindrů. Kdo jsou tito muži? Doprovázel snad Eleonoru její manžel Johann Adolf II., tehdy velmi mladičký syn Adolf Josef či nějaký urození přítel? Nebo jsou muži na obraze pouhými sloužícími, kteří měli zajišťovat dokonalé pohodlí kněžny na vyjízdě? Jejich totožnost nám prozatím zůstává skryta. Archivní prameny doposud nepoodhalily ani nic podrobnějšího o autorovi obrazu, ani o jeho objednateli. Další světlo do výzkumu může přinést pouze nový podrobnější průzkum, především pramenů osobní povahy, na který zatím z časových ani obsahových důvodů nezbyl prostor.

Na vyjízděky nejezdila ráda jen kněžna Eleonora, ale v sedle svého koně vyrazil do přírody s oblibou i její manžel Johann Adolf II., a to nejen doma na svém panství. Příležitost k výletům v sedle v doprovodu svých přátel si našel i na své cestě v Anglii.¹⁵⁹

Projížděky na koni patřily ke každodenní zábavě urozených pánů a dam i v druhé polovině 19. století. Ředitel ústřední Schwarzenberské kanceláře Josef Weber v časopise *Tradice* vzpomíná na službu u knížete Adolfa Josefa a přibližuje nám mimo jiné i to, jak tehdy vypadal denní režim jeho jasnosti knížete pána. Po vyřízení dopoledních správních oficialit a audiencí a odpoledním společenským programem kníže i jeho manželka Ida rádi holdovali jezdeckví. „*K večeru jezdíval (kníže pozn. autora) s paní kněžnou přes Lomec – Rábín do revíru libějovického nebo netolického po pečlivě upravovaných a udržovaných jezdeckých stezkách...*“¹⁶⁰ Nutno ještě podotknouti, že jezdeckví Adolf Josef rád sklouobil s další svojí velkou zálibou tedy lovectvím: „*...setkali se při takové jízdě s lepším, silnějším srncem, pokusil se jej uloviti – samozřejmě vždy jen kulovnicí.*“¹⁶¹

Zajisté je také důležité zmínit, že i v 19. století byla jízda na koni či v kočáře velice oblíbenou, ale i do jisté míry nebezpečnou zálibou. Například při jízdě v kočáře hrozila urozeným nejen „dopravní“ nehoda, ale jak píše malá Schwarzenberská princezna i nachlazení. „*Maminka vám vzkazuje, že se už týden necítí dobře...bolí ji celé tělo a má stále horečku. Včera si vyjela ve voze, ale myslím, že jí to neudělalo dobře...*“¹⁶²

¹⁵⁹ Jindřich VYBÍRAL – Milada SEKYKOVÁ, *Britská cesta Jana Adolfa ze Sachwarzenbergu roku 1825*, Umění 66, 1998, s. 139.

¹⁶⁰ Josef WEBER, *Sekretářem. Vzpomínky na moji službu v ústřední kanceláři J.J. Adolfa Josefa knížete ze Schwarzenberku*, Tradice, 1934 – 1936, České Budějovice – Třeboň 1937, s. 94.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² M. LENDEROVÁ – J. PLŠKOVÁ, *Gabriela ze Schwarzenbergu*, s. 335.

Že koně jsou nevyzpytatelná zvířata a nehody se nevyhýbají ani urozeným, dokazuje i další z Gabrieliných dopisů, ve kterém informuje bratra Karla, že: „...*strýčka Fritze*¹⁶³ *kopl kůň, a tak nemůže vstát ze svého lehátka.*“¹⁶⁴

Provozování jezdeckví mohlo mít ale i mnohem fatálnější následky, než bylo jen nastuzení či pokopání koněm. Již v 18. století se sice začal k jízdě na koni používat pro tuto činnost speciálně určený jezdecký oděv, doplněný slušivým cylindrem či v případě dam jezdeckým kloboučkem, jeho tvůrci ovšem dbali spíše na dodržování správných módních a společenských konvencí než na bezpečnost a oděv tak nikterak nechránil jezdce při pádu. Na to také v roce 1821 doplatila mladička Marie Paulína Schwarzenbergová, v té době již 4 roky provdaná za Heinricha Eduarda Schönburg - Hartensteina, která zahynula na vyjížďce po pádu z koně.¹⁶⁵

Opusťme ale negativní události a podívejme se podrobněji na další jezdecké sporty a disciplíny, kterých se šlechta ráda účastnila.

¹⁶³ Myšleno Bedřicha ze Schwarzenbergu (1799 – 1870), zvaný též Poslední lancknecht.

¹⁶⁴ M. LENDEROVÁ – J. PLŠKOVÁ, *Gabriela ze Schwarzenbergu*, s. 371.

¹⁶⁵ Milena LENDEROVÁ, *Tragický bál. Život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*, Praha 2004, s. 287.

III.2. Karusely

Mayers *Konversations - lexikon* z konce 19. století definuje pojem karusel hned několika způsoby. Slovo buď označuje historický šermířský turnaj, nebo kostýmované jezdecké přehlídky koní pod sedlem nebo v zápřeži.¹⁶⁶ Význam a účel pořádání karuselů, stejně jako samotný jezdecký turnaj se ale vyvíjel po staletí.

Prvopočátky karuselů můžeme vysledovat již v raném středověku v Itálii, kde byly konány vojenské hry (italsky označené jako *carosello*), v nichž se uplatňovaly skvostně dekorované alegorické vozy.¹⁶⁷

Další kořeny karuselů spočívají v rytířských turnajích a kláních středověku, které si oblibu aristokratů získaly ve 14. století. Jejich účelem bylo prezentování rytířských dovedností a ctností před urozenou společností. Rytíř mohl získat nejen věhlas a slávu, ale i cenné zkušenosti, které pak mohl uplatnit ve skutečné bitvě.¹⁶⁸

U tohoto způsobu zábavy rozeznáváme dva základní typy – klání a turnaj. Při rytířském klání proti sobě najížděli ve velké rychlosti dva rytíři na koních. Účelem bylo soupeře zasáhnout dřevcem do štítu a touto ranou jej vyhodit ze sedla. Dřevce byl většinou ukončen tupě. Výjimkou byla tzv. krvavá klání na život a na smrt (neboli tjust) za účasti panovníka. Vítěz takovýchto klání se obohatil nejen o přízeň přihlížejícího publika, ale získal i koně a zbroj svého soupeře.¹⁶⁹

Jízdní turnaj (*meleé*) simuloval skutečnou bitvu. K rozlišení soupeřů jednotlivých šiků docházelo pomocí erbovních barev na štítech, pláštích a čabrakách. Kromě toho existoval ještě polní turnaj (*buhurf*). Jednalo se o souboj pěších vojsk. Díky neúčasti koní není třeba se jím zde obšírněji zabývat. Výhra se v jízdním turnaji určovala podle počtu „pobitých nepřátel“. Vítěz se v tomto případě obohatil především o slávu a z rukou urozené dámy převzal trofej – zpravidla věnec.¹⁷⁰

V 16. století začala sláva rytířských turnajů pomalu ale jistě upadat. Lví silou se na tom podílel především postupný pokrok ve vojenské taktice. Zavedení střelných zbraní

¹⁶⁶ *Mayers Konversations-lexikon. Encyklopädie des allgemeinen Wissens*. Díl 9, Leipzig und Wien 1890, s. 577.

¹⁶⁷ Marie MŽYKOVÁ, *Karusely*, Liberec 2006, s. 7.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. 10.

¹⁶⁹ J. DUŠEK, *Kůň*, s. 103.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 111 – 112. K problematice turnajů též Jan LIBOR, *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II*; *Listy filologické* 128, 2005, č. 1 – 2, s. 1 – 19.

kladlo na rytíře a jeho koně jiné požadavky – především byla potřeba perfektně ovladatelného, hbitého a vytrvalého koně.¹⁷¹

V českých zemích se sláva rytířských turnajů v maličko pozměněné podobě zachovala o něco déle než v Říši, asi do poloviny 17. století. Příležitostí ke konání turnajů se staly především nejrůznější slavnostní události, například korunovace panovníka nebo svatby významných urozenců. Nejednalo se přímo o rytířská klání či turnaje, tak jak je známe ze středověku. Turnaje získaly podobu tzv. „jízdy či běhání ke kroužku“ nebo „házení kopí na prsten“ a podobně. Od poloviny 17. století se pak tyto velkolepé slavnosti začínaly transformovat do podoby velkolepě inscenovaných většinou vojenských scén s alegorickým podtextem, jimž často předcházely i pompézní alegorické průvody. Celou podívanou pak zakončoval ohňostroj. Takto tedy postupně vznikaly karusely v pravém slova smyslu. Karusely s vysoce propracovanou choreografií a scénografií. Od turnajů, které měly především rytíře a jeho oře připravit na nebezpečí boje, se přechází ke snaze o nejefektivnější podívanou, na níž může aristokrat prezentovat své jezdecké umění a příjezdenost koně. Tento „koňský balet“ měl pak samozřejmě poukázat na dostatečné bohatství a prestiž jeho urozeného organizátora. Od druhé poloviny 17. století a hlavně v 18. století karusely v této podobě natolik zdomácněly, že se jako dvorská zábava využívaly téměř při každé významnější události.¹⁷²

Karusely se postupně z volného prostranství začaly přesouvat do šlechtických jízdáren.¹⁷³ V 18. století pak tento způsob zábavy přestal být výsadou mužů. Začaly být pořádány i karusely pro urozené dámy. Navíc se neomezovaly jen na prezentaci jízdy na koni – oblíbené byly také kočárové karusely (používaly se především lehčí kolesky). Nejvelkolepější a nejhojněji zastoupené karusely se konaly ve vídeňské zimní jízdárně.¹⁷⁴

Každoročně se také aristokratické smetánka v době masopustu, tedy obvykle v období ledna až února, sjížděla do Vídně na nádherné saňové karusely, které se

¹⁷¹ M. MŽYKOVÁ, *Karusely*, s. 15.

¹⁷² Tamtéž, s. 16; Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha – Litomyšl 2001, s. 78; Václav BŮŽEK, *Ferdinand tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 174 – 192. K problematice karuselů a turnajů novověku též Ivo CERMAN, *Stavovský turnaj v Praze roku 1791. Epilog k nenapsaným dějinám*, Kuděj 5, 2003, č. 1, s. 25 – 32; Michela FREEMANOVÁ, *Der Carrousel*, in: *Život pražských šlechtických paláců. Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku po práh moderní doby*, Praha 2003, s. 659 – 679.

¹⁷³ Původně se karusely konaly na větších volných prostranstvích, výjimkou nebyla ani náměstí.

¹⁷⁴ Martina JACKWERT, *Das Pferdesport*, s. 15.

zejména v období vlády Marie Terezie (1740 – 1780) rozvinuly v opravdu velkolepou podívanou. Celý průvod byl zahájen zpravidla ve vnitřním dvoře Hofburgu nebo na významných vídeňských náměstích a odtud pokračoval do až do nejrůznějších příměstských čtvrtí. Kolem přihlížející tak mohli pozorovat průvod dam, usazených v precizně vyřezávaných většinou postříbřených nebo pozlacených sáních tažených koňmi ustrojenými v nádherně zdobených postrojích a pokrývkách. Barva šatů dam do nejmenšího detailu ladila s výstrojí a čabrakami koní. Sáně pak řídili stejně zdobně oblečení kavalíři ze stupátka na zadní straně. Saňové karusely byly pořádány nejen přes den, ale i po setmění. V tom případě byla atmosféra celé slavnosti ještě umocněna svitem loučí.¹⁷⁵

Výhradními pořadateli této události byli členové císařské rodiny a představitelé významné dvorské šlechty. Možnost organizovat saňový karusel měli hned několikrát i Schwarzenbergové. V roce 1747 totiž uspořádal kníže Adam ze Schwarzenbergu ve Vídni velkolepou noční saňovou jízdu. O dvacet let později si pořádání této kratochvíle vyzkoušel také jeho nástupce kníže Jan Nepomuk I., a to hned dvakrát, v roce 1767 a 1770.¹⁷⁶

V podobě velkolepých „jezdeckých her“ přešly postupně karusely až do 19. století a i tehdy platilo pravidlo, že se tyto nádherné podívané konaly při každé významnější příležitosti.

19. století se svým zájmem o historii a romantické shlížení se v období středověku znovu oživilo u šlechticů ideu rytířství. Díky tomu se karusely začaly svým námětem vracet do dob slavných rytířských turnajů. Další zdroje inspirace pro téma karuselů představovala dobová literatura a velkou roli mimo jiné hrálo okouzlení šlechticů anglickým prostředím a anglickou historií. K oblíbeným tématům, jako byly výjevy ze života krále Artuše nebo náměty z období křížových válek inspirovaný knihou Waltera Scotta *Ivanhoe*, se brzy připojily i karusely a kostýmové plesy inspirované Francií, zejména pak dobou Ludvíka XIV. a oblíbenou Dumasovou knihou *Tři mušketýři*.¹⁷⁷

Karusely se také často konaly na počest důležité historické či soudobé události a oslavovaly žijící i dávno zesnulé členy panovnického rodu.

¹⁷⁵ Kateřina CICHROVÁ – Vladimíra LIPSKÁ – Martin ZMEŠKAL, *Restaurování rokových saní na zámku v Český Krumlov*, in: M. Gaži – V. Ouroda, *Památky jižních Čech 2*, České Budějovice 2009, s. 173 – 174; M. MŽYKOVÁ, *Karusely*, s. 34 – 35.

¹⁷⁶ K. CICHROVÁ – V. LIPSKÁ – M. ZMEŠKAL, *Restaurování*, s. 174.

¹⁷⁷ M. MŽYKOVÁ, *Karusely*, s. 70.

Při příležitosti vídeňského kongresu 23. listopadu 1814 hostila Zimní jezdecká škola karusel, který byl uspořádaný na počest spojenců proti Napoleonovi. Průběh tohoto karuselu je zachycen na kolorovaném leptu ze sbírek SZ Lysice.¹⁷⁸ Na obraze můžeme pozorovat skupinu rytířů, předvádějících své bojové a jezdecké umění srážením tureckých hlav z podstavců za plného cvalu. Na první pohled je nápadné, že celému aranžmá karuselu dominuje modrostříbrná schwarzenberská erbovní barva. Není divu, protože jednou z mnohých osobností, které tento karusel vzdával hold, byl i vítěz bitvy národů maršálek Karel Schwarzenberg.

Hned několik velkých karuselů bylo pořádáno v roce 1843. Ten největší z nich byl pak pořádán k počtě arcivévody Karla, bratra císaře Františka I., vítěze nad Napoleonem v bitvě u Aspernu a držitele velkokříže Marie Terezie.¹⁷⁹ Jednoho z těchto významných karuselů se také úspěšně v březnu účastnil mladý Karel III. ze Schwarzenbergu. Jak se mu jízda povedla, se můžeme dozvědět ze slov jeho sestry Gabriely. „*Všechny karusely skončily šťastně, obzvláště ten poslední byl nádherný. Karel byl vskutku krásný, a pokud to mohu posoudit, jel skutečně hezky.*“¹⁸⁰ Otázkou zůstává, nakolik její úsudek ovlivnila hrdost na bratra a sesterská láska.

O 10 let později si Schwarzenbergové aktivní účast na karuselu velkého formátu zopakovali. Dne 21. května 1853 se při příležitosti státní návštěvy belgického a pruského panovníka ve vídeňské zimní jízdárně konal velice opulentně pojatý karusel.

Program byl v překrásně vyzdobené zimní jízdárně zahájen v 9 hodin večer slavnostním průvodem všech účastníků, které do jízdárny přivedli heroldové a praporečníci za zvuku slavnostních fanfár.¹⁸¹

Tématem tohoto „koňského baletu“ byl boj ušlechtilých rytířů proti Saracénům. Část jezdců pod vedením jeho jasnosti arcivévody Viléma tedy představovala rytíře a druhá část pod velením prince Alexandra Würtemberka zase Saracény. Každá suita se skládala z heroldů, praporečnicků, trubačů, rytířů, kopiníků a panošů. Na straně saracénů pak nechyběli dokonce ani otroci a beduíni. Všichni účastníci byli oděni do nádherných, do detailu propracovaných kostýmů. Urozeným pánům představujícím rytíře dokonce nechybělo ani brnění. Saracény bylo zase možné poznat podle turbanů, typických balonovitých tureckých kalhot a zahnutých šavlí. Koně byli postrojeni do nádherných

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 35.

¹⁷⁹ H. HANDLER, *Die Spanische Hofreitschule*, s. 113.

¹⁸⁰ M. LENDEROVÁ – J. PLŠKOVÁ, *Gabriela ze Schwarzenbergu*, s. 363.

¹⁸¹ Wiener Zeitung, 22. 5. 1853.

uzd, sedel a bohatě zdobených čabrak, které způsobem zpracování a svým vzhledem měly ještě umocnit atmosféru středověku.¹⁸²

Po slavnostním průvodu následovala první čtverylka (*quadrille*), ve které předvedli své jezdecké umění všichni páni dohromady. Čtverylka měla za úkol prověřit jezdecké schopnosti šlechticů a příjezdnost jejich koní. Prvky drezúry pak byly vystřídány inscenací boje (tzv. *carriera*), při které byla v trysku nabodávána nebo šavlí usekávána hlava nepřítele. V této disciplíně vystoupili nejprve rytíři a pak svůj bojový um předvedli i Saraceni. Dále ještě následovalo několik tematických čtverylek a carrier, ve kterých se střídavě nebo dohromady prezentovali rytíři a saraceni. Scéna střídala scénu. Přihlízející účastníci v lóžích mohli obdivovat dokonalou choreografii a um jezdců i vozatajů. Po závěrečném boji byl celý program uzavřen slavnostním průvodem. Při této slavnostní události se za celý večer představilo celkem 161 lidí a 122 koní pod sedlem i v zápřeži.¹⁸³

Výjimečnou atmosféru této významné události můžeme pozorovat na grafickém listu pocházejícím z tiskařské dílny J. Rautha, který se nachází v depozitáři třeboňského zámku.¹⁸⁴ Zmíněná grafika znázorňuje začátek karuselu, kdy při slavnostním nástupu přicházejí středem jízdárny v doprovodu trubačů a bubeníků heroldi nesoucí prapor s rakouskou orlicí. Po levé straně vidíme přijíždět na tmavých koních Saraceny oděné do zlatočerných úborů. Zprava na svých bujných koních přijíždí rytíři a jejich doprovod sladěný do modrostříbrné barvy.

Takovéto grafiky bývaly často vydávány po skončení karuselu a věnovány jeho účastníkům jako poděkování a památka na nezapomenutelné zážitky, na kterých se všichni spolupodíleli. Kníže Schwarzenberg si tak mohl snadno připomenout svou jízdu v roli saracénského rytíře.¹⁸⁵

Jezdecká představení se nekonala samozřejmě pouze v hlavním městě monarchie ve Vídni. Velice oblíbené byly také karusely v Pešti nebo v Praze. Právě v Praze ve Valdštejnské jízdárně se konal 5. června 1854 velkolepý slavnostní karusel na počest příjezdu císařského páru. Účast na takto významné události si samozřejmě nemohl nechat ujít nikdo z předních představitelů české šlechty včetně zástupce z rodu Schwarzenbergů. Díky svému významnému postavení se ovšem kníže Schwarzenberg

¹⁸² Die Presse, 22. 5. 1853.

¹⁸³ Tamtéž; M. JACKWERTH, *Das Pferdesport*, s. 13 – 14.

¹⁸⁴ SZ Třeboň, J. Rauth, *Karusel*, inv.č. TR 1357 – 01, kolorovaná litografie, 77,5 x 96 cm, Vídeň 1853.

¹⁸⁵ Wiener Zeitung, 22. 5. 1853; Die Presse, 22. 5. 1853.

tentokrát neúčastnil karuselu aktivně, ale po boku obou Veličenstev přihlížel koňskému baletu z lóže.¹⁸⁶

V nádherně zpracovaných programech a grafických listech dokumentujících průběh velkých karuselů 19. století se objevují z velké většiny pouze jména účastníků mužského pohlaví. Nelze však podle toho usoudit, že by byly karusely pouze výsadou mužů. Dámy často se svými koňmi doplnily představení předvedením drezúry v dámském sedle nebo na kozlíku kočáru. Popřípadě se alespoň účastnily slavnostního průvodu zahajujícího nebo zakončujícího karusel v doprovodu pážety, které vedlo koně.¹⁸⁷ Přesvědčit se o tom konec konců můžeme i na základě podrobných popisů dění na karuselovém jevišti v dobovém tisku.

Účast na karuselu předpokládala samozřejmě krom vhodných jezdeckých nebo kočárových koní i odpovídající kostýmy a ekvipáž. Jako v minulosti se i v 19. století začaly zbrojnice nebo jiné k tomu určené místnosti plnit překrásnou zbrojí, zbraněmi a čabrakami na koně.¹⁸⁸ Podobně tomu bylo i u Schwarzenbergů. Velkou část jejich turnajového vybavení si můžeme dodnes prohlédnout ve sbírkách původních schwarzenberských zámků. Zajímavou kuriozitou byla dřevěná figurína koně v životní velikosti, kterou si Schwarzenbergové pořídili v polovině 19. století. Patrně mohla sloužit jako stojan pro zbroj jezdce nebo koně. Na konci 19. století byla z Vídně převezena na Český Krumlov do „rodového muzea“ v románské komoře jako podklad pro krásně zdobené čabraky.¹⁸⁹

Postupně karusely krom zábavného a společenského účelu získávaly ještě další rozměr. Správný šlechtic, který se chtěl prezentovat s dostatečnou dávkou rytířských vlastností, měl dbát i na péči o chudé a potřebné. Proto se často setkáváme i s „dobročinnými“ karusely. Takovým byl i karusel pořádaný na téma lovecké kultury doby císaře Maxmiliána I. 18. dubna 1880 ve vídeňské jezdecké škole. Výtěžek ze vstupného byl použit k podpoře vybraných chudých.¹⁹⁰

Karusely byly původně výsadou urozených, kteří si mohli dovolit pořízení nákladných kostýmů a zbrojí, popřípadě kteří si vůbec mohli podobnou akci dovolit finančně zaštitit. V druhé polovině 19. století docházelo ale čím dál tím častěji k

¹⁸⁶ Die Presse, 8. 6. 1854.

¹⁸⁷ M. MŽYKOVÁ, *Karusely*, s. 44.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 66.

¹⁸⁹ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49; Figurína koně se dochovala do současnosti, dnes se nachází na SZ Hluboká nad Vltavou, inv. č. CK 04891.

¹⁹⁰ M. JACKWERTH, *Das Pferdesport*, s. 17 – 18.

vybočení z těchto striktně daných pravidel. Výše zmíněný karusel z roku 1880 byl výjimečný i z toho důvodu, že zde poprvé v historii vystupovali nešlechtici – bereiteři ze slavné Vídeňské španělské jezdecké školy.¹⁹¹

Od konce 19. století tak šlechta začínala postupně ustupovat do pozadí a těchto velkolepých „koňských baletů“ se začaly účastnit i významné osobnosti z řad důstojníků či profesionálních jezdců z jezdeckých škol. A velkou oblibu si také získaly nejrůznější koňské cirkusy.¹⁹²

Jeden z posledních velkolepých karuselů, který se konal ve Španělské jezdecké škole, proběhl dne 21. dubna 1894. Námětem se tentokrát stal slavnostní příjezd Alžběty Kristiny za svým budoucím manželem císařem Karlem VI. Nádherné barokní podívané v lóžích přihlíželi nejen členové císařské rodiny, ale také ti nejvýznamnější představitelé šlechtických rodů z celé monarchie. Čas na návštěvu karuselu si podle novin *Die Presse* udělal mimo jiné i hlavní reprezentant schwarzenberské primogenitury kníže Adolf Josef.¹⁹³

S nástupem 20. století docházelo k postupnému zániku karuselů. Svou podobu si ještě na počátku století zachovaly především u karuselů pořádaných pro děti na pony. U dospělých byly karusely postupně vytlačeny jezdeckými soutěžemi v moderní podobě, tak jak je známe dodnes. Na jejich vzniku a oblíbenosti měly bezesporu podíl právě i karusely.¹⁹⁴

Kromě karuselů existoval další fenomén, který si šlechta ve druhé polovině 19. a na počátku 20. století velice oblíbila, a který byl svou podstatou karuselům velmi podobný. Zmínka je o proslulém vídeňském květinovém korze.

Korza mají svůj původ na jihu Evropy, zejména v Itálii. Původně se jednalo o závody slavnostně postrojených koní bez jezdce. Postupně se ale korza transformovala do podoby průvodů nazdobených ekvipáží po nejvýznamnějších komunikacích ve městě. Podle toho se také dodnes významné centrální ulice italských měst nazývají korza.¹⁹⁵

¹⁹¹ H. HANDLER, *Die Spanische Hofreitschule*, s. 115.

¹⁹² M. MŽYKOVÁ, *Karusely*, s. 75; Martin HALLER, *Pferde*, s. 168.

¹⁹³ *Die Presse*, 22. 4. 1894.

¹⁹⁴ M. MŽYKOVÁ, *Karusely*, s. 77.

¹⁹⁵ *Mayers Konversations-lexikon. Encyklopädie des allgemeinen Wissens*, Díl 10, Leipzig und Wien 1890, s. 103.

Tato tradice, konající se především v období karnevalů, se v trochu pozměněné podobě rozšířila po Evropě a dochovala až do 19. století.¹⁹⁶

Pod pojmem květinové korzo rozumíme průvod květinami nazdobených kočárů po bulvárech a uličkách městských parků. Této slavnostní události se se svou ekvipáží účastnili především představitelé významných šlechtických rodů. Byla to ale i významná událost pro neurozené obyvatele města, kteří měli důvod se vytrhnout z šedi každodenního života a s nadšením postávali podél trasy kočáru a vítali projíždějící panstvo.

Květinová korza se konala v období jara, většinou v průběhu května, kdy už byly květiny rozkvetlé a mohly být použity na výzdobu kočárů. Událost tak byla nejen možností šlechty, jak ukrátit volnou chvíli a jak prezentovat to nejlepší ze svých stájí a kočároven, ale byla především oslavou rozpuku jara a svatodušních svátků.¹⁹⁷

Nejslavnější květinová korza se konala například v Berlínské Tiergarten, Pařížském Buloňském lesíku a potom také ve Vídni.¹⁹⁸

Zakladatelkou Vídeňského květinového korza se stala v roce 1884 nebo 1886 významná kulturní mecenáška a saloniéra Paulina von Metternich.¹⁹⁹ Podívejme se nyní, jak popisuje onu velkolepou událost jeden z jejích očitých svědků:

„Jednoho slunečného květnového dne roku 1884 jako by celá Vídeň byla na nohou, aby se stala svědkem toho, jak se v našem obyčejně ospalém městě odehrává doposud nepoznané divadlo: Na celé Ringstraße, Praterstraße a na sytě zářící zelení ozdobené hlavní uličce Prátru bylo možné pozorovat pohádkově krásný bohatě barevný obraz prvního Vídeňského květinového korza. Byl to slavnostní den v pravém slova smyslu...

V osmi až deseti řadách postávaly podél celé trasy až do Prátru zástupy snad sto tisíců přihlížejících. Kněžna Pauline Metternichová za hřmotného potlesku projížděla v nádherné zlatým deštěm ozdobené Karosse. Každý jí chtěl vyjádřit svůj vděk za to, že obohatila jarní společenskou sezónu takovým svátkem, při kterém může oslavovat celá Vídeň.“²⁰⁰

První korzo zaujalo obyvatele Vídně natolik, že se pak tato slavnost stala součástí cyklu společenských a kulturních akcí začátku jarní sezóny, jejímž vrcholem bylo

¹⁹⁶ M. HALLER, *Pferde*, s. 135 – 136.

¹⁹⁷ Sport und Salon, 2. 6. 1906.

¹⁹⁸ *Mayers Konversations-lexikon*, s. 103.

¹⁹⁹ Datace zahájení korza se v různých publikacích liší. Autor novinového článku v novinách Sport und Salon uvádí jako rok zahájení rok 1884, ostatní publikace pokud rok vzniku vůbec zmiňují, připomínají rok 1886.

²⁰⁰ Sport und Salon, 2. 6. 1906.

Derby, a konala se s malými přestávkami až do roku 1914. Trasa vídeňského květinového průvodu zůstala po celou dobu téměř beze změn. Slavnost byla většinou zakončena v Prátru bohatým kulturním a zábavním programem, jehož součástí bylo mimo jiné i vyhlášení nejlépe nazdobených kočárů a koní v kategorii jedno- či více-spřeží.²⁰¹

O velké události, které se účastnily všechny významné osobnosti tehdejší společnosti, samozřejmě informovaly do detailu společenské rubriky nejen vídeňského tisku. Díky tomu se můžeme dočíst i o tom, že v roce 1906 probíhalo květinové korso i za schwarzenberské účasti:

„I v letošním roce byla účast z řad šlechty velmi vysoká: V průvodu bylo možno obdivovat mimo jiné princeznu Vilemínu Auersperg – Kinskou s dcerou, jedoucí v „Kaleši“ ozdobeném bílými pivoňkami, princeznu Terezu Schwarzenbergovou s paní von Hohenlohe, jejichž kočár byl zkrášlen trsy růží, princeznu Irmu Esterházyovou s hraběnkou a komtesou Széchényiovou v kočáře ozdobeném vlčími máky, hraběte Rudolfa Wrbnu s manželkou Elvírou v kočáře zdobeném žlutými růžemi a bílými akáciemi, knížete Khevenhüllera v doprovodu svojí elegantní sestry baronky Rummerskirchové nádherném voze ozdobeném čerstvými rudými růžemi, gardového nadporučíka prince Schwarzenberga a mnohé další.“²⁰²

Postupující technický rozvoj a rozrůstání hlavního města monarchie ovšem tradici korz začal značně omezovat. Když se totiž ve Vídni konala tato vyhlášená slavnost, musela být po dobu přejezdu květinami dekorovaných kočárů zastavena veškerá veřejná doprava, což nevedlo jen k hromadným stížnostem fiakristů, ale docházelo i k částečnému ochromení města. Květinová korza tak postupem času začala ztrácet na své kráse a pompéznosti až nakonec zanikla úplně a zájem šlechty se přesunul k jiným aktivitám.²⁰³

²⁰¹ M. HALLER, *Pferde*, s. 135 – 136.

²⁰² *Sport und Salon*, 2. 6. 1906.

²⁰³ TAMTĚŽ, s. 9; *Mayers Konversations-lexikon*, s. 103; M. HALLER, *Pferde*, s. 135 – 136.

III.3. Lovectví a parforní hony

Od činnosti sloužící k naplnění základní lidské potřeby získávání obživy se lov velice rychle transformoval v oblíbenou podzimní zábavu urozenců. Tato kratochvíle umožňovala šlechticům nejen ukojit svoji touhu po potěšení z lovu, ale stala se také významnou množností, jak navázat kontakty či upevnit přátelství s ostatními vlivnými aristokraty a aristokratkami z širokého okolí. Lovy a štvance byly výsadou šlechty od středověku až do počátku 20. století.

Správně vycvičený lovecký kůň byl velice ceněn, neboť byl svému majiteli při lovu velkou oporou. Pro lov byli vyhledáváni mrštní, ohební, dobře ovladatelní koně a především nebojácní koně.²⁰⁴

Hony postupně získávaly svá pevná pravidla. Začátek a konec štvance byl ohlášen fanfárami, ty také pomáhaly lovcům usnadnit orientaci v hustém lesním porostu. Účelem takového typu honu bylo pronásledování zvěře, dokud nebyla zabita – lukem, samostřílem či oštěpem, později i střelnou zbraní. Lovu se účastnili nejen aktivní lovci na koních – mezi nimi mnohdy bývaly i ženy v dámských sedlech, ale doprovázela je ještě lovecká společnost v kočárech. Po skončení samotné štvance ovšem zábava nekončila. Hon doprovázely nejrůznější soutěže ve střelbě na terč, ale i závody chrtů či dokonce koňské dostihy. Na samotný závěr se večer často konal i ples.²⁰⁵

Od 17. století bylo potřeba z důvodů častých konání honů kultivovat krajinu. Konání těchto zábav mělo díky tomu také velký vliv na rozvoj myslivectví a lesnictví.²⁰⁶

Podstata honů se dlouho neměnila. Docházelo pouze k precizování loveckých pravidel a také se podle oblasti měnily preference lovených zvířat. Na přelomu 17. a 18. století se v českých zemích rozšířily parforní hony na takzvaný francouzský způsob lovu. Pojem parforní pochází z francouzského sousloví *par force*, tedy silou, a jedná se o označení způsobu lovu, kdy lovci jedoucí na koni štvou živou zvěř za pomoci psí smečky. U honu po francouzském způsobu byl nejčastěji loven jelen či jiná vysoká zvěř. Průběh tohoto způsobu lovu byl následující. Speciální stopaři tzv. pikéři spolu s myslivci několik dní před honem vystopovali budoucí kořist a zvíře odchytili. V den honu byl pak jelen na místě setkání lovců (tzv. *meetu*) vypuštěn. Poté nastoupila smečka

²⁰⁴ J. DUŠEK, *Kůň*, s. 129.

²⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 129 – 130; D. DVOŘÁKOVÁ, *Koň a člověk*, s. 197 – 199.

²⁰⁶ J. DUŠEK, *Kůň*, s. 135.

psů, která měla za úkol zvíře vystopovat. Jakmile smečka narazila na čerstvou stopu, následovalo štvání zvěře a její usmrcení pánem honu. Celý hon samozřejmě doprovázely famfáry, které měly za úkol nejen dotvářet atmosféru honu, ale i usnadnit orientaci lovecké společnosti v porostu. I v případě francouzského typu honu se urozená společnost po ukončení samotného honu přesunula do loveckého zámečku, kde následoval výřad ulovené zvěře a poté ples. Nejúspěšnější lovec si pak z lovu odnášel ceněnou trofej.²⁰⁷

Stojí jistě za poznámku, že o propagaci tohoto „nového“ a velice nákladného způsobu lovu v Rakousku se ve velké míře zasloužili kromě knížete Karla Eusebia z Liechtensteinu a hraběte Františka Antonína Šporka i Schwarzenbergové. V roce 1684 nechal kníže Ferdinand ze Schwarzenbergu do Čech první smečku parforsních psů a v jeho stopách pokračoval i kníže Adam František.²⁰⁸

V 19. století se díky celkové oblibě anglického způsobu života u rakouské šlechty rozšířil mnohem rychlejší a zábavnější anglický způsob lovu. Tento typ zábavy spojoval pravidla klasických honů se sportem. Účelem už nebylo pouze uštvať a ulovit zvíře²⁰⁹, ale při příležitosti lovu se také nabažit jízdou na koni přes překážky, jež nabízela krajina. Hony podle anglického způsobu velice často probíhaly bez usmrcení loveného zvířete. To mělo obrovskou výhodu, neboť zvíře bylo možné použít opět při dalším honu a pořadatel tak značně ušetřil.²¹⁰

U nás se tento způsob lovu rozšířil zhruba od 30. let 19. století. V roce 1835 dovezl hrabě Oktavián Kinský z Anglie první smečku strakatých loveckých psů a také několik špičkových loveckých koní. Je tedy nasnadě, že první parforsní hony se pořádaly v roce 1836 právě na panství zmíněného hraběte Kinského – konkrétněji v Chlumci nad Cidlinou a hrabě Oktavián se stal prvním masterem²¹¹, který jednotlivé hony vedl. Od roku 1840 se hrdým majitelem další smečky loveckých psů stal kníže František Liechtenstein.²¹²

²⁰⁷ M. JACKWERT, *Der Pferdesport*, s. 24; K. KOTRLÁ, *Počátky*, s. 11 – 12.

²⁰⁸ Pavel PREISS, *Boje s dvouhlavou saní. Kníže František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha 1981, s. 129 – 131; Pavel JURÍK, *Jihočeské dominium*, Praha 2008, s. 329 – 330; Ludmila OURODOVÁ – HRONKOVÁ, *Johann Georg de Hamilton ve službách Adama Františka ze Schwarzenbergu*, in: M. GAŽI(ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 230 – 231.

²⁰⁹ V Anglii bylo do nedávna tradicí pořádat především hony na lišku. V našich podmínkách bývala liška častěji nahrazena jelenem nebo jinou vysokou zvěří.

²¹⁰ K. KOTRLÁ, *Počátky*, s. 12; G. JANTSCH, *Vollblutzucht*, s. 99.

²¹¹ Master = vedoucí skupiny jezdců při honu. Celá skupina se řídí jeho pokyny, aby hon proběhl bez problémů a zranění.

²¹² V. DAVID, *Taxis*, s. 17 – 18.

Obliba parforsních honů anglického typu se velice rychle rozšířila a přilákala mnoho předních šlechticů od nás i ze zahraničí. V roce 1841 byla založena Pardubická parforsní společnost, která se podílela na organizaci tohoto typu honů nejen na Pardubicku a Chlumecku. Jejimi členy se stalo mnoho významných českých šlechticů a důstojníků. Mezi vůdčí představitele patřili hrabě Oktavián Kinský, kníže František Liechtenstein a kníže Egon Thurn – Taxis.²¹³ Není tedy divu, že členem Pardubické parforsní společnosti byl také představitel primogenitury, držitel majorátu kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu.²¹⁴ K pardubickým podzimním honům se vztahuje dokonce i několik obrazů a grafik ze schwarzenberských sbírek. Na oleji Augusta Kleina z roku 1881 s názvem „Přerušení štvance“²¹⁵ vidíme členy a členky honební společnosti, která sesedají z koní, aby zvířata mohla snadněji zdolat příkrý sráz k můstku přes řeku. Z konce 19. století také pocházejí dvě téměř totožné grafiky vytištěné podle návrhu Emila Adama v tiskařské dílně J. Alberta, které zobrazují Pardubickou parforsní společnost čekající v místě meetu na zahájení honu.²¹⁶

Podzimní hony, nejen ty parforsní, nebyly samozřejmě pořádány jen v okolí Pardubic. Na svých panstvích se této zálibě oddávalo mnoho představitelů významných šlechtických rodů. Mezi nejproslulejší pak patřily právě ty, na jejichž organizaci se podílela knížata z rodu Schwarzenbergů.

Členové tohoto rodu patřili opravdu mezi nejvyhlášenější lovce v monarchii. Láska k myslivosti, lesní přírodě a živočichům jim byla vštěpována od malinka. Své úlovky si pokaždé pečlivě zapisovali do jakéhosi loveckého deníku („Jagdbuch“). Ale nejen tam. Se svými loveckými zkušenostmi a zážitky z honů se mladí i ti straší Schwarzenbergové rádi svěřovali příbuzným, přátelům a nebo stránkám svých soukromých deníků.²¹⁷ Příležitost k lovu se našla všude – ve vlastních revírech, u přátel nebo dokonce i na cestách. Důkazem toho jsou i záznamy z „anglického“ cestovního deníku Johanna Adolfa ze Schwarzenbergu z roku 1825. 31. srpna si do deníku zapsal následující slova: „*Posnídal jsem pospolu s Lordem, Lady a ostatními hosty a vyjeli jsme si zalovit vrány. Šli jsme každý sám. Ulovil jsem 11 vran, 1 tetřeva, 2 zajíce a koroptev. Lord nám poslal studené maso a víno... Po lovu jsme se vrátili zpět ke koním,*

²¹³ M. SVOBODA, *100 ročníků*, s. 9 – 11.

²¹⁴ A. KUBÍKOVÁ, *Členství*, s. 519.

²¹⁵ SZ Třeboň, August Klein, *Přerušení štvance*, inv.č. TR 529 – 01, olej na plátně, 66 x 95 cm, 1881.

²¹⁶ SZ Třeboň, Emil Adam – J. Albert, *Pardubická parforsní společnost*, inv.č. TR 2299 – 01, grafika, 21,2 x 40, 2 cm; TAMTÉŽ, Emil Adam – J. Albert, *Pardubická parforsní společnost*, inv. č. TR 1969 – 01, grafika – barvotisk, 40 x 73, 5 cm.

²¹⁷ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 119 – 120.

*kteří nás odvezli domů. Okolí mi připomíná výhled, který mám ze svého pokoje na Hluboké...*²¹⁸

A právě Hluboká a její okolí bylo dějištěm slavných schwarzenberských honů, které někdy trvaly až několik týdnů²¹⁹ a účastnil se jich téměř každý, kdo ve šlechtické společnosti něco znamenal²²⁰, mimo jiné i členové vládnoucích panovnických dynastií. V době, kdy majorát spravoval Jan Adolf, bychom zde na podzim mohli potkat například mladého Františka Josefa I. nebo prince waleského, pozdějšího krále Eduarda VII. V roce 1871 na tehdy čerstvě přestavěný zámek Hlubokou zavítal také korunní princ Rudolf. V roce 1893 Janova syna a nástupce Adolfa Josefa poctil svou návštěvou na honu mimo jiné i František Ferdinand d'Este.²²¹

Atmosféru schwarzenberských podzimních radovánek se pokusil na svých dvou obrazech z roku 1865 zachytit oblíbený malíř Karl Goebel. První z obrazů zachycuje loveckou společnost na koních před zámkem Hluboká.²²² Aristokraté se na něm nejspíše scházejí v místě *meetu* a čekají na zahájení parforsního honu. Ušlechtilý figurantní lovečtí koně nedočkavě pohrabují kopyty. Stejně tak netrpělivě na pokyn svého pána čeká i smečka strakatých psů, nejspíše bíglů nebo foxhaundů a jeden černý setr. Urozené dámy jsou oblečené do tmavých slušivých jezdeckých obleků, zvaných amazonka. Pánové mají dle řádu parforsních honů tmavozelená jezdecká saka²²³, světlé rajtky a na hlavě jim nechybí cylindr či jezdecká čapka.

²¹⁸ Dle J. VYBÍRAL – M. SEKYRKOVÁ, *Britská cesta*, s. 137.

²¹⁹ Srov.

²²⁰ Díky tomu také společenské rubriky tisku plnily seznamy účastníků těchto honů. Byly to většinou příbuzní, přátelé nebo čestní hosté knížat Schwarzenberských. Sonda provedená v časopise Sport und Salon v období 1901 – 1910 poodhaluje jména těchto hostů, z nichž velká většina se na Hlubokou vracela opakovaně: kníže Trauttmansdorff s manželkou a komtesami, kníže Windischgrätz, kníže Jiri Lobkowitz s manželkou a s dětmi, kníže František Liechtenstein, princ Jan Liechtenstein, princezna Tereza Liechtensteinová, kníže Bedřich Schwarzenberg s manželkou, hraběnka Fünfkirchenová, hrabě Lamberg s manželkou, princ Jan Löwenstein, hrabě Moriz Esterházy, hrabě Louis Esterházy, hrabě František Esterházy s manželkou, svobodný pán von Walterburg, Moriz von Rostoczil, hrabě Evžen Czernin s manželkou, kníže Eduard Auersperg, s manželkou, hrabě Neipperg, hrabě Hunyady, hrabě Josef Nostic s manželkou, František Thun, hrabě Koloman Széchényi, hrabě Coudenhove, Hoyos, Clam – Gallas.

²²¹ P. JUŘÍK, *Jihočeské dominium*, s. 341.

²²² SZ Hluboká nad Vltavou, Karl Goebel, *Lovecká společnost před jízdárnou a zámkem na Hluboké*, 1865.

²²³ Podle anglického vzoru se na parforsní hony muži oblékali buď do červených nebo tmavých (černých, tmavě zelených) sak, bílých nebo smetanových rajtek, vysokých jezdeckých bot a hlavu jim chránil cylindr nebo jezdecká čapka. Dámy byly zpravidla ustrojeny do halenek a tmavých jezdeckých sukni nebo do černého jezdeckého obleku zvaného amazonka. Na hlavě jim samozřejmě neměla chybět pokrývka hlavy – většinou také cylindr, ale nižší než byl ten mužský, dozdobený sametovou stužkou nebo či závojem.

Druhý z obrazů s názvem „*Lovecká společnost na velkém nádvoří zámku Hluboká*“²²⁴ zachycuje skutečnost, že ne vždy jezdilo panstvo na lovy a hony v sedle svých ušlechtilých koní. Velice často dávali přednost jízdě v lehké lovecké bryčce či kočáře taženém koňmi. Na nádvoří zámku přijíždějí kočáry, vezoucí lovce právě se vracující z honu. Služebnictvo postupně provádí závěrečnou část loveckého ceremoniálu – výhrad ulovené zvěře.

Na obou obrazech můžeme vidět, že této zálibě bez rozdílu holdovali jak muži, tak ženy. Dalším důkazem je také lovecký portrét ze sbírky SHZ Český Krumlov. Malíř W. Zinsle na něm vypočetl manželku Jan Adolfa kněžnu Eleonoru na jejím ryzém koni se smečkou strakatých loveckých psů.²²⁵ Velice ráda ale lovila i manželka Eleonořina syna Adolfa Josefa, kněžna Ida.²²⁶

Podzimní hlubocké hony: „*divadlo pro bohy chtělo by se skoro říci, při nejmenším pro lesní bohy, scéna jedinečného druhu, jaká se může přihodit jen a Hluboké*“²²⁷, jak píše knížecí historik Adolf Berger, byla svátkem a nezapomenutelným zážitkem nejen pro urozené pány a dámy, ale i pro všechny schwarzenberské zaměstnance a mnohdy i pro prosté lidi bydlící v okolí.

A jak takový podzimní hon vůbec probíhal? Sekretář ústřední knížecí kanceláře Josef Weber popisuje období honů konce 19. století následovně: „*Lovci a poboční myslivci o honech hlubockých vypravovali se na povozech – vrchnosti jezdily čtyřspřežími – a s ochozu zámecké věže provázely je famfáry na lesní rohy, vytrubované členy kapely knížecí gardy krumlovské. Večer pak za svitu pochodní konán byl výklad ulovené zvěře na druhém nádvoří zámeckém. Vrchní lesmistr Heyrovský hlásil J.J. druh a počet vyložených kusů, a kníže se svými hosty prohlížel si pak jednotlivé jmenovitě silnější úlovky.*“²²⁸ Po skončení honu se lovecká společnost přesunula do zámku na bohatou hostinu a ples. Nutno ještě osvětlit situaci. Ne vždy probíhaly u Schwarzenbergů jen hony parforsního typu, ale objevovaly se i různé typy naháněk, lečí, čekanych a podobně. Styl lovu se přizpůsoboval druhu lovené zvěře. A i u honů neparforsního typu byli koně velkým pomocníkem pod sedlem nebo v zápřeží v kočáře. V kočárech se jezdilo na předem určená místa, kde byli připraveni honci se psy, kteří

²²⁴ SZ Hluboká nad Vltavou, Karl Goebel, *Lovecká společnost na velkém nádvoří zámku Hluboká*, 1865.

²²⁵ SHZ Český Krumlov, W. Zinsle, *Eleonora Schwarzenberková na koni*, inv.č. CK 332, olej na plátně, 71 x 95, 1867.

²²⁶ P. JUŘÍK, *Jihočeské dominium*, s. 220; SOA Třeboň, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sbirka fotografií, inv. č. 3645, sign. II – 456A a inv.č. 3636, sign. II – 447A.

²²⁷ Citováno podle P. JUŘÍK, *Jihočeské dominium*, s. 341.

²²⁸ J. WEBER, *Sekretářem*, s. 97.

naháněli urozeným střelcům zvěř přímo na mušku nebo dohledávali postřelenou zvěř. Krátké vzdálenosti mezi místy lovu umístěné v méně přístupném terénu pak panstvo muselo ujít pěšky.

Součástí hlubockých honů bývaly také štvance často probíhající mezi Bošilcem a Lhotou. V tomto případě lov probíhal následujícím způsobem. Dejme slovo opět Josefu Weberovi: „*Hosté jeli zvláštním vlakem z Hluboké na stanici Dynín, kde už je očekával štolba Brightwell s jezdeckými koňi (sic!), čeledí a smečkou.*“²²⁹ Podobný ráz si zachovala tato zábava i na počátku 20. století. V schwarzenberské sbírce se dokonce zachovalo několik fotografií, které toto období dokumentují.²³⁰

Hlubočtí Schwarzenbergové se samozřejmě neomezovali jen na krátké období podzimních honů a lovili pokaždé, kdy to bylo možné a zvěř nebyla zrovna hájená, a to nejen na Hluboké. V červenci již začínaly na Hluboké první hony na kachny²³¹, v srpnu jezdilo panstvo lovit do Štýrska kamzíky²³² a v září a říjnu často navštěvovali své příbuzné na Orlíku. I orlické hony rádi vyhledávali významní představitelé vládnoucích monarchií. V roce 1910 zde lovil například František Ferdinand d'Este a arcivévoda Bedřich a v roce 1912 Albrecht Würtensberský.²³³

Orlický hon a hlavní představitel obou větví rodu při něm zachytil objektivem fotoaparátu také neznámý fotograf v roce 1902.²³⁴

Na závěr ještě něco málo o loveckých koních. Jak se zdá z výpovědi očitých svědků i z dobových fotografií, museli být speciálně cvičeni, aby je nepolekaly výstřely z pušek. To se domnívá i Václav Janda, který byl v letech 1902 – 1920 přednostou železniční stanice ve Zlivi. „*Knižepán (Adolf Josef pozn. autora) jel na takové nízké káře – dvojkolce -, do níž zapřažen byl menší rezavý koník....A když kníže pán vystřelil po bažantu, šla rána zrovna kolem uší koníkovi, ten však jen zatřásl hlavou a štolba, jenž jej vedl, nemusil se bát, že se mu splaší. Patrně byl tak na ty rány vycvičený.*“²³⁵ Podobný výjev je zvětšen i na fotografii, na které sedí host jednoho ze

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sběrka fotografií, inv.č. 7171, sign. IV – 227; inv.č. 7154, sign. IV – 210; inv.č. 3670, sign. II – 481A.

²³¹ Václav JANDA, *Jak se žilo na Hluboké nad Vltavou a v jejím okolí na začátku tohoto století (od roku 1902 do 1920)*, Obnovené tradice 18, 1998, s. 39.

²³² J. WEBER, *Sekretářem*, s. 96.

²³³ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 120.

²³⁴ SOA Třeboň, pracoviště Český krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sběrka fotografií, inv. č. 3662, sign. II – 473A.

²³⁵ V. JANDA, *Jak se žilo na Hluboké*, s. 40.

schwarzenberských honů kníže Karel Liechtenstein na malém chlupatém podsaditém poníkovi a neváhá mu pálit po kořisti přímo mezi ušima.²³⁶

²³⁶ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sbíрка fotografií, inv. č. 3349, sign. II – 160A.

III.4. Dostihový sport

„Kdybych věděla, že se váš pobyt ještě prodlouží, nevracela bych se tak brzy. Za chvíli vystupujeme z vozu. Už neuvidím dostihy v Praze, mrzí mě to.“²³⁷ Posteskla si v roce 1839 svému synu Karlovi Josefinu ze Schwarzenbergu a není divu. V roce 1939 byly dostihy v Praze naprostou novinkou, která poutala velkou pozornost urozených. 31. března tohoto roku byl založen *Böhmische Wetten – Verein* (Český závodní spolek), v čele s významnými představiteli české šlechty²³⁸, který se zasloužil o pořádání prvních pražských dostihů vůbec. Dostihy se konaly v dvakrát po sobě v podzimním říjnovém termínu na pražské Invalidovně.²³⁹

První zmínky o závodech koní v českých zemích pochází z roku 1478. Ve svém listě žádá Petr ze Šternberka pana Voka z Rožmberka o zapůjčení klisny Bedeje. Důvodem k půjčce by měla být odvěta za prohraný závod, v němž byli koně Petra ze Šternberka poraženi koňmi Chorvatů tábořících nedaleko šternberského sídla.²⁴⁰

Jaká byla přesná pravidla takovýchto prvních dostihů, nevíme. Ze zápisků Václava Březana zjišťujeme, že se závodilo o peněžní či věcné ceny. V roce 1561 se například v Krumlově běžel koňský závod o 400 tolarů. Jisté také je, že dostihy byly již od prvopočátků výsadou urozených. Zpočátku se jednalo ovšem pouze o zábavné soupeření jednoho šlechtice proti druhému a o prověření schopností a dovedností koně šlo až v druhé řadě.²⁴¹

Dostihy v dnešní podobě, tedy v podobně chovné výkonnostní zkoušky, spatřily světlo světa až mnohem později v Anglii. Jejich základ byl položen na konci 17. a v průběhu 18. století. V této době se zrodilo v ostrovní zemi nové plemeno, Anglický plnokrevník, které vynikalo svou rychlostí a vytrvalostí vhodnou pro oblíbené zábavy šlechty a vládnoucí královské dynastie – hony a závody. Lovecké kratochvíle a neoficiální soutěže ale přestaly urozeným majitelům koní stačit. Chtěli totiž oficiálně poměřovat schopnosti svých zvířat, aby mohli vybrat ten nejlepší materiál do chovu. Začala se tak díky tomu postupně vytvářet síť stálých závodišť a v polovině 18. století byly tyto základy dovršeny založením Jockey Clubu a vydáním Dostihového řádu, který

²³⁷ M. LENDEROVÁ – J. PLŠKOVÁ (edd.), *Gabriela ze Schwarzenbergu*, s. 249.

²³⁸ Spolku předsedal hrabě Schlick, dalšími jeho představiteli byl kníže F. Liechtenstein, bratři B. a C. Rohanové, hrabě X. Auersperg, hrabě Clamm – Gallas, hrabě F. Wallis

²³⁹ Drahošlav MISAŘ, *Vývoj*, s. 76.

²⁴⁰ M. HORÁČEK, *Království*, s. 291.

²⁴¹ Tamtéž, s. 292.

dodnes představuje nejvyšší autoritu dostihového dění nejen v Anglii, ale i jinde ve světě. Ruku v ruce s profesionální organizací dostihového sportu vznikly postupně i všechny klasické rovinové dostihové zkoušky tzv. trojkoruny – v roce 1776 Saint Leger, v roce 1779 Oaks a o rok později i slavné Derby a mnohé další významné dostihy.²⁴²

Další typ dostihů – dostihy překážkové – se postupně vyvinul z parforsních honů. Neplnily ale tak často funkci výběru chovného materiálu. Šlo především o to, užít si rychlou jízdu přes přírodní překážky a poměřit tak dovednosti svých honebních koní.²⁴³

Díky anglickým diplomatům působícím v zahraničí a zejména díky narůstajícímu zájmu šlechty o vše anglické se tento fenomén rozšířil velice brzy i za kanál La Manche. První písemná zmínka o rovinových dostizích podle anglických pravidel na území Habsburské monarchie se objevila ve Vídeňském diariu 8. srpna 1778.²⁴⁴ První steeple – chase se běžela ve vídeňském Pratru v roce 1787. Hrabě František Kinský se v tomto dostihu postavil proti několika anglickým důstojníkům a všechny je bez milosti porazil. I navzdory slavnému vítězství představitele monarchie, steeple – chase v tomto období příliš nezdomácněla a po následujících 30. let se žádná další nekonala.²⁴⁵

O pravidelné pořádání dostihových mítinků se ale zasloužili až na počátku 19. století členové Vídeňského dostihového spolku (Viener Wettverein). První se konaly 17. dubna 1816 na vídeňské Semmeringen Heide. V Uhersku se o pořádání dostihů zasadil hrabě Szechenyi, který začal v roce 1826 v Prešpurku (Bratislavě) pořádat pravidelné dostihy (Trial Stakes) a od roku 1827 také v Pešti.²⁴⁶

Všechny tyto první závody, byť podle anglického vzoru, byly pořádány většinou jen na základě dohody majitelů koní a měly dost často podobu dvojbojů.²⁴⁷

Dokladem toho, že dostihový sport na území monarchie rychle zdomácněl je i velký nárůst různých dostihových spolků – v roce 1836 vzniká *Gesellschaft der Simmeringen Pferdrennen* o rok později *Wiener Wettenausschuß*, který vznikl při šlechtickém kasinu a v roce 1838 pak byla založena i *Wiener Pferdrennen – Gesellschaft*. Všechny tyto spolky měly charakter akciových společností a omezené náklady na pořádání závodů, takže každá zvládala organizovat maximálně kolem šest dostihových dní v roce.²⁴⁸

²⁴² M. HORÁČEK, *Království*, s. 40 – 71.

²⁴³ M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 53.

²⁴⁴ M. HALLER, *Pferde*, s. 152.

²⁴⁵ J. PINFOLD – K. PECHNEROVÁ, *Velká pardubická*, s. 18.

²⁴⁶ D. MISAŘ, s. 77; M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 42 – 43.

²⁴⁷ M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 43.

²⁴⁸ M. HALLER, *Pferde*, s. 156 – 157.

V období revolučního roku 1848 a v důsledku následných změn společnosti došlo postupně k utlumení dostihové činnosti. Útlum trval až do roku 1857. Anglický plnokrevník a polokrevník, vzniklý přikřížením místních teplokrevných koní s koňmi importovanými z Anglie, se ale brzy osvědčil jako výkonný kůň pro důstojníky kavalerie. Do hry tak vstoupil stát a zakládal nejen hřebčiny s plnokrevnými chovy, ale podílel se i na organizaci a především dotaci výher chovných zkoušek, tedy dostihů, v podobě tzv. císařských cen (*Kaiserpreise*). Hlavnímu městu monarchie ovšem pro tyto dostihy chybělo odpovídající místo konání se zázemím, proto císař v témž roce podpořil vznik nové dostihové dráhy ve Freudenu.²⁴⁹

Obdobně vypadala i situace v českých zemích. Po Českém závodním spolku vznikla nejprve v roce 1842 Pardubická parforsní společnost, která se díky hlavnímu představiteli hraběti Oktaviánu Kinskému podílela nejen na organizování parforsních honů, ale i prvních překážkových dostihů u nás. V roce 1860 ji doplnil *Český dostihový spolek (Böhmischer Rennverein)*, který zaštil konání většiny dostihů na našem území. Závodiště na Invalidovně vystřídala v roce 1865 dostihová dráha na Císařské louce.²⁵⁰

Vzhledem k velkému počtu různých spolků se situace v pořádání dostihů mnohdy stávala dosti nepřehlednou a bylo tedy potřeba vytvořit odpovídající orgán, který by zaštil činnost ostatních spolků a dal všem dostihům jednotný řád a pravidla. 17. dubna 1867 se sešlo několik významných urozených mužů v čele s Mikulášem Esterhazym²⁵¹ a společně se zasloužili o založení rakouského Jockey Clubu.²⁵² Součástí tohoto orgánu se stal i Jockey Club v Pešti, který vznikl již roku 1842.²⁵³

Rakouský Jockey Club ve svých stanovách definuje své poslání následujícím způsobem:

„Rakouský Jockey Club je vzhledem ke zřeteli jak k době tak počtu svých členů neomezený spolek všech pánů za účelem:

- 1. Rozvoje chovu koní v královstvích a zemích zastoupených v říšské radě, obzvláště pak ke zřeteli k pořádání a podpoře dostihů.*

²⁴⁹ M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 46; M. HALLER, *Pferde*, s. 157.

²⁵⁰ D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 77; M. HORÁČEK, *Království*, s. 291 – 293.

²⁵¹ Mezi další zakládající členy Jockey Clubu se řadí hrabě Anton Esterhazy, hrabata Jiří a Otto Stockau, hrabata Anton a Oswald Wolkenstein, prin Louis Rohan, princ Alfred Salm a baroni Béla Wenckheim – Csindery a L. Ludwigsdorf.

²⁵² M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 46 – 47.

²⁵³ Tamtéž, s. 47.

2. *Péče o klubové prostory a za účelem družného společenského styku mezi svými členy v klubových prostorách.*²⁵⁴

Že bylo členství v tomto prestižním klubu výsadou urozených pánů a vysoce postavených důstojníků jistě netřeba připomínat. Dokládají to mimo jiné i dochované seznamy členů. Navíc přímo ve statutech tohoto klubu je sice uvedeno, že jediné, co může členství zabránit je nízký věk pod hranicí 19 let, ale vezmeme – li v úvahu výši pravidelných poplatků, které museli členové odvádět od kasy klubu, zjistíme, že možnost být v Joceky Clubu nebyla určena pro chudé.²⁵⁵

Součástí klubu se mohl stát každý, za koho se zaručili dva již existující členové klubu a kdo byl zvolen při hlasování na zasedání klubu. Výjimkou byli ovšem čestní členové z řad vládnoucí dynastie, kteří byli přijímáni bez hlasování. Kromě čestných členů byli pak nejen členové řádní – tedy celoživotní, ale za jistý obnos bylo možné stát se členem i jen na rok, měsíc či týden.²⁵⁶

S členstvím klubu se pojily mnohé výhody – možnost využívání klubových prostor na závodističích a jiné další klubové prostory, možnost účastnit se zasedání a spolurozhodovat o přijímání nových členů, volení předsednictva a v neposlední řadě i podíl na spoluvytváření některých dostihových pravidel lokálního významu²⁵⁷. Pro většinu šlechticů však byla jako důležitější vnímána možnost setkávání se se svými urozenými přáteli a navazování nových společenských známostí a vztahů. Díky tomu si samozřejmě členství v klubu nemohli nechat ujít ani příslušníci obou větví rodu Schwarzenberků. Celoživotním členem se stal kníže Adolf Josef a jeho syn Alois. Ročními členy byli v různých obdobích 19. a počátku 20. století tito urození páni: v roce 1895 princ Karel, pozdější Karel IV.; 1891 princ Felix, 1885 princ Jan, 1903 princ Bedřich a roku 1905 opět Karel, tentokrát už jako držitel majorátu sekundogenitury.²⁵⁸

První závody pod hlavičkou Jockey Clubu se nekonaly v hlavním městě monarchie ve Vídni, ale v Prešpurku, protože klub zatím ve Vídni nevlastnil žádné závodistiště. To se změnilo až v roce 1868, kdy došlo ke spojení s Vídeňským dostihovým spolkem.²⁵⁹ Se vznikem Jockey Clubu začal dostihový sport v monarchii zažívat nebývalý rozkvět.

²⁵⁴ *Alphabetisches Verzeichnis der Mitglieder und Statuten Jockey Club für Österreich*, Wien 1899, s. 3.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 6.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 4 – 5.

²⁵⁷ Na poli obecných zákonů a ustanovení se rakouský Jockey Club samozřejmě řídil Dostihovým řádem stanoveným v Anglii.

²⁵⁸ *Alphabetisches Verzeichnis*, s. 35 a 90; *Sport und Salon*, 7.2. 1903; *Sport und Salon*, 25. 5. 1901.

²⁵⁹ M. JACKWERTH, *Das Pferdesport*, s. 48.

Vznikaly další dostihové dráhy po celé monarchii – v Kottlingbrunnu, Budapešti, Krakově, Lvově, Černovicích, Alagu atd.²⁶⁰

Kromě toho se vytvořila základní struktura klasických i překážkových dostihových zkoušek. Od roku 1868 se ve vídeňském Freudenau běhalo Derby a Oaks (chovná zkouška klisen) a oproti tomu v uherské Budapešti 1000 a 2000 Guineas a St.Leger. Z překážkových dostihů jmenujme především Velkou vídeňskou steeple-chase, která se běhala od roku 1868.²⁶¹

Krůček po krůčku také probíhal další rozvoj dostihového sportu v Českých zemích. Na Císařské louce byly dostihy pořádány pouze do roku 1887. Konání mítinků totiž bylo příliš často omezováno zvýšením hladiny Vltavy při záplavách. Pravidelně se dostihy začaly v Praze konat až po vzniku závodiště ve Velké Chuchli v roce 1906. Díky tomu dostala prostor pro rozvoj dostihového sportu i jiná města a závodní dráha byla vybudována například v Karlových Varech nebo v Plzni. Hlavní záštitu nad celým dostihovým děním převzal sice po svém založení rakouský Jockey Club, většinu rovinových mítinků ale i nadále pořádal Český dostihový spolek. Vznikalo také mnoho dostihových spolků lokálního významu.²⁶²

Největšího významu ovšem v Českých zemích nabyla dostihová dráha v Pardubicích. I přes kvalitní zázemí rovinových dostihů postrádalo Rakousko – Uhersko dlouhou dobu závodiště pro překážkové mítinky, které by přilákalo i zájem zahraničních sportovců a jejich koní. Až v 60. letech došlo ke spojení snah českého dostihového spolku a Pardubické parforsní společnosti a postupně se začalo budovat pardubické závodiště. Veškeré snahy byly dovršeny 4. listopadu 1974, kdy startér poprvé odmávl start nejtěžšího dostihu evropského kontinentu – Velké pardubické steeple-chase.²⁶³

Že na konání veškerých dostihů na našem území měla velký vliv právě šlechta jistě netřeba připomínat. Dějinami českého sportu na zeleném trávníku dodnes znějí zvučná jména z řad rodu Kinských, Auerspergů, Liechtensteinů, Thurn – Taxisů a mnohých dalších. Položme si ovšem nyní otázku, jak na tom se zájmem o český dostihový sport byli členové rodu Schwarzenbergů? Jejich zájem lze doložit především na základě aktivního členství v nejrůznějších českých dostihových spolcích: Jan Adolf II. byl

²⁶⁰ M. JACKWERTH, *Das Pferdesport*, s. 51.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² M. HORÁČEK, *Království*, s. 293; D. MISARĚ, *Vývoj*, s. 77.

²⁶³ D. MISARĚ, *Vývoj*, s. 89.

členem Českého dostihového spolku. Adolf Josef se pak aktivně podílel na založení *Plzeňského dostihového spolku* a v neposlední řadě byl i členem *Pardubické honební společnosti*. Jeho syn Jan pak působil v *Českém dostihovém spolku* a v *Plzeňském dostihovém spolku*.²⁶⁴ Podrobnější vhled do situace, především pak na výši angažovanosti v uvedených spolcích, přinese až další archivní výzkum fondu spolků, který je ovšem v současné době nepřístupný veřejnosti.

Jak to bylo s aktivní nebo pasivní účastí Schwarzenbergů na dostizích nejen v Čechách, ale i na ostatních drahách monarchie si ozřejmíme níže. O situaci dostihového dění na našem území je totiž ještě důležité zmínit, že přes snahu Jockey Clubu i ostatních českých dostihových spolků v čele s významnými představiteli urozené společnosti, se až na výjimky do počátku 20. století nepodařilo přitáhnout na závodistiště ve větší míře zahraniční klientelu a většina dostihových mítinků tak měla spíše zemský a provinční charakter.²⁶⁵

Teď už ale zpět ke Schwarzenbergům a jejich účasti na dostihovém dění v Rakousku – Uhersku. Pro správné pochopení problematiky je nutné ještě trochu podrobněji vysvětlit, kdo všechno se mohl aktivně účastnit rovinových či překážkových dostihů. Účastníky tohoto sportu lze rozdělit do dvou skupin podle kritéria profesionality.

První skupinou byli profesionální jezdci – tedy žokejové, kterým dostihový sport sloužil jako každodenní obživa a kteří byli pro dostihový provoz vyučeni. Jednalo se nejčastěji o neurozené muže, zpočátku především anglického původu. Profesionální jezdci se účastnili všech typů dostihů. Po skončení své aktivní jezdecké kariéry mnohdy vstupovali do služeb urozených jako trenéři jejich koní, štolbové nebo lovčí²⁶⁶. Vzpomeňme například již zmiňovaného Thomase Buckenhama.

Druhou velmi početnou skupinou byli jezdci amatérští, pocházející zpravidla z řad šlechty nebo důstojnictva. Ti se většinou dostihů účastnili jen pro svou potěchu nebo v případě jezdců – důstojníků jako součást armádního výcviku. Jména amatérských jezdců, pro svůj původ také někdy označovaných jako „*Herrenreiter*“ tedy jako panští jezdci, nalezneme mnohem častěji na startovních listinách dostihů překážkových.

²⁶⁴ A. KUBÍKOVÁ, *Členství*, s. 517 – 521.

²⁶⁵ M. HORÁČEK, *Království*, s. 293.

²⁶⁶ O komunitě profesionálních žokejů a jejich postavení podrobněji J. PINFOLD – K. PECHNEROVÁ, *Velká pardubická*, s. 43 – 63.

Důstojníci měli také možnost své schopnosti i dovednosti a vytrvalost svého koně prověřit ve speciálních armádních dostizích.

Šlechtic, důstojník nebo kůň v jeho majetku se mohl účastnit dostihu jen v tom případě, že byl členem Jockey Clubu popřípadě některého z mnohých prestižních jezdeckých klubů. Jezdecké kluby měly za úkol sdružovat amatérské jezdce, kteří se pak svými aktivitami podíleli na rozvoji dostihového a military sportu na území Rakouska – Uherska. Z jejich příspěvků bylo financováno konání některých dostihů, údržba klubových závodišť, popřípadě údržba klubových prostor na závodistiších patřících rakouskému Jockey Clubu.²⁶⁷

Jako příklad takového jezdeckého klubu může sloužit Reiterclub in Wien. Jeho členy se mohli stát muži v případě, že splňovali některou z následujících vlastností a byli: členy uherského nebo rakouského Jockey Clubu, členy kasina ve Vídni nebo Budapešti, členy pražského nebo Lvovského *Adels Resource* nebo důstojníci Rakousko – Uherské monarchie.²⁶⁸ Jak můžeme posoudit z výše uvedeného, tento výčet opět omezuje možnost stát se členem převážně na příslušníky šlechtických rodů, důstojníky a výjimečně i na majetné osoby z řad vrstvy podnikatelské.

Urození mužové z rodu Schwarzenbergů byli jak členy Jockey Clubu (viz výše), tak členy *Reiterclubu*. Z ročenek *Reiterclubu* máme ovšem pro potřeby výzkumu k dispozici pouze jednu jedinou z roku 1895. Podle ní zjišťujeme, že členem tohoto klubu byl za primogenituru nadporučík princ Alois Schwarzenberg a ze zástupců sekundogenitury plukovník kníže Karel IV. Schwarzenberg.²⁶⁹ Jan ze Schwarzenbergu byl pak také od roku 1884 členem Mnichovského dostihového spolku.²⁷⁰ Pro barvu dresu, ve kterém mohli Schwarzenberkové závodit, ať už pod hlavičkou Jockey Clubu nebo *Reiterclubu*, byla vybrána variace modrobílé barvy, plně odpovídající schwarzenberským barvám erbovním, a tedy dostatečně reprezentujícím rod.²⁷¹

I přes výše uvedené informace ale najdeme ve sledovaném období Schwarzenbergý nebo jejich ušlechtilé koně jako hlavní aktéry nějakého z druhů dostihového sportu jen

²⁶⁷ *Alphabetisches Verzeichnis*, s. 7.; *Verzeichnis der P.T. Herren, Gönner, wirklichen Mitglieder und Functionäre des Reiter – club in Wien. Nebst den Statuten*, Wien 1895, s. 6.

²⁶⁸ *Verzeichnis der P.T. Herren*, s. 3 – 4.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 23.

²⁷⁰ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, Sbírká diplomů, inv. č. 262.

²⁷¹ Francis CAVALLERO – Carl LEIDERSDORF, *Österreichisch – ungarischer Renn – Kalender. Jahrgang. 1870. Theil II.*, Wien 1870, s. 11.

velice zřídka. Pokud už na nějaké výsledky v dostihových ročenkách nebo sportovním tisku narazíme, jedná se většinou o dostihy překážkové nebo armádního typu.

Jako dostihy armádního typu²⁷² můžeme označit všechny dostihy pořádané z iniciativy Rakousko – Uherské armády a účastnit se jich mohli pouze aktivní důstojníci. Armáda vždy kladla na své důstojníky a jejich koně vysoké požadavky. Brzy se ukázalo, že právě dostihy a jiné jezdecké závody jsou dobrou prověrkou připravenosti členů důstojnictva na zátěžové situace, které by případně mohly jezdce nebo koně potkat na bojišti. Ceny pro vítěze byly až druhořadou záležitostí, především šlo o prestiž a radost z vítězství. Nejprestižnějším z těchto dostihů se od roku 1871 stala *Armee-steeplechase zu Wien* pořádaná jako součást dostihů pořádaných v rámci jarního mítinku, jehož vrcholem bylo rakouské Derby.²⁷³

Krátký novinový výstřižek z roku 1888 podlepený kusem zažloutlého papíru nás informuje asi o nejvýznamnějším dohledaném úspěchu jezdce a koně hájícího schwarzenberské barvy:

*„Krásné počasí a zajímavý program přilákaly včera (4. června 1888 pozn. autora) do Freudenau nebývale početné publikum...Rakouskou Cenu klisen získala Hungaria, která se může pyšnit již vítězstvím Ceny klisen z Uherské Pešti. Velkou vídeňskou steeple-chase vyhrál Pesimista, který už zazářil vítězstvím ve čtvrtěční Armee-steeple-chase.“*²⁷⁴

Pro pořádek připojujeme ještě opis výsledkové listiny z téhož novinového výstřižku:

*„Velká vídeňská steeple-chase. Cena 5000 zlatých pro vítěze, 500 zlatých pro druhého koně. 6400 m. 1. Poručík Alois Schwarzenberk (1. Hulánský regiment) a rezavý valach Pesimista, 2. Poručíka hraběte Jar. Sternberka (13. Dragounský regiment) hnědý valach Woodman (Hector von Baltazzi), 3. Princ Egon Taxis a patnáctiletý hnědý hřebeč Argonaut, 4. Princ Pavel Esterházy a patnáctiletá hnědá klisna Si.“*²⁷⁵

Další z významnějších dohledaných schwarzenberských úspěchů pochází z roku 1902, kdy se v říjnu v rámci cvičení kavalerie v Krakově účastnila čtyřletá ryzá klisna jménem *Meergans* ve vlastnictví nadporučíka prince Jiřího Schwarzenberga (2.

²⁷² V němčině nejčastěji označované jako *Armee-steeplechase* popřípadě *Offizier-steeplechase*.

²⁷³ M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 84.

²⁷⁴ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 46.

²⁷⁵ Tamtéž.

hulánský regiment) tamní Velké armádní steeple-chase a získala se svým jezdcem poručíkem Hallerem pěkné třetí místo.²⁷⁶

O dalších úspěších Schwarzenbergů a jejich koní zatím prameny mlčí. Pravděpodobně to ale neznamená, že by nějaké další úspěchy, minimálně na poli armádního sportu nebyly. Pro výzkum byla zvolena sonda do období zhruba od roku 1980 do roku 1910, kdy bylo k dispozici více tiskovin pro získání a porovnávání výsledků. Proto je vysoce pravděpodobné, že by se nějaké úspěchy mohly objevit v období mimo škálu. Je ale také možné, že se Schwarzenbergové raději oddávali dostihovému sportu v jeho pasivní podobě jako diváci na tribunách dostihových závodů.

Jedním z největších vrcholů jarní dostihové i společenské sezony ve Vídni se stalo období konce května a začátku června, kdy se vždy konala vrcholná zkouška mladých hřebců, totiž rakouské Derby. Tuto událost si samozřejmě nemohl nechat ujít žádný z významných představitelů aristokracie. O tom, kdo a v jaké toaletě se na dostizích ukázal, překotně informovaly společenské i sportovní rubriky novin. Ve sledovaném období (cca 1980 až 1910) bylo možné na Derby ve Freudenau potkat knížete Adolfa Josefa či jeho syny Jana, Aloise a Jiřího a nejmladší dceru Marii Terezii. Nejčastěji se ovšem na dostizích objevovala Janova manželka Tereza. V období mezi léty 1900 – 1910 si dokonce nenechala ujít jediný ročník. Schwarzenbergové nelákalo zdaleka jen závodisko ve Vídni. Především Tereza také ráda navštěvovala závody v lukrativních Karlových Varech.²⁷⁷

Kromě rovinových a překážkových dostihů se zájmu šlechty těšily, i když v mnohem menší míře, dostihy klusáků. Kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu patří dokonce k zakládajícím členům Vídeňského klusáckého spolku. Ten vznikl roku 1874 právě z iniciativy urozených – kromě knížete Adolfa Josefa jmenujme například hraběte Františka Erdódyho, knížete Maxe Egona Fürstenberka, hraběte Eduarda Fürstenberga, hraběte Domika Hardegga, hraběte Osvalda Thuna, hraběte Rudolfa Wrbna – Kaunitze a mnoho dalších. V seznamu zakládajících členů, narozdíl od většiny ostatních

²⁷⁶ Sport und Salon, 4. 11. 1902.

²⁷⁷ Tamtéž, 25. 5. 1901, s. 15; Tamtéž, 1. 6. 1901; Tamtéž, 8. 6. 1901; Tamtéž, 7. 6. 1902; Tamtéž, 18. 4. 1903; Tamtéž, 13. 6. 1903; Tamtéž, 26. 9. 1903; Tamtéž, 28. 5. 1904; Tamtéž, 11. 6. 1904; Tamtéž, 10. 6. 1905; Tamtéž, 13. 5. 1908; Tamtéž, 1. 6. 1909; Tamtéž, 11. 6. 1910.

dostihových spolků, najdeme i několik neurozených osob, které nebyly dokonce ani důstojníky.²⁷⁸

Klusácké závody byly pořádány od roku 1878 na speciálně vytvořené klusácké dráze ve vídeňském Prátru. Od roku 1891 se o pořádání klusáckých dostihů začal aktivněji zajímat i stát – tohoto roku se běžela první „Kaiserpreis“. Zájem o tento typ dostihů se velice rychle rozrostl, což dokládá i stále narůstající počet dostihových dní. V prvním roce existence to byly 3 dostihové dny za rok, v roce 1912 se jejich počet zvýšil postupně na 46 za rok.²⁷⁹

Zájem Schwarzenberků o tuto disciplinu je opravdu zvláštní. Podle nastudovaných klusáckých ročenek²⁸⁰ a výsledků dostihů v tisku se totiž nepodařilo doložit jejich aktivní účast na dostizích. Podle dochovaných plemenných a hřebčinských knih se klusáci u Schwarzenbergů v omezeném množství chovali. Chovný materiál byl dokonce importován i ze zahraničí. Vzdálenost nehrála roli, šlo především o kvalitu, takže Schwarzenberkové neváhali dovážet zvířata až z Ameriky.²⁸¹ Byli tedy klusáci chováni výlučně jako koně kočároví? A proč i v tomto případě nebyla jejich kvalita prověřována v chovných zkouškách, kterými byly právě dostihy klusáků nebo vozatajské závody? Nebo se snad koně dostihů účastnili, ale nikdy se neumístili na čelních pozicích, a proto je nenajdeme ve výsledkových listinách? Byl vybrán špatný reprezentativní vzorek ročenek a tiskovin? Další podrobnosti pomůže zajisté vysvětlit případný další výzkum archivního materiálu. Především pak podrobné studium fondů týkajících se členství Schwarzenberků v jednotlivých spolcích, které jsou v současné době díky nezpracování veřejnosti nepřístupné. Napomůže také další studium sportovních ročenek a tisku, ze kterých pro jejich velké množství bylo pro potřeby výzkumu k diplomové práci vybráno metodou sondy jen několik reprezentativních vzorků.

Ať už tedy Schwarzenberkové jezdili dostihy aktivně, což se až na několik výjimek nepodařilo prokázat, nebo se dostihů účastnili alespoň jako pasivní diváci, snažili se v dostihovém dění orientovat a získávat si o něm informace. Dokladem toho jsou mimo jiné i četné dostihové příručky a katalogy, které se dochovaly ve schwarzenberských

²⁷⁸ D. MISAŘ, *Vývoj*, s. 95; Emanuel TSCHOPE, *Vierzig Jahre Wiener Trabrenn – Verein*, Wien 1913, s. 97.

²⁷⁹ E. TSCHOPE, *Vierzig Jahre*, s. 98 – 100; Victor SILBERER, *Erinnerungen aus der Reform – und Organisationszeit des Wiener Trabrennvereines*, Wien 1913, s. 15.

²⁸⁰ *Rechenschafts-Bericht des Wiener Trabrennvereines für das Jahr 1904*, Wien 1904; *Rechenschafts-Bericht des Wiener Trabrennvereines für das Jahr 1906*, Wien 1906.

²⁸¹ SOA Třeboň, RA Schwarzenberk – Hluboká n. Vltavou, Velkostatek Hluboká nad Vltavou, sign. ID6G epsilon 2, fasc. 3494; Tamtéž, fasc. 3498; Tamtéž, fasc. 3496.

knihovnách. Jako reprezentativní vzorek nám v tomto případě posloužily opět sbírky knih na SHZ v Českém Krumlově.

Kromě běžných rakouských dostihových ročenek, dostihových kalendářů (většinou pro 80. a 90. léta 19. století) a statut dostihových klubů²⁸² můžeme v této sbírce najít i mnoho knih, které se problematikou dostihů zabývají teoreticky. Z nejdůležitějších jmenujme například knihu „*Jockey. Ein Handbuch für jeden Sportsman*“²⁸³ nebo knihu od významných dostihových činovníků Victora Silberera a Otto Devitze „*Handbuch für Hindernissreiter*“²⁸⁴ a samozřejmě také Siberorovu „bibli“ pro každého správného milovníka a návštěvníka dostihů „*Turflexikon*“²⁸⁵. Ze vzorku knih je také patrný zájem o dění na zahraničních převážně anglických dostihových drahách. Mezi literaturou totiž nechybí ani proslulý anglický „*The Racing Calendar*“²⁸⁶ nebo „*Ruff`s Guide to the Turf*“²⁸⁷.

Dostihový svět byl a je také neodmyslitelně spjat se systémem sázek na koně. I tato tematika je zde v menší míře zastoupena dvěma knihami, a to knihou Sylvestera Blumea „*Totalisateur und Rennsport*“²⁸⁸ a anglickým pojednáním Jamese Peddieho „*Racing for Gold*“²⁸⁹.

U většiny zmíněných knih ze sbírky českokrumlovské zámecké knihovny sice můžeme konstatovat, že se v knihovně nacházely, ale nemůžeme už dnes plně doložit, zda po zakoupení a zběžném prolistování nebyly jen tak založeny do knihovny, kde bez povšimnutí přetrvaly dodnes. Nedokážeme také přesně určit, který z členů Schwarzenberské rodiny byl kupcem či objednavatelem knih a zda tato problematika zajímala i ženy. Jediná kniha, u které přesně víme, komu patřila, je francouzsky psaný „*Club Almanach*“²⁹⁰. Tlustá brožovaná značně ohmataná kniha představovala jakýsi sumář všech existujících sportovních klubů (nejen těch spojených s jezdeckým) i se seznamy jejich členů. Aby se čtenáři lépe orientovali ve jménech urozených členů

²⁸² *Alphabetisches Verzeichnis; Verzeichnis der P. T. Herren; Jahrbuch des Jockey Club in Wien 1919*, Wien 1919; F. CAVALIERO – C. LEIDESDORF, *Österreich-ungarischer Rennkalender; Entwurf von Statuten des Jockey Clubs für ,Österreich, b. m., b. d.; Statuten des Jockey Club in Wien*, Wien b. d.; *Alphabetisches Verzeichnis*.

²⁸³ *Jockey. Ein Handbuch für jeden Sportsman*, Wien 1890.

²⁸⁴ Victor SILBERER – Otto DEWITZ, *Handbuch für Hindernissreiter*, Wien – Leipzig 1886.

²⁸⁵ Victor SILBERER, *Turflexikon*, Wien – Leipzig 1884.

²⁸⁶ J.E. WEATHERBY, *The racing calendar for the year 1891*. Volume ohne hundred and nineteenth, London 1891.

²⁸⁷ RUFF, *Ruff`s Guide to the Turf. Winter Edition*, London 1891.

²⁸⁸ Sylvester BLUME, *Totalisateur und Rennsport*, Wien 1886.

²⁸⁹ James PEDDIE, *Racing for Gold or Incidents in the life of turf commisioner*, London 1891.

²⁹⁰ *Club Almanach*, b. m. 1883.

klubu, nechybí v almanachu ani krátký genealogický přehled šlechtických rodů včetně rodu Schwarzenberků. „*Club Almanach*“ sloužil zároveň i jako ročenka, jelikož zde najdeme i výsledky soutěží pořádaných jednotlivými kluby. Kniha nese na předešlý dobře čitelný podpis „J. Schwarzenberg“. Patřila tedy s velikou pravděpodobností Janu Schwarzenberkovi, nejstaršímu synovi knížete Adolfa Josefa. Podle toho, že v knize se nachází v některých oddílech ještě neprořezané stránky, můžeme usoudit, jakým směrem se ubíraly zájmy jejího majitele. Prořezané, a tedy případnému čtenáři dostupné, jsou jen oddíly týkající se právě dostihového sportu.

Svět dostihů a jejich nezapomenutelnou atmosféru, jejich vítěze i poražené také připomíná několik málo grafických listů, které se nacházejí ve sbírkách na bývalých Schwarzenberských zámcích. V Třeboni si můžeme prohlédnout grafiky dvou významných francouzských dostihových šampionů hřebce „*Gladiatora*“²⁹¹ a klisny „*File de l Air*“²⁹². Proč se zrovna tyto dva francouzští šampioni se těšili zájmu některé členky nebo člena ze Schwarzenberského rodu se nepodařilo ozřejmit. Na zámku byli oba koně donedávna vydáváni za knížecí koně. Jakákoliv jejich spojitost s knížecím rodem se ale nepodařila, i přes pečlivost záznamů o chovném materiálu, zjistit. Dostihové téma také pojednává přesněji nedatovaná kolorovaná litografie s prostým názvem „*Koňské dostihy*“²⁹³. Můžeme na ní vidět dostihové koně natažené v nepřírozeně vypadajícím cvalu, jak se vedeni svými žokeji ženou kamsi do dálky do cíle.

I když se informací o vztahu a případném vlivu Schwarzenbergů na dostihový sport, přes velké množství prostudovaného archivního materiálu, objevilo relativně málo, můžeme jistě stanovit hypotézu, že tento šlechtický rod zájem o vzrušující sport na zeleném trávníku měl. Dostihy byly v 19. století ve šlechtické společnosti zkrátka velmi populární záležitostí. Z většiny závodišť, respektive jejich privátních tribun, se stala důležitá místa setkávání urozených a dostihový sport byl jedním z běžných a často používaných témat rozhovoru nebo šlechtické korespondence. A právě minimálně z tohoto důvodu bylo pro Schwarzenberky důležité, se o dostihový sport aktivně zajímat a prohlubovat své znalosti.

²⁹¹ SZ Třeboň, Hany Hall (předoha) – J. Harris (grafika), *Gladiator*, grafický list, 76 x 93 cm, inv. č. TR 1346, Paříž 1865.

²⁹² SZ Třeboň, Hany Hall (předoha) – J. Harris (grafika), *File de l Air*, grafický list, 47 x 66 cm, inv. č. TR 1361, Paříž 1865.

²⁹³ SZ Třeboň, Laliot, *Koňské dostihy*, kolorovaná litografie, 62 x 77, inv. č. TR 1369 – 01, b.m., b.d.

III.5. Šlechta a počátky moderního jezdeckého sportu

V červnu roku 1900 získali Schwarzenbergové v jezdeckém sportu další vavříny. Jiří Schwarzenberg se umístil na čtvrtém místě v parkurovém skákání na prestižních jezdeckých závodech pořádaných v rámci velkého jarního vídeňského derby mítinku na klusáckém závodišti v Prátru.²⁹⁴ Oficiálně pořádané jezdecké závody v té době už zdomácněly a těšily se velké oblibě důstojníků a podpoře urozených. Pořádáním takovýchto soutěží byl položen základ moderního jezdeckého sportu, tak jak jej známe v současné době.²⁹⁵

Na počátku takovýchto jezdeckých konkurencí, stejně jako v případě armádních dostihů, stál zájem armády prověřit své důstojníky a jejich koně a cíleně zlepšovat jejich schopnosti a dovednosti. Ne všechna zvířata, používaná v kavalerii, byli ušlechtilí angličtí plnokrevníci. Pro potřeby vojska se mnohem častěji používali jejich kříženci, tedy koně polokrevní, a různá teplokrevná plemena. Jelikož tito koně nebyli vždy vhodní jako koně do dostihového provozu, musel se najít jiný způsob, jak je prověřit a porovnat jejich příjezděnost a vytrvalost. Proto se po vzoru Francie a Anglie začaly pořádat různé jezdecké soutěže, které měly nejčastěji podobu honební jízdy, drezury, parkurového skákání nebo vytrvalostní soutěže.²⁹⁶

Zpočátku byly jezdecké závody organizovány jen na úrovni jednotlivých pluků a měly spíše místní význam. Stále častěji se ale objevovaly návrhy, založit nějakou společnost, která by pro soutěže vytvořila jednotná pravidla, organizaci a pořádání akcí finančně zaštitila.²⁹⁷

Základy takovéto společnosti byly položeny v roce 1872 na karuselu v Prešpurku po dohodě hraběte Dénése Széchényiho a Mikuláše Töröka. V květnu téhož roku pak vznikla *Die Gesellschaft zur Prämierung gut dressierter Campagnepferde*²⁹⁸.

Jejími horlivými příznivci se stali mnozí příslušníci vysoké aristokracie v říši a také vysoce postavení důstojníci.²⁹⁹ Není proto divu, že mezi členy společnosti nalezneme

²⁹⁴ Sport und salon, 7. 6.1900.

²⁹⁵ M. JACHWERTH, *Der Pferdesport*, s. 69.

²⁹⁶ M. HALLER, *Pferde*, s. 84 – 85; M. JACHWERTH, *Der Pferdesport*, s. 75 – 76; J. DUŠEK, *Chov koní*, s. 64.

²⁹⁷ M. HALLER, *Pferde*, s. 84.

²⁹⁸ Dnes už nepoužívaný pojem „Campagnepferde“ označuje koně, který je všestranně nadaný a dokáže se dobře prezentovat, jak na drezurních soutěžích, na parkúru i v terénní jízdě.

M. HALLER, *Pferde*, s. 85; Moritz HOMOLACZ, *Geschichte der Gesellschaft zur Prämierung guter Campagnereiter in Wien*, Wien 1882, s. 2.

knížete Adolfa Josefa Schwarzenberga.³⁰⁰ Ten se sice jezdeckých soutěží na rozdíl od svých synů v aktivní důstojnické službě neúčastnil, ale společnost podporoval finančně.

Zájem o členství ve spolku měly i urozené dámy. Mezi nejaktivnější podporovatelky společnosti patřila hraběnka Széchényiová, hraběnka Amelie Zamoyská, kněžna Rohanová a hraběnka Haugwitzová.³⁰¹

První oficiální soutěž pod hlavičkou této společnosti se konala v Prešpurku, kde také proběhla ustavující valná hromada. Další závody pak byly pořádány zpravidla ve Vídni. Cenou pro vítězného jezdce celé série turnajů a motivace do budoucna byl nadějný mladý kůň.³⁰²

Závody, většinou souhrnně označované jako *Preisreiten Konkurrenzen*, se skládaly z několika různých soutěží. Každá měla prověřit trochu jiné schopnosti koně a jezdce. *Capagnereiten* mělo podobu skokové soutěže přes přírodní překážky. *Preisspringen*, kterého se právě v roce 1900 účastnil Jiří Schwarzenberg, připomínalo dnešní závody v parkuru a zdaleka nejoblíbenější disciplínou se stalo *Jeu de barre*. Na ohraničeném kolbišti proti sobě soutěžili vždy 3 důstojníci. Jeden z nich měl k uniformě přivázaný dvoubarevný závěs a úkolem jeho protivníků bylo jej co nejrychleji získat. Cílem bylo prověřit dokonalou příjezděnost a ohebnost důstojnických koní. V roce 1873 začaly být také vypisovány speciální soutěže ve skoku mohutnosti.³⁰³

Od roku 1883 byla společnost přejmenována na *Campagnereiter-Gesellschaft in Wien*. Tato společnost pak každoročně vypisovala jezdecké soutěže.³⁰⁴

Poslední soutěž pod hlavičkou této společnosti se konala v roce 1914, pak pravidelné pořádání jezdeckých závodů překazila válka. Po skončení světové války získaly jezdecké soutěže civilní charakter (nebyly vypisovány pouze pro důstojníky a příslušníky vyšších vrstev) a definitivně se přetrafovaly v moderní závody s mezinárodně pevně stanovenými pravidly.³⁰⁵

Ne vždy ovšem iniciativa k pořádání jezdeckých soutěží vzešla z potřeb a zájmů armádních důstojníků. Po vzoru francouzských *Concours Hippique*, poprvé pořádaných v roce 1866 v Paříži, začaly být stejnojmenné soutěže organizovány i na území

²⁹⁹ Jmenujme například: hrabě Ladislav Batthyány, hrabě Ernst Esterházy, hrabě Mikuláš Esterházy, hrabě Tassilo Festetics, hrabě Mikuláš Pejacevich, kníže Artur Rohan, kníže Trauttmansdorff a další.

M. HOMOLACZ, *Geschichte*, s. 57 – 58.; M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 94.

³⁰⁰ A. KUBÍKOVÁ, *Členství*, s. 517 – 521.

³⁰¹ M. HOMOLACZ, *Geschichte*, s. 5.

³⁰² M. HALLER, *Pferde*, s. 85; M. HOMOLACZ, *Geschichte*, s. 6 – 7.

³⁰³ M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 96 – 98; M. HALLER, *Pferde*, s. 85.

³⁰⁴ M. HOMOLACZ, *Geschichte*, s. 9.

³⁰⁵ M. HALLER, *Pferde*, s. 85.

Rakousko – Uherska.³⁰⁶ Nejvíce se pak proslavily vozatajské závody, pořádané od roku 1905 každoročně ve Vídni na klusáckém závodišti v Prátru.³⁰⁷ Cílem celého podniku bylo podpořit kvalitní chov kočárových koní, kteří v době, kdy byl automobilismus teprve v zárodku, plnili funkci jednoho z mála dopravních prostředků. Stejně jako ve všech ostatních jezdeckých disciplínách se na rozvoji tohoto odvětví jezdeckví ve velké míře zasloužili především urození majitelé koní.

23. května 1905 tedy mohly Ida a Tereza Schwarzenberková přihlížet historicky prvním vozatajským závodům ve Vídni. O jejich pořádání se zasloužili členové společnosti *Club der Herrenreiter* v čele s knížetem Karlem Trauttsmandorffem. Soutěžící byli rozděleni do kategorií podle typu vozu a počtu koní v zápřeží. Své síly mezi sebou porovnali klusáci i ostatní teplokrevní kočároví koně. Diváci na tribunách mohli vidět při práci jedno-, dvou-, čtyř- či více-spřeží v jednoduchých dvoukolových vozících, loveckých kočárech či bryčkách a ke slovu se dostaly také poštovní vozy nebo zápřeže juklíků. Soutěžit ve své kategorii mohly také dámy v kočárech tažených jedním, dvěma nebo i více koňmi. Své umění také mohli předvést prodejci a trenéři karosierů.³⁰⁸

Závody nejspíše musely obě dámy z rodu Schwarzenbergů velice zaujmout, neboť od dalšího roku tuto soutěž začal pravidelně navštěvovat a finančně nebo čestnými cenami podporovat i samotný držitel majorátu primogenitury kníže Adolf Josef³⁰⁹.

Do roku 1913 si ani kníže Adolf ani Tereza Schwarzenbergová nenechali ujít téměř žádný ročník.³¹⁰ Z roku 1913 se dokonce v knihovně na Českém Krumlově dochovaly dva programy z konkurencí, ve kterých se u jmen koní nachází tužkou psané poznámky, které nejspíše mají charakterizovat názor knížete nebo jeho snachy Terezy na výkon zvířete a jeho vozataje. Nejčastěji se objevuje poznámka „gut“, dále zkratka „s.g“, která nejspíše zkracuje slova setr gut. U některých účastníků se dokonce objevil i nepřilíš optimisticky vyznívající přípisek „langweilig“.³¹¹

³⁰⁶ M. JACKWERTH, *Der Pferdesport*, s. 94.

³⁰⁷ Sport und Salon, 27. 5. 1905.

³⁰⁸ Tamtéž, 27. 5. 1905.

³⁰⁹ Kromě knížete Adolfa Josefa vídeňské Concours Hippique finančně zaštitili: Henri Baltazzi, Eduard Egon Fürstenberg, kníže Karel Kinský, hrabě Jindřich Larisch, kníže Liechtenstein, kníže Mikuláš Pálffy, baron Albert Rothschild, kníže Ernst Sternberg, kníže Otto Windischgrätz, hrabě Rudolf Wrba, Anton Dreher, Grimmer von Adelsbach, Doro Stein, hrabě František Clam-Gallas, Viktor Mautner, Theodor Mautner, Karel Roth, princ Vincenc Auersperg.

³¹⁰ Sport und Salon, 27. 5. 1905; Tamtéž, 12. 5. 1906; Tamtéž, 26. 5. 1906; Tamtéž, 11. 5. 1907; Tamtéž, 9. 5. 1908; Tamtéž, 21. 5. 1910.

³¹¹ *Programm für den Concours Hippique. II. Tag. Mittwoch den 11. Juni 1913*, Wien 1913; *Programm für den Concour Hippique. III. Tag. Freitag den 13. Juni 1913*, Wien 1913.

Od roku 1911 se na pořádání vídeňských *Concours Hippique* začal spolupodílet také *Reit- und Poloclub* v čele s významnými urozenci, jakými byli například kníže Otto Windischgrätz, hrabě Ferdinand Kinský nebo princ Vincenc Auersperg.³¹²

V roce 1914 se oběma spolkům podařilo uspořádat konkurence s mezinárodní účastí, bohužel jako v případě jiných jezdeckých odvětví, i zde nadějný rozvoj zastavila válka a po ní nabyly soutěže civilní charakter.³¹³

³¹² M. HALLER, *Pferde*, s. 171; *Programm für den Concour Hippique*, Wien 1913, s 3.

³¹³ M. HALLER, *Pferde*, s. 171; J. DUŠEK, *Chov koní*, s. 64.

IV. Exkurz: Šlechta, koně a umění

IV.1. Kůň ve výtvarném umění

Od první chvíle, kdy člověk spatřil koně, byl jím fascinován. Temperamentní, energií sršící a elegantně vypadající tvor se tak stal oblíbeným námětem nesčetných uměleckých děl napříč celými dějinami lidstva od pravěku po současnost. Nebyl to ovšem jen vzhled koně, který pána tvorstva tolik inspiroval. Ať už se jednalo o získávání potravy, obdělávání půdy, překonávání vzdáleností, dobývání nových území či později o ukrácení volné chvíle jezdeckou zábavou a sportováním, po staletí byl kůň pro člověka nepostradatelným pomocníkem a partnerem v jeho každodenním životě. Můžeme tedy beze sporu konstatovat, že kůň se stal nejen múzou umělců, ale především i důležitým katalyzátorem při utváření jednotlivých národů a jejich kulturního dědictví.

V umění díky tomu nalézáme širokou škálu námětů, ve kterých figurují koně, počínaje drobnými kultovními figurkami koníků, přes rozměrné portréty zvířat a jejich majitelů zachycených při honu či jiné zábavě, koní zobrazených při práci na poli, konče moderní dokumentární fotografií z jezdeckého prostředí. Umělecky byly také často zpracovávány samotné předměty, sloužící k ošetřování, postrojování a snadnějšímu ovládnutí těchto ušlechtilých zvířat. Cílem tohoto oddílu předkládané diplomové práce ovšem není zabývat se podrobněji a v širších souvislostech vývojem výtvarného a užitého umění s tematikou koní, bude se především snažit v krátkém exkurzu obsáhnout jen části, dokumentující vztah šlechty ke koním a jezdeckví.

Přesto pokládáme za důležité, alespoň ve zkratce, zmínit základní informační zdroje, které o daném tématu pojednávají ve větší šíři.

I přes obrovský potenciál tohoto tématu se zatím v České republice neobjevila žádná ucelená publikace, která by se problematikou koní ve výtvarném umění zabývala podrobněji. Většinou se tématem zabývají autoři hipologické literatury pouze okrajově jako součást širšího pojednání o koních a vývoji jejich chovu u nás i ve světě. Především se jedná o již několikrát zmiňované knihy Jaromíra Duška „*Chov koní v Československu*“³¹⁴ a „*Kůň ve službách člověka*“³¹⁵. Svou trochou přispívá také

³¹⁴ J. DUŠEK a kol., *Chov*.

³¹⁵ J. DUŠEK, *Kůň*.

Zdeněk Mahler v knize *Člověk a kůň*³¹⁶. O syntézu vlivu koně na výtvarné umění v dějinách se také v rámci výzkumného projektu pokusil Martin Vlček. Jeho studie *Kůň ve výtvarném umění* vyšla v časopise Národního zemědělského muzea s názvem *Koně*³¹⁷.

Téma se také stalo velmi oblíbeným u studentů vysokých škol, kteří se jej snažili pojednat hned v několika bakalářských a diplomových pracích. Zmíňme především práci Evy Válkové zabývající se problematikou jezdeckých pomníků³¹⁸ nebo práci Ondřeje Bulíčka³¹⁹, která se věnuje Státnímu zámku Slatiňany a jeho rozsáhlým hipologickým expozicím. Koním ve spojitosti především s moderním uměním se pak ve své diplomové práci zabývá Helena Musilová³²⁰.

I přes tyto pomyslné první vlaštovky musí badatel většinu informací i nadále hledat v syntézách o vývoji jednotlivých uměleckých slohů, v biografiích o životech umělců, popřípadě musí sáhnout po literatuře zahraniční, kde je problematice symbolu koně v umění věnován větší prostor.³²¹

V souvislosti s koňmi a výtvarným uměním nesmíme samozřejmě zapomenout zmínit SZ Slatiňany, který slouží díky profesoru Františku Bílkovi od roku 1947 jako hipologické muzeum. Právě do prostor tohoto zámku bylo shromážděno mnoho uměleckých děl s námětem koní, aby byla vytvořena část expozice s názvem *Kůň v umění*.³²²

Nyní se ale již pojďme zabývat hlavním tématem – koněm, jakožto symbolem v umění na zámcích a v palácích šlechticů.

³¹⁶ Zdeněk MAHLER, *Člověk a kůň*, České Budějovice 1995.

³¹⁷ Martin VLČEK, *Kůň ve výtvarném umění*, Prameny a studie 43, 2009, s. 148 – 162.

³¹⁸ Eva VÁLKOVÁ, *Jezdecké pomníky v evropské kulturní tradici*, Brno 2009 (= Bakalářská práce FF MU Brno).

³¹⁹ Ondřej BULÍČEK, *Státní zámek Slatiňany – aneb ve znamení koně*, Pardubice 2010 (= Bakalářská práce FF Univerzity v Pardubicích).

³²⁰ Helena MUSILOVÁ, *Kůň a výtvarné umění*, Praha 2012 (= Diplomová práce AMU v Praze).

³²¹ Ze zahraničních prací jmenujme například: Tivadar ARTNER – Corvina KAIDÓ, *Pferd und Reiter in der Kunst*, Budapešť 1982; Ruithild KROPP, *Pferde in Kunst und Literatur*, 2008; Bernadette WALLNER, *Pferd in der bildenden Kunst*, Linz 2001 (= Diplomová práce Kunstuniversität Linz); John BASKETT, *The horse in art*, New Heaven – London 2006; David LIVINGSTONE – LEARMONTH, *The horse in art*, London 1958; Michael SETH – SMITH, *The horse in art and history*, London 1978; Tamsin PICKERAL, *The horse: 30000 years of the Horse in art*, London 2006; Catherine JONES, *Horses. History – Myth – Art*, Londýn 2006.

³²² O. BULÍČEK, *Státní zámek*, s. 27 – 28.

IV.2. Koně na uměleckých předmětech ve šlechtických sbírkách

Než přistoupíme k podrobnější charakteristice uměleckých předmětů tematicky zaměřených na koně a jezdeckví, které se nacházejí nebo nacházely ve Schwarzenberských sbírkách, položme si jednu důležitou otázku. Proč se vůbec koně a jezdeckví stali ve šlechtickém prostředí jedním z oblíbených námětů obrazů? Co mohly pro urozené symbolizovat obrazy koní? A proč jimi zdobili interiéry svých zámků, paláců, jízdáren a stájí?

Výtvarné umění vždy reagovalo na vývoj společnosti a snažilo se zachytit ne jen atmosféru velkých událostí, ale i ty největší drobnosti ze světa a života člověka. Proto je samozřejmé, že byly na obrazech zaznamenávány i výjevy ilustrující každodenní život urozených (a to ne jen v 19. století), k nimž patřily mimo jiné i různé druhy zájmů a zábav jako například chov a nakupování ušlechtilých koní, parforsní hony a později i jezdecký a dostihový sport.

Vybavení interiéru šlechtického sídla mělo svého majitele především reprezentovat a odkazovat k tradici šlechtického rodu.³²³ Reprezentativní funkci měly i některé portréty koní a jejich urozených majitelů, stejně jako obrazy zachycující konkrétní společnost při parforsních honech nebo jiných událostech spojených s koňmi. Tyto události zkrátka stálo za to zachytit, neboť „*sotva jiný obraz než tento dokazuje více přesvědčivě, že urozenost koně slouží k oslavě jezdce.*“³²⁴ Zobrazení jezdce oblečeného do elegantního jezdeckého úboru sedícího na ušlechtilém, přepychově ustrojeném koni dozajista zdůrazňovalo společenské postavení jezdce, moc a vznešenost. Kůň byl zároveň vnímán jako atribut (mužné) síly, elegance a inteligence.³²⁵ V 19. století bylo vnímání koně a jeho urozeného jezdce ještě obohaceno o odkaz na rytířskost, na doby, v nichž urozený nemohl existovat bez svého věrného koně, na doby, které šlechtě připomínaly jejich starobylou minulost dávající jim jistou oporu v době měnící se společnosti.³²⁶

Další důvod, proč by mohlo být toto téma zobrazováno, byl do jisté míry i dokumentární charakter některých uměleckých děl, která tak představovala možnost

³²³ Marie POSPÍŠILOVÁ, *Historizující zámecký interiér 19. století v Čechách*, Umění 27, 1979, s. 296.

³²⁴ L. OURODOVÁ – HRONKOVÁ, *Johann Georg de Hamilton*, s. 231.

³²⁵ T. ARTNER – C. KAIDÓ, *Pferd und Reiter*, s. 5 – 11.

³²⁶ M. MŽYKOVÁ, *Karusely*, s. 43.

vrátit se ke vzpomínkám na děje a osobnosti z dob minulých. Jak jinak zachytit zajímavé události, lidi a zvířata v době neexistence fotoaparátu než na malířské plátno?

Kromě reprezentativní a dokumentární funkce odrážejí obrazy s koňskou tematikou i určitý vztah urozeného člověka k tomuto ušlechtilému zvířeti. Málokdy najdeme ve šlechtickém prostředí obraz, na kterém by kůň strádal nebo trpěl. Na většině obrazů jsou koně namalováni nádherně upravení a v nejlepší kondici.

Ale odráží tedy skutečnost, že si urozený pověsil do svého interiéru obraz s koňským námětem, určitý osobní vztah k těmto ušlechtilým zvířatům? Měl takovýto šlechtic koně rád? I když se budeme pohybovat mírně na hranici spekulace (a podrobnější vhled do vztahu člověka a zvířete nám napoví především další studium pramenů osobní povahy), musíme konstatovat, že odpověď zní zcela jistě ano. Šlechtici určitě nenechávali portrétovat své koně jen z důvodu módnosti této tematiky nebo proto, aby se mohli svým urozeným přátelům pochlubit obrazem dokonalého koně svého chovu. Určitě za tím byla do jisté míry i touha mít svého větného přítele na očích, i když se zrovna nenachází v jeho blízkosti a mít na něj památku i po jeho smrti. Vždyť proč by jinak urozenci vynakládali tak velké finanční obnosy za portréty koní či zachycení určitého typu zábavy, která jim nepřináší radost a potěšení?

IV.2.1. Koně a jezdeckví na obrazech ve schwarzenberských sbírkách

Nyní se pojdme podrobněji zabývat uměleckými díly s koňskou tematikou ve sbírkách bývalých schwarzenberských zámků. I v případě tohoto šlechtického rodu umělecké předměty spojené s koňmi kopírují a tím pádem i odrážejí záliby a zájmy svých urozených majitelů.

Nejprve si alespoň ve zkratce připomeňme obrazy namalované do konce 18. století. I ty měly ve Schwarzenberských sbírkách své opodstatnění. V 19. století totiž zůstaly v majetku tohoto významného šlechtického rodu a v zámeckých interiérech plnily funkci reprezentativní nebo byly později pro svou cenu součástí sbírek spíše muzeálního charakteru.

V souvislosti se Schwarzenbergy se každému nejčastěji vybaví tvorba malíře loveckých a zvířecích námětů Jana Jiřího Hamiltona (1672 – 1737), působícího ve službách knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu (1680 – 1732). Pro Schwarzenbergy vytvořil například portréty deseti konkrétních koní nebo různé obrazy s loveckými náměty, například obrazy „*Začátek štvance na zajíce*“ nebo „*Konec štvance na zajíce*“. Na posledně zmíněném obraze můžeme spatřit vyobrazeného i

Hamiltonova zaměstnavatele knížete Adama Františka ze Schwarzenbergu jako pána honu. Tomuto malíři a jeho uměleckým dílům bylo již věnováno mnoho prostoru v jiných pracích, proto se touto postavou zde nebudeme podrobněji zabývat.³²⁷

Skupinu opravdu reprezentativních jezdeckých portrétů v tomto období zatupují především portréty Josefa Adama ze Schwarzenbergu (1722 – 1782) a jeho manželky Marie Terezie rozené Liechtensteinové (1721 – 1753) z dílny dvorních malířů Martina van Maytense a Jana Cantona. Kněžna i kníže jsou zachyceni na koni předvádějícím figuru španělské jezdecké školy. Marie Terezie sedlá bělouše, Josef Adam potom jede na tehdy velmi populárním hnědobílém strakošovi. Oba dva sedí pevně v sedle a řídí temperamentního a energií přímo sršícího koně s naprostou jistotou. Dílo je tak typickým příkladem reprezentativního barokního jezdeckého portrétu. Oba obrazy byly původně vytvořeny pro výzdobu zámecké jízdárny, kde visely ve štukových rámech nad bočními dveřmi. Až v 70. letech 20. století, kdy zámecká jízdárna začala sloužit jako společenský sál, byly oba obrazy přestěhovány a staly se součástí rodové galerie předků.³²⁸

Dobovou módu portrétování koní také odrážejí obrazy hnědáka a strakáče z 18. století. Obrazy zpodobňují koně téměř v životní velikosti. Po vzoru doby jsou koně zachyceni v pohybu. Hlava obou zvířat je oproti ostatním proporcím těla neúměrně malá. Tento způsob zobrazení měl zdůraznit ušlechtilost a temperament koní. Rozměrná plátna obou nejspíše plnokrevných jezdeckých koní původně s velkou pravděpodobností visívala ve Schwarzenberských stájích ve Vídni, v 19. století byla

³²⁷ Informace o Janu Jiřím Hamiltonovi najdeme především v následujících pracích: L. OURODOVÁ – HRONKOVÁ, *Johann Georg de Hamilton*, s. 229 – 250; Adolf BERGER, *Johann Georg Hamilton auf der Jagdausstellung*, in: Österreichischen Kunstverein, 1884; František MAREŠ, *Johann Georg von Hamilton*, in: Katalog der Hamilton Ausstellung, Wien 1888; Pavel PREISS, *Obrazy Jiřího Hamiltona na Hluboké*, in: Hluboká. Státní zámek a památky v okolí, České Budějovice 1969; Mili SCHWARZ (Antonín NIKENDEY), *Die Jagdgemälde des Johann Georg Hamilton*, in: Schloss Ohrad, Murau 1990; Olga TRMALOVÁ, *Malířský rukopis a technika malby Johanna Georga Hamiltona*, in: Martin Gaži - Vlastislav Ouroda, *Památky jižních Čech 3*, České Budějovice 2010, s. 197 – 207; Ludmila OURODOVÁ – HRONKOVÁ, *Jan Jiří Hamilton jako portrétista koní*, in: Alena Černá (ed.), *Sborník výzkumných prací. Sborník celostátní konference Průběžné prezentace výsledků výzkumného úkolu 201*, Praha 2009, s. 25 – 137.

³²⁸ SHZ Český Krumlov, Martin van Maytens – Jan Canton, *Jezdecký portrét Josefa Adama ze Schwarzenberku*, inv. č. CK 4134, olej, 327 x 273, okolo roku 1745; TAMTĚŽ, Martin van Maytens – Jan Canton, *Jezdecký portrét Marie Terezie ze Schwarzenberku*, inv. č. CK 4133, olej, 327 x 273, okolo roku 1745.

přesunuta do tzv. románské komory, která plnila funkci rodového muzea. Dnes tvoří součásti expozice věnované jezdeckví v konírně na zámku v Českém Krumlově.³²⁹

Postupme ale do období, které nás zajímá nejvíce – do 19. století. Obrazy z toho období lze pro jejich velký počet rozdělit do několika skupin. Pro potřebu této diplomové práce bylo nakonec vybráno hledisko řazení do skupiny podle námětů jednotlivých uměleckých děl. Náměty obrazů totiž částečně odrážejí i míru zájmu o jednotlivá odvětví chovu koní a jezdeckví.

Rod Schwarzenberků je proslulý mimo jiné velmi pozitivním vztahem k lesnictví a lovectví, proto nás nemůže překvapit, že zdaleka nejvíce námětů je spojeno s tematikou lovu a honů, zejména těch parforsních. Ve sbírkách bývalých Schwarzenberských zámků si tak dodnes můžeme prohlédnout několik desítek uměleckých děl zobrazujících jezdce na koních v doprovodu smečky loveckých psů v nejrůznějších fázích honu. Za všechny zmiňme například cyklus grafik z 50. let, pocházejících z dílny Angličanů Johna Fredericka Herringa a J. Harrise.³³⁰ Atmosféru anglických honů 2. poloviny 19. století nám připomíná několik kolorovaných litografií podle námětu E. A. S. Douglase, pocházejících z tiskařské dílny C. R. Stocka.³³¹ Hony na území Čech pak zobrazují dvě grafiky podle předlohy Emila Adama a olej od Augusta Kleina.³³² Prostor je věnován i dámským účastnicím honu. Na drobné malbě L. T. Neumanna vidíme dámu, která na koni překonává živý plot.³³³

Že obliba parforsních honů neustoupila ani na počátku 20. století, dokládá například grafika Karla Wagnera „*Parforsní hon*“³³⁴ a grafika s názvem „*Hon na lišku*“ od

³²⁹ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49; SHZ Český Krumlov, autor neznámý, *Portrét hnědáka*, inv. č. CK 4984, olej, 188 x 244, 18. století; Tamtéž, autor neznámý, *Portrét strakáče*, inv. č. CK 4985, olej, 188 x 244, 18. Století.

³³⁰ SHZ Český Krumlov, John Frederick Herring – J.Harris, *Fox hunting platten. The hill*, inv. č. CK 3062, grafika, 65 x 100 cm, Londýn 1852; Tamtéž, John Frederick Herring – J.Harris, *Fox hunting platten. Harry Hieover an Tilter*, inv. č. CK 3063, grafika, 53 x 68 cm, Londýn 1852; Tamtéž, John Frederick Herring – J.Harris, *Fox hunting platten. The Meeth*, inv. č. CK 3057, grafika, 55 x 100 cm, Londýn 1852.

³³¹ SZ Třeboň, E. A. S. Douglas – C. R. Stock, *Domů*, inv. č. TR 1372 – 01, kolorovaná litografie, 44,5 x 86 cm, 1889; SZ Třeboň, E. A. S. Douglas – C. R. Stock, *Vzhůru na lov*, inv. č. TR 1371 – 01, kolorovaná litografie, 44,5 x 86 cm, 1889.

³³² SZ Třeboň, August Klein, *Přerušeni štvance*, inv. č. TR 529 – 01, olej na plátně, 66 x 95 cm, 1881; Tamtéž, Emil Adam – J. Albert, *Pardubická parforsní společnost*, inv. č. TR 2299 – 01, grafika, 21,2 x 40, 2 cm; Tamtéž, Emil Adam – J. Albert, *Pardubická parforsní společnost*, inv. č. TR 1969 – 01, grafika – barvotisk, 40 x 73, 5 cm.

³³³ Tamtéž, L. T. Neumann, *Dáma na koni přeskakující živý plot*, inv. č. TR 1014 – 01, tempera, 34,5 x 25 cm, Vídeň 1851 – 1900.

³³⁴ Tamtéž, K.Wagner, *Parforsní hon*, inv.č. TR 5166 – 01, grafika, 35 x 77cm, 1. čtvrtina 20. století.

neznámého autora podle předlohy Wrighta³³⁵. Této problematice již byla věnována pozornost i v kapitole o parforsních honech, proto se obrazy nebudeme zabývat podrobněji.

I v 19. století zůstaly oblíbenými náměty obrazů portréty koní. Velké množství jich najdeme i u Schwarzenbergů. Jedná se dokonce o druhé nejčastěji zobrazované téma na obrazech s koňskou tematikou. Bohužel u málokterého portrétu je možné identifikovat koně na obraze jako konkrétní koně patřící skutečně Schwarzenbergům.

Přesto jsou obrazy velice zajímavým pramenem. Můžeme na nich sledovat, jak se postupně vyvíjelo pojetí koní ve výtvarném umění. Portrét bělouše³³⁶ a hnědáka³³⁷ z počátku první poloviny 19. století ještě svým zpodobněním připomínají obrazy klidně o sto let mladší. Koně jsou zachyceni v pozici španělské jezdecké školy lehce vzepnutí na zadních nohách a s křečovitě sbalenou šjí. Jsou postrojeni do krásně zdobených uzdeček. Celý výjev je zasazen do jakési imaginární lehce romanticky laděné krajiny, ve které nechybí ani ruiny antických chrámů. Tento ideál ušlechtilosti a elegance ale brzy vzal za své. Ostatní portréty koní jsou již plně realistické. Koně bývají většinou zobrazováni v mnohem přirozenějších pozicích, buď klidně odpočívající ve svém stání, nebo vedeni štolbou a připraveni posloužit svému pánovi.³³⁸ V očích koní už se většinou nezrcadlí divoký temperament, nýbrž pokoj a oddanost. Jediným problémem, se kterým se portrétování koní v 19. století ještě ve velké míře setkávalo, byl špatný sled nohou koně při pohybu.

Ať již byl kůň zobrazen jakkoliv, byla vždy snaha zobrazovat jej jako elegantní a ušlechtilé zvíře. Není tedy divu, že byly obrazy a portréty koní i v 19. století poměrně oblíbeným darem. Princi Janu Schwarzenbergovi je věnován obraz dvou šedých islandských poníků zapřažených do lehkého dětského kočáru. V levém rohu obrazu dokonce nechybí věnování.³³⁹

Podobným způsobem se do majetku rodu Schwarzenbergů mohl dostat zajímavý portrét ušlechtilého hnědáka vedeného štolbou z roku 1850, který na zadní straně nese

³³⁵ Tamtéž, autor neznámý (předloha Wright), *Hon na lišku*, inv. č. TR 1627 – 01, grafika, 31,5 x 50,7, 1901 – 1925.

³³⁶ SHZ Český Krumlov, autor neznámý, *Podobizna grošovaného koně*, inv. č. CK 1571, pastel na plátně, 48 x 61 cm, 19. století.

³³⁷ Tamtéž, autor neznámý, *Podobizna hnědého koně*, inv. č. CK 1597, olej, 50 x 60 cm, 19. století.

³³⁸ Srov. např. SZ Třeboň, B. Hohmann Sachmann, *Kůň vedený štolbou*, inv. č. TR 00513, olej, 42 x 53, 1860; Tamtéž, autor neznámý, *Portrét bělouše se psem*, inv. č. TR 00515, olej, 61 x 72, 19. století; Tamtéž, W. Cmelé (?), *Portrét koní a psů ve stáji*, inv. č. HL 8592, grafika, Vídeň 1867.

³³⁹ Tamtéž, Christian Mitschek (?), *Vůz se dvěma islandskými poníky*, inv. č. CK 1981, olej, 77 x 93, po roce 1860.

titulek „*Skizze des Pferdes von S. Majestat*“³⁴⁰. O přesném způsobu nabytí portrétu jezdeckého zvířete císaře Františka Josefa I. ovšem archivní materiály prozatím mlčí, takže je možné, že obraz pouze svého majitele nějakým způsobem zaujal. Konec konců nebylo by to jediné zobrazení „slavných“ koní, které se ve Schwarzenberských sbírkách nachází. Z roku 1965 pochází již dříve zmíněné grafiky významných francouzských dostihových koní „*Gladiator*“³⁴¹ a „*File del Air*“³⁴².

Většina obrazů neobsahuje popisky se jmény koní. Výjimku zde představuje portrét černého hřebce „*Black Doctor*“³⁴³ a obraz dvou koní Lorelai a Weisse Frau³⁴⁴, které jsou zachyceny před nebo po honu ve stáji se smečkou strakatých loveckých psů. Na tomto obraze jsou poznačena i jména psů. Zda se ve všech případech jedná skutečně o koně Schwarzenberského chovu se plně dokázat nepodařilo. Na posledně zmíněném obraze ovšem můžeme spatřit zajímavý detail, který se opakuje i na jiných portrétech koní z tohoto období³⁴⁵, a to včetně akvarelu Karla Goebela dokumentujícího hlubocký hon³⁴⁶. Jedná se o doplněk postrojů koní, konkrétně o dečku pod sedlo, která je ve většině případů lemována modro nebo červenobílou lemovkou a v rohu je ozdobena červenou knížecí korunkou. Je tedy pravděpodobné, že se minimálně jedná o koně z jedné stáje. Ze stáje Schwarzenbergů? V inventářích stáji z 19. a počátku 20. století nacházíme popis podobně vypadajících deček, které byly na koně používány³⁴⁷. Bohužel žádná se nedochovala ve fyzické podobě, abychom ji mohli porovnat s dečkami na obrazech. Definitivně objasnit tento problém nám tak může až další výzkum, soustředěný například na prameny osobní povahy. Také by stálo za to prozkoumat archiválie týkající se objednávky a nákupu obrazů. Mohli bychom tak i mimo jiné zjistit jména portrétovaných zvířat.

³⁴⁰ Tamtéž, Emil Adam, *Muž vedoucí koně císaře Františka Josefa I.*, inv. č. CK 3723, olej, 61 x 52, kolem 1850.

³⁴¹ SZ Třeboň, Hany Hall (předoha) – J. Harris (grafika), *Gladiátor*, inv.č. TR 1346, grafický list, 76 x 93 cm, Paříž 1865.

³⁴² Tamtéž, Hany Hall (předoha) – J. Harris (grafika), *File de l Air*, inv.č. TR 1361, grafický list, 47 x 66 cm, Paříž 1865.

³⁴³ Tamtéž, autor neznámý, *Kůň Black Doctor*, inv. č. TR 470, olej, 19. století.

³⁴⁴ Tamtéž, autor neznámý (W. Cmelé??), *Portrét koní a psů ve stáji*, inv. č. HL 8592, grafika, Vídeň 1867.

³⁴⁵ SZ Třeboň, B. Hohmann Sachmann, *Kůň vedený štolbou*, inv. č. TR 00513, olej, 42 x 53, 1860; Tamtéž, autor neznámý, *Portrét bělouše se psem*, inv. č. TR 00515, olej, 61 x 72, 19. století; Tamtéž, aW. Cmelé (?), *Portrét koní a psů ve stáji*, inv. č. HL 8592, grafika, Vídeň 1867.

³⁴⁶ SZ Hluboká nad Vltavou, Karl Goebel, *Lovecká společnost před jízdárnou a zámekem na Hluboké*, 1865.

³⁴⁷ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49; Tamtéž, Inventurní kontrola, kniha č. 34.

Do skupiny obrazů a portrétů koní ještě můžeme zařadit ty obrazy, které mají nějakým způsobem připodobňovat určité plemeno koní. Ve sbírkách najdeme například grafiku anglické klisny Ledi³⁴⁸ nebo valacha Oberdona³⁴⁹ z první poloviny 19. století. Toto plemeno bylo ve Schwarzenberských hřebčínách velice preferované. Temperamentní, vytrvalý a skokově zdatní plnokrevníci byly využitelní především jako honební a sportovní koně. Obrazy tedy nezobrazují žádné konkrétní koně Schwarzenbergů, ale mohou nám do jisté míry naznačit preference tohoto šlechtického rodu.

Kromě výše zmíněných témat objevíme ve sbírkách bývalých schwarzenberských zámků také některé další náměty z dostihového prostředí³⁵⁰ či karuselů³⁵¹. Nechybí dokonce i francouzská karikatura jezdů na koni³⁵². Jedná se o snahu zesměšnit jezdeckví jako takové nebo jen zesměšnit jezdeckví, které zrcadlí životní styl poněkud „přežitě“ a „zpátečnické“ společenské vrstvy 19. století?

Oproti 18. století se již příliš nevyskytují portréty členů Schwarzenberského rodu se svými koňmi. Jako výjimku nalézáme obrazy zachycující šlechtice při jejich oblíbené činnosti. Nejedná se ovšem již o reprezentativní portrét jako takový. Za zmínku stojí především dva rozsáhlé akvarely Karla Goebela zpodobňující hony na Hluboké nad Vltavou. Oba obrazy mají reálný základ a bylo by tedy možné zde identifikovat jednotlivé členy urozené společnosti.³⁵³ Dále se dochovaly dva obrazy kněžny Eleonory, která je zobrazena v sedle loveckého koně obklopená smečkou strakatých loveckých psů³⁵⁴ a také na projížďce v kočáře³⁵⁵. Nahlédneme – li do starších inventářů schwarzenberských zámků, nalezneme zmínku o několika obrazech, které se s největší pravděpodobností nedochovaly. V inventáři obrazů z 30. let 20. století nalézáme zmínku o dětském portrétu knížete Adolfa Josefa se svým poníkem a psem z roku 1843 od

³⁴⁸ SZ Třeboň, Joseph Trentsensky (tisk) – Kriehuber (grafika), *Ledi, anglická kobyla*, inv. č. TR 1987 – 01, grafika, 28,8 x 36, 5, 1845 – 1855.

³⁴⁹ Tamtéž, Joseph Trentsensky (tisk) – Kriehuber (grafika), *Oberdon, hnědý valach*, inv. č. TR 1997 – 01, grafika, 28,8 x 37, 1845 – 1855.

³⁵⁰ SZ Třeboň, Laliot, *Koňské dostihy*, kolorovaná litografie, 62 x 77, inv. č. TR 1369 – 01, b. m., b. d.

³⁵¹ Tamtéž, J. Rauth, *Karusel*, inv. č. TR 1357 – 01, kolorovaná litografie, 77,5 x 96 cm, Vídeň 1853.

³⁵² Tamtéž, autor neznámý, *La Promenade A Cheval. La Supreme Benton*, inv. č. TR 1986, 19. století.

³⁵³ SZ Hluboká nad Vltavou, Karl Goebel, *Lovecká společnost před jízdárnou a zámkem na Hluboké*, 1865; Tamtéž, Karl Goebel, *Lovecká společnost na velkém nádvoří zámku Hluboká*, 1865.

³⁵⁴ SHZ Český Krumlov, W. Zinsle, *Eleonora Schwarzenberková na koni*, inv. č. CK 332, olej, 71 x 95 cm, Čechy 1867.

³⁵⁵ Tamtéž, autor neznámý, *Fürstin Eleonore Schwarzenberg. Im Park in Neuwaldegg*, inv. č. CK 332, akvarel v zlaceném ráme, 71 x 95 cm, 1840.

Karla Goebela.³⁵⁶ Od stejného autora pochází portrét knížete Adolfa Josefa s manželkou Idou ve čtyřspřežím taženém loveckém kočáře.³⁵⁷ Obrazy se nám nepodařilo v programu správy mobiliárních fondů CASTIS dohledat, je ale možné, že se nacházejí v soukromém vlastnictví nebo ještě čekají na své objevení v rozsáhlých depozitářích zámků.

IV.2.2. Koně a užitě umění – schwarzenberská sbírka historických dopravních prostředků

Od roku 1888 zaznamenáváme v inventáři zimní jízdárny u zámku v Hluboké nad Vltavou nárůst velkého množství historických dopravních prostředků. Mezi koničky tehdejší šlechty 19. století patřil i zájem o historii svého rodu, kterou se snažila náležitě prezentovat též veřejnosti. Proto se v této době ze zámeckých interiérů zhusta začínají stávat nejen prostory k bydlení, ale do určité míry i muzeální sbírky, které jejich urození majitelé v době své nepřítomnosti na zámku začali postupně zpřístupňovat i případným návštěvníkům z řad turistů. Historické vybavení upomínalo nejen na dávný původ majitelova rodu, ale získalo brzy ještě jeden skrytý význam. Připomínalo stále více „staré dobré časy“, kdy ještě šlechta neztrácela na významu a jednotlivé rody nemusely čelit postupné proměně společnosti, ekonomických podmínek a politické situace.³⁵⁸

Z tohoto důvodu nejspíše spatřilo světlo světa i jakési „muzeum“ Schwarzenberských historických dopravních prostředků pod dlouhou galerií hlubocké jízdárny. Vznik této dekorace jízdárny a vlastně i muzeální expozice podnítil zájem Schwarzenberků o rozsáhlé bádání v historických inventářích a účtech týkajících se vystavených předmětů.³⁵⁹ A tak tyto předměty, vztahující se nejen ke slavným zážitkům členů schwarzenberského rodu, ale i k historii jejich koní a jezdeckví, začaly plnit funkci uměleckých děl a kulturních památek.

³⁵⁶ Informace čerpány z inventáře zámku Českého Krumlova zvaného též „Černá kniha“, obraz je zde zapsán pod číslem 1218 „*Portrait Seiene Durchlaucht Fürst Adolf Josef zu Schwarzenberg als Knabe mit Pony und Hund*“, v. Goebel 1843.“

³⁵⁷ Informace čerpány z inventáře zámku Českého Krumlova zvaného též „Černá kniha“, obraz je zde zapsán pod číslem 325 „*Portrait Fürst Adolf Josef und Fürstin Ida auf Kutschier Phaeton 4 Spannig. Zur Seite ein weisschwarzgefleckter Jagdthund*“, v. Goebel.“

³⁵⁸ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, Rodinný archiv Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49; Marie POSPÍŠILOVÁ, *Historizující zámecký interiér*, s. 296; Kateřina CICHROVÁ, *Život ve sbírkách na zámku Hluboká*, České Budějovice 2011(= didaktický materiál NPÚ k prohlídkové trase SZ Hluboká nad Vltavou, není stránkovan); Květa KŘÍŽOVÁ, *Šlechtický interiér 19. století v dobových zobrazeních ze zámeckých sbírek*, Praha 1993, s. 64.

³⁵⁹ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49; Kateřina CICHROVÁ, *Život*, nestránkováno. Podrobněji TÁŽ, *Schwarzenberská sbírka dopravních prostředků*, in: O. Kotlíková (ed.), *Restaurování historických kočárů a sání*, Praha 2010, s. 6 – 12.

Soubor strojů a historických dopravních prostředků se začal do hlubocké jízdárny stěhovat postupně zhruba od 80. let 19. století a většina předmětů zde zůstala až do ledna 1953, kdy vybavení jízdárny, chápané v té době jako přežitek z dob dávno minulých, muselo ustoupit vybudování Alšovy jihočeské galerie.³⁶⁰ Připomeňme si nyní ty nejdůležitější z vystavených předmětů a jejich cestu na galerii hlubocké jízdárny.

Největší podíl na postupné přestěhování historicky cenných a umělecky zajímavých dopravních prostředků do zimní jízdárny u zámku Hluboká nad Vltavou nese dozajista kníže Adolf Josef ze Schwarzenbergu. Právě díky jeho zájmu o dějiny a umění, který mimo jiné dokládá i členství v moha historických a uměleckohistorických spolcích³⁶¹, byl ze svého polozapomenutého místa odpočinku v románské komoře na zámku v Českém Krumlově přesunut roku 1892 na Hlubokou a znovu sestaven i slavný eggenberský zlatý kočár.³⁶²

Již před jeho přesunem kníže pověřil ředitele centrálního archivu v Krumlově A. Möratha, aby o skvostném uměleckém díle zjistil v tamních inventářích co nejvíce informací. Dodnes si v archivním fondu, věnovaném dopravním prostředkům, můžeme přečíst jeho rukou psané poznámky o tom, jak postupně pronikal do historie eggenberského kočáru a o svých výsledcích informoval knížete nebo alespoň správce zámku Hluboká Scheicheho.³⁶³

Slavný vůz nechal vyrobit za účelem své „římské jízdy“ kníže Jan Antonín z Eggenbergu, jehož úkolem bylo při oficiální audienci u papeže Urbana VIII. navázat diplomatické styky mezi papežským dvorem a nově korunovaným panovníkem Ferdinandem III. Audience, konaná po mnoha diplomatických jednáních 16. listopadu 1638, se nemohla obejít bez pompézního průvodu, jež uzavíral zlatý kočár tažený šestispřežím, ve kterém byly vezeny dary pro Jeho Svatost.³⁶⁴

Po skončení audience chtěl původně Jan Antonín věnovat kočár císařovně Marii Anně, ale z velkolepého daru sešlo, takže vůz zůstal i nadále v majetku Eggenbergů. Do

³⁶⁰ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, FPh, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, kart. 49; Bohumil HOUDEK, Alšova jihočeská galerie na zámku Hluboká, in: Hluboká. Státní zámek a památky v okolí, České Budějovice 1969, s. 37.

³⁶¹ Podrobný seznam jednotlivých spolků A. KUBÍKOVÁ, *Členství*, s. 522 – 523.

³⁶² J. KOULA, *Vůz eggenberský*, Památky archeologické a místopisné 17, 1896 – 1897, s. 151; SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

³⁶³ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

³⁶⁴ Podrobněji k problematice cesty Jan Antonia z Eggenbergu do Říma například G.B. MARAUSCHEK, *Die Fürsten zu Eggenberg 1568 – 1717*, Graz 1970; J. KOULA, *Vůz eggenberský*, Památky archeologické a místopisné 17, 1896 – 1897, s. 151 – 158; Anna KUBÍKOVÁ, *Eggenberský zlatý kočár aneb z Říma do Českého Krumlova*, Dějiny a současnost 6, 1996, s. 16 – 19; Pavel JURÍK, *Jihočeské dominium*, s. 112 – 115.

roku 1674 se nacházel na rodovém zámku poblíž Štýrského Hradce, pak byl spolu s dalšími památkami na slavnou římskou jízdu převezen na zámek Český Krumlov do tzv. Románské komory, která plnila funkci jakéhosi památníku oné slavné historické události. Kočár byl postupně rozebrán a některé jeho součásti spolu s dalšími předměty z římské jízdy sloužily i jako výzdoba zámeckých interiérů. Díky vdově po Janu Kristiánu II. z Eggenbergu Marii Arnoštce, rozené Schwarzenbergové, přešel eggenberský majetek včetně souboru tzv. „římského dědictví“ spolu s kočárem do vlastnictví rodu Schwarzenbergů.³⁶⁵

Z velkého množství předmětů, spojených s římskou jízdu knížete Jana Antonína z Eggenbergu, se nakonec do 19. století dochovala jen nepatrná část včetně kočáru. Zbylé předměty nakonec zůstaly vystaveny jako součást rodové historie v románské komoře nebo dotvořily vzhled jiných pokojů, kde tiše, téměř bez povšimnutí, odpočívaly až do doby nového zájmu a stěhování na konci 19. století.³⁶⁶

Zjistit základní informace o pořízení kočáru a okolnostech římské jízdy nepředstavovalo pro Möratha velký problém. Dlouhou dobu se ovšem nevědělo, kde přesně a kým byl eggenberský vůz vyroben. V odborných kruzích se dlouho šířily dohady, zda je skvostný kočár italská nebo německá práce. Vzhledem k tomu, že eggenberské ani schwarzenberské archivy nepřinesly kýženou odpověď, požádal kníže Adolf Josef prostřednictvím ředitele *Instituto Austriaco di studi storici* Theodora von Sickela o pomoc doktora J. Pogatschera, který provedl rozsáhlé výzkumy v římských archivech. Výzkum přinesl své ovoce v roce 1886, kdy byl jako autor kočáru označen římský mistr Guiseppe Fiochini.³⁶⁷

O eggenberský kočár byl zájem i na počátku 20. století. V roce 1927 se dokonce jednalo i o zapůjčení vozu do Schönbrunnu jako součást tamní výstavy historických vozidel, pořádané pod hlavičkou vídeňského uměleckohistorického muzea.³⁶⁸

Eggenberský kočár ovšem nebyl jediný, který podnítil knížete Adolfa Josefa k získávání většího množství informací o schwarzenberských historických dopravních prostředcích.

³⁶⁵ A. KUBÍKOVÁ, *Eggenberský zlatý kočár*, s. 19; P. JURÍK, *Jihočeské dominium*, s. 115.

³⁶⁶ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49; A. KUBÍKOVÁ, *Eggenberský zlatý kočár*, s. 19.

³⁶⁷ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49; J. KOULA, *Vůz eggenberský*, s.157.

³⁶⁸ Kromě Eggenberského kočáru, žádalo historicko-umělecké muzeum také o zápůjčku dalších vozidel z vídeňské schwarzenberské kočárovny – jmenovitě dva modré kočáry, žlutý empirový gala – kočár a také kočár typu a la daumont.

SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

V srpnu 1892 píše z knížecího pověření hlubocký zámecký správce Scheiche do centrálního archivu v Českém Krumlově jeho řediteli Mörathovi následující řádky: „*Eggenberské zprávy jsou velice zajímavé. Možná byste také mohl vědět něco o Schwarzenberském kočáře, který jsme převezli z Krumlova? Ve starém inventáři se mi podařilo najít jen polovičaté informace, které níže uvádím...*“³⁶⁹ Poté následuje podrobný popis bohatě zdobeného kočáru a zmínka, že se podle všeho toto vozidlo objevilo v inventářích poprvé kolem roku 1747.³⁷⁰ Podle popisu byl předmětem bádání obou mužů další zajímavý kousek ze schwarzenberské sbírky – slavnostní kočár knížete Josefa I. Adama.

Stejně jako eggenberský kočár, byl i tento vůz zhotoven pro velice důležité reprezentativní účely. V roce 1743 se mladý kníže Josef I. Adam účastnil korunovace císařovny Marie Terezie. Součástí rozsáhlého korunovačního ceremoniálu byl i několik kilometrů dlouhý korunovační průvod, při němž významní šlechtici, důstojníci a hodnostáři doprovázeli panovníci na Pražský hrad. Tohoto průvodu se na koni účastnil i kníže Josef I. Adam, jeho manželka Marie Terezie rozená z Liechtensteinu se pak vezla ve výše zmíněném kočáře taženém 6 koňmi.³⁷¹

Nádherný a opravdu reprezentativní rokokový kočár byl zhotoven ve Vídni Janem Jiřím Pichlerem. Exteriér kočáru byl zdoben bohatou řezbou a malbou olejovými barvami, znázorňující schwarzenberský rodový znak. Interiér byl tapetovaný zlatým hedvábím raženým sametem.³⁷²

Není ovšem divu, že zpočátku bylo pro oba muže poměrně dost složité identifikovat tento vzácný kočár v inventářích, neboť vůz, který byl nadále využíván jen při vzácných příležitostech, byl později svými majiteli, patrně asi z důvodu potřeby restaurování nátěru, poupraven do poněkud jiné podoby. Zůstala pouze původní barva textilní tapety, podle které bylo nakonec možné jej dohledat.³⁷³

I tento slavnostní kočár, jak je již patrné i z výše uvedené krátké citace textu Schleicheho dopisu, se stal součástí výstavy historických dopravních prostředků v jízdárně na Hluboké.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Josef BRANIŠ, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese českobudějovickém*, Praha 1900, s. 96; informace byly také čerpány z materiálu SHZ v Českém Krumlově, konkrétně Milan ANTOŠ, *Průvodcovský text Konírna*, Český Krumlov, b.d.; Mobilární kniha HL 9105.

³⁷² Tamtéž.

³⁷³ Srov. s dopisy Schleicha a Květoně ze srpna 1892. SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

Stejný osud však nepotkal další kočár zmiňovaný v korespondenci krumlovského ředitele archivu a zámeckého správce Hluboké nad Vltavou.³⁷⁴ I tento vůz ovšem sehrál důležitou reprezentativní funkci při diplomatické návštěvě významné historické osobnosti a díky tomu se v roce 1896 stal exponátem na umělecké výstavě ve Vídni.

Onou výstavou, pořádanou vídeňským uměleckoprůmyslovým muzeem³⁷⁵, byla tzv. *Wiener-Congressausstellung*, připomínající události a kulturu doby Vídeňského kongresu, konaného v letech 1814 - 1815 u příležitosti potřeby urovnání mezinárodních vztahů a rozdělení mocenských pozic v době po napoleonských válkách. Výstava měla za úkol navázat na předchozí dvě úspěšné výstavy, věnované osobnostem císařovny Marie Terezie a spisovateli Františkovi Grillparzerovi.³⁷⁶

Umělecké předměty pro výstavu, kromě rakouských muzeí zapůjčil i samotný císařský dům a mnohé významné šlechtické rody³⁷⁷. Některé předměty byly dokonce pro potřeby výstavy zapůjčeny a dovezeny až z carského Ruska nebo z Anglie. Mezi předními přispěvateli a podporovateli výstavy nechyběl samozřejmě ani kníže Adolf Josef, jeho syn a nástupce princ Jan a sekundogenituru štědře zastoupil kníže Karel ze Schwarzenbergu.³⁷⁸

Výstavu tak díky jejich pomoci doplnily bohatě zdobené převážně empírové svícny, hrací skříňky, hodinky a předměty připomínající nešťastně uhořelou kněžnu Paulínu a jejího manžela Josefa ze Schwarzenbergu. Celý jeden salón byl věnován postavě slavného vítěze bitvy u Lipska, maršála Karla I. Filipa ze Schwarzenbergu. V souvislosti s kulturou jezdeckví byly na výstavu zapůjčeny mimo jiné různé slavnostní postroje patřící Paulíně a Josefovi, saňové postroje knížete Karla I. Filipa, kolorovaná grafika zdobující karusel konaný na počest vítězství spojenců nad Napoleonem a

³⁷⁴ Viz dopis Schleicheho Mörathovi ze srpna 1892: „*Podle přání Jeho Jasnosti knížete bych se ještě chtěl zeptat, zda by Vám ještě nebylo známo něco o Schwarzenberském gala – kočáru, který se nyní nachází ve Vídni...*“

Tamtéž.

³⁷⁵ K. k. Österreichischen Museum für Kunst und Industrie, dnes vlastně Österreichische Museum für angewandte Kunst

³⁷⁶ Eugen GUGLIA, *Die Gesellschaft des Wiener Congresses*, Katalog der Wiener Congressausstellung, Wien 1896.

³⁷⁷ Jmenujme některé z nich. Například kníže Karel Trauttmannsdorff – Weinsberg, kníže Pavel Esterházy, kníže František Auersperg, kníže Karel Paar, kníže František Lamberg, markrabě Alexander Pallavicini, kníže Jan z Liechtensteina, hrabě Leopold Podstatzky – Liechtenstein, hrabě Jan Pálffy, kníže Pavel Metternich – Winneburg, hrabě Rudolf Wrba, Vojtěch rytíř Lanna, hrabě František Thun – Hohenstein, kníže Alain Rohan, hrabě Adam Potocki, hrabě Jan František Harrach, kníže Rudolf Lobkowitz, hrabě Camillo Razumovsky.

Čerpáno z *Katalog der Wiener Congressausstellung*, Wien 1896.

³⁷⁸ Tamtéž.

pod položkou číslo 460 byl vystaven výše zmíněný Schwarzenberský reprezentativní gala – kočár³⁷⁹.

Tento nádherný dvousedadlový kočár byl z venku pestře malovaný, dominovala zejména žlutá, modrá a bílá barva. Malba byla doplněna bohatou zlacenou nebo pobronzovanou dřevořezbou. Hrany kočáru byly zdobeny gotizujícími železnými ozdobnými prvky. Interiér kočáru byl tapetovaným modrým sametem s drobným jemným vzorkem.³⁸⁰

Podle tradice se tímto šesti koňmi taženým kočárem vezl 5. března 1810 při slavnostní jízdě ze Schwarzenberského paláce na Rennweg do císařského Hofburgu samotný maršál Louis Bertier, kníže z Neuchatel a Wagramu. Posláním této audience v Hofburgu bylo zprostředkovat sňatek císaře Napoleona s arcivévodkyní Marií Louisou.³⁸¹

Reprezentativní vozidlo včetně zdobených postrojů pro 6 koní nechal vyrobit v roce 1791 na pokyn svého staršího bratra Josefa mladý Karel I. Filip ze Schwarzenberku. Hlavního návrhu korby kočáru a zdobných částí koňských postrojů se ujal dvorní sochař a řezbář Jan Jiří Magis. Díky pečlivé práci ředitele centrálního archivu v Krumlově, který se pokusil na knížecí pokyn shromáždit na jednom místě všechny účty, týkající se práce na kočáře, můžeme snadno dohledat i jména dalších řemeslníků, kteří se na tvorbě tohoto vsutku uměleckého díla podíleli. Kovové součásti ke kočáru vyrobil Josef Gathon, řemení k postrojům z jemné modré kůže a sametu vypracoval sedlář Karel Rüplsperger. Nejdražší položku z celého kočáru představovala výmalba, pozlacení a pobronzování vnější části korby, kterou mistrně provedl Petr Kaufmann. Za zmínku ještě určitě stojí, že celková pořizovací hodnota vozu včetně řemení a sedel pro podsední koně přesáhla částku 29 000 zlatých.³⁸²

Vraťme se ale nyní z Vídně zpět na Hlubokou. Dalšími zajímavými dopravními prostředky, které nalezneme v inventáři hlubocké jízdárny z roku 1888, jsou sáně.

V rozpětí let 1728 – 1806 najdeme ve schwarzenberských soupisech a inventářích zmínky o velkém množství různě zdobených vyřezávaných sáních, které sloužily šlechtě při zimních kratochvích v zasněžené krajině. Ty nejkrásnější pak

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 89; SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

³⁸¹ A. MÖRATH, *Der Fürstlich Schwarzenbergische Staatswagen in der Congressausstellung*, Monatsblatt des Altetums – Verein zu Wien 5, 1896, s. 32.

³⁸² SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

reprezentovaly své urozené majitele na oblíbených zimních karuselech pořádaných ve Vídni. Nejvyššího počtu dosáhla tato vozidla za panování knížete Josefa I. Adama, kdy v soupisu saní nacházíme celkem 6 kusů mnohdy s četnými doplňky, jako byly ohřívací pytle, zdobené saňové postroje pošíité často rolničkami a nádherně vyšíváné čabraky, sladěné s barvou postrojů i barvou tapecírování korbičky saní.³⁸³ Slovy hlubockého zámeckého správce Scheicheho „...byla ale velká část vybavení z této doby rozprodána nebo darována, část zničena a část nenávratně ztracena...“³⁸⁴, takže do expozice v jízdárně na Hluboké nad Vltavou byl koncem 19. století z krumlovské románské komory, kam byla většina saní ve 40. letech 19. století po přestěhování z přeplněné Vídeňské sedlovny uložena, převezen pouze konvolut 4 zbylých nádherně zdobených saní.³⁸⁵

Nejstarší a nejluxusnější z nich se stříbřeným povrchem byly vyrobeny v roce 1743. Návrh celých saní provedený architektem Andrea Altmontem byl poté převeden do fyzické podoby řezbářem J. Pichlerem. Sáně byly čalouněny modrým bohatě zdobeným sametem. Další, tentokrát zlacené sáně, byly zakoupeny v roce 1745 a jejich autorem je Jiří Vogel. Celý konvolut ještě doplňují dvojce zlacené sáně, o jejichž autorství bohužel zatím nemáme žádné přesnější údaje.³⁸⁶

Zajímavá legenda kolovala v 19. století o výše zmíněných stříbrných sáních. Podle tradice měl v těchto sáních vézt kníže Jan Nepomuk I. ze Schwarzenbergu dokonce samotnou císařovnu Marii Terezii. Bohužel se toto tvrzení nikdy nikomu nepodařilo doložit.³⁸⁷

Kromě kočárů a saní dotvářely atmosféru zimní jízdárny na Hluboké také sbírky nádherných dámských, pánských i dětských sedel z 18. a 19. století, historických kočárových a saňových postrojů z 18. a 19. století, uzdeček, bičků a bohatě vyšíváných čabrak zdobených Schwarzenebrským rodovým znakem. Z čabrak pak dominovala především slavnostní pokrývka z roku 1764, vyrobená speciálně k příležitosti korunovace Josefa II. římským císařem. Nechyběla ni různá udidla, historické třmeny a kočárové lampy či stupátka. Zajímavým kusem byl také „turecký“ postroj na koně

³⁸³ Tamtéž.

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ Tamtéž.

³⁸⁶ K. CICHROVÁ – V. LIPSKÁ – M. ZMEŠKAL, *Restaurování*, s. 173; J. BRANIŠ, *Soupis*, s. 97.

³⁸⁷ SOA Třeboň, pracoviště Český Krumlov, RA Schwarzenberg – Hluboká nad Vltavou, FPh, kart. 49.

vyrobený z hnědé kůže, pobitý bronzovými cvočky a destičkami a dozdobený modrožlutými štrápci.³⁸⁸

Na zdech jízdárny byl pověšen cyklus flámských tapiserií nazvaný *Španělská škola*. Na šesti kusech jsou zachyceny jednotlivé figury jezdecké vysoké školy, které za dozoru učitele provádí mladý muž. Jako mladého muže můžeme identifikovat Ludvíka XIII. a jeho učitelem je pak tehdy vysoce uznávaný učitel jezdeckví Pluvinel. Další dvě tapiserie pak nesly námět mytologický – *Merkur předvádějící koně Jindřichu IV. a Marii Medicejské a Stvoření koně Neptunem*. O tyto nádherné sbírkové kusy obohatil Schwarzenberský rod v 17. století Jan Adolf ze Schwarzenberku, když celý cyklus nástěnných koberců získal jako dědictví po arcivévodovi Leopoldovi Vilémovi. Podle Jordanesových kartonů, byly tapiserie utkány v dílnách Everaerta Leynierse a Henrika Reydamse.³⁸⁹

Na závěr je důležité zmínit, že velká část zde umístěných kočárů a sání a některé z strojů byly pokládány za natolik precizní a cenné umělecké práce, že se postupně staly součástí fideikomisu a nemohly být tím pádem odprodány.³⁹⁰

Všechny historické dopravní prostředky, sedla, stroje a čabraky tak jedinečným způsobem dotvářely atmosféru zimní jízdárny. Zůstaly tichým a přesto jasným odkazem toho, že koně a vůbec krásně zdobená ekvipáž hráli v historii rodu důležitou roli ne jen při reprezentativních příležitostech, ale i při zábavě a odpočinku. Jejich role byla dokonce tak důležitá, že Schwarzenberkům stálo za to připomenout ji vytvořením jakéhosi muzea či sbírky, která minimálně na jihu Čech neměla své obdoby.

IV.2.3. Kuriozity

V souvislosti se sbírkovou a muzeální povahou některých předmětů ve vlastnictví šlechtického rodu Schwarzenberků je potřeba ještě zmínit dvě malé kuriozity, které sice ve své době zcela určitě neplnily funkci uměleckého předmětu v plném slova smyslu, ale zajímavým způsobem dokumentují přístup urozených k dějinám svého rodu a zvířat, které jej na cestách dějinami doprovázela.

V roce 1834 ve stáji v Českém Krumlově posla hnědá klisna Favorit. Jelikož se ale nejednalo o úplně obyčejného koně, byla část její kůže zpracována, natažena do černého

³⁸⁸ Tamtéž; Mobilární kniha HL 9105.

³⁸⁹ J. BRANIŠ, *Soupis*, s. 79; Jarmila BLAŽKOVÁ, *Nástěnné koberce na Hluboké*, in: Hluboká. Státní zámek a památky v okolí, České Budějovice 1969, s. 26; K. CICHROVÁ, *Život*, nestránkováno.

³⁹⁰ Mobilární kniha HL 9105; K. CICHROVÁ, *Život*, nestránkováno.

dřevěného rámu o velikosti 34 x 48 cm a uložena jako muzeálie do pamětní síně tzv. Románské komory. Na místě je jistě otázka, čím si zmiňovaná klisna takovouto úctu zasloužila? Byla připomínkou slavných skutků polního maršála Karla I. Filipa Schwarzenberga. Svého pána podle tradice věrně doprovázela v roce 1812 při tažení v Rusku, v roce 1813 při vítězství v bitvě národů u Lipska a nechyběla ani při triumfálním slavnostním pochodu do Paříže roku 1814³⁹¹.

Podobně „morbidní“ připomínku blízkého vztahu mezi člověkem a koněm nalezneme dnes na zámku v Třeboni. Zde se dochovalo koňské kopyto zpracované do podoby těžítka na stůl. Podle tradice bývá kopyto přisuzováno oblíbenému koni knížete Adolfa Josefa II., konkrétní jméno koně ovšem není známo³⁹².

Ať už je vydělaná kůže klisny nebo kopyto sloužící jako těžítko na stole knížete připomínkou skutečných koní, nebo se jedná jen o mýtus koní, majících za úkol připomínat slavné skutky a záliby šlechticů z rodu Schwarzenbergů, jejich odkaz žije dál a do jisté míry zosobňují i určitý pozitivní vztah mezi šlechticem a koněm.

³⁹¹ SHZ Český Krumlov, *Vypreparovaná kůže klisny „Favorit“*, inv. č. RK 668, černý rám, 3č x 48 cm, 1834. Informace čerpány z katalogizační karty SHZ Český Krumlov.

³⁹² SZ Třeboň, *Kopyto koně*, inv. č. TR 4944, Vypreparované koňské kopyto s podkovou, 2. polovina 19. století.

V. Závěr

Vztah šlechtice a koně se utvářel po mnohá staletí. V 19. a na počátku 20. století patřil zájem o koně a jezdecký sport k jednomu z nejtypičtějších projevů šlechtického života. Jízda na koni byla v době proměňujících se společenských podmínek chápána nejen jako praktická dovednost, ale i jako prostředek odkazující na staré dobré časy, kdy šlechta ještě nezačala pomalu ztrácet na významu. Předložená diplomová práce se tento fenomén pokusila přiblížit na příkladu rodu Schwarzenbergů, patřícím k předním představitelům historické šlechty Rakouska – Uherska.

Jako zdroje poznání posloužily především materiály z rozsáhlých fondů velkostatků. Pro dokreslení celého výzkumu byly ale také využity prameny ikonografické – především fotografie a obrazy ze sbírek bývalých schwarzenberských zámků v Českém Krumlově a Třeboni, kde jsou zároveň soustředěny i pozůstatky schwarzenberských dopravních prostředků a vybavení stájí.

U Schwarzenbergů se vztah ke koním projevoval hned v několika rovinách. Chov těchto ušlechtilých zvířat představoval důležitý úsek hospodaření na jednotlivých velkostatech. Cíl produkce koní byl podřízen především potřebám a zájmům majitelů. Chována proto byla plemena těžkých a polotěžkých koní pro použití v zemědělství a v lesnictví. Protipól pak představoval elitní chov plnokrevných a polokrevných koní. Ti byli využíváni jako koně sportovní, honební nebo jako koně kočároví.

Velice dbáno bylo na kvalitní podmínky života zvířat. V péči o koně byly využívány nejmodernějších hipologické poznatky. Pečlivě byli také vybíráni jednotliví zaměstnanci, zajišťující chod jednotlivých stájí. Roli hrála především jejich dlouholetá praxe v oboru. Na post knížecích štolbů a lovců byli často přijímáni Angličané. Jejich znalost anglického prostředí a chovu koní je předurčovala k tomu, aby mohli sloužit jako zahraniční nákupčí kvalitních parforsních a sportovních koní.

Důležité informace potřebné pro řízení prvotřídního chovu koní mohli členové rodu čerpat z materiálů nacházejících se v zámeckých knihovnách. Jako příklad posloužila knihovna SHZ v Českém Krumlově, kde bylo objeveno široké spektrum literatury, obsahující informace k různým oblastem chovu koní i jezdeckého sportu.

Zájem šlechticů ze schwarzenberského rodu o chov koní se projevoval různou mírou angažovanosti v chodu velkostatků a členstvím v různých chovatelských

spolcích. Výsledky plemenářské práce pak byly prezentovány na různých chovatelských výstavách a přehlídkách.

Koně a jezdeckví v životě členů tohoto významného knížecího rodu hráli důležitou roli také ve volnočasových aktivitách soukromého i společenského rázu. Vítanou zálibou byly různé vyjížděky do přírody v sedle koně nebo v kočáře.

Důležitou společenskou událostí byly karusely, symbolizující odkaz na slavné doby rytířských turnajů. Schwarzenbergové se ovšem nejčastěji angažovali v účasti na různých parforsních honech a lovech napříč celou monarchií. Vrchol celé lovecké sezony představovaly slavné hony v Hluboké nad Vltavou, kam se sjížděla ta nejvyšší urozená společnost.

Díky oblibě anglického způsobu života se šlechta začala zajímat i o organizaci dostihů a rozšíření toho sportu na území monarchie. Postupně byla díky předním aristokratům monarchie vybudována základní síť dostihových drah. Urození majitelé dostihových koní se sdružovali do nejrůznějších dostihových klubů a spolků a působili jako dostihoví funkcionáři. Nejodvážnější z nich se sami pouštěli v sedle svých koní na dostihové dráhy získat úspěch a slávu. Děni kolem dostihů se účastnili i Schwarzenbergové. Zatím se ale podle výzkumu jeví, že se raději angažovali v pasivní podobě toho sportu. Výjimku představují pouze překážkové dostihy armádního typu, kde se podařilo dohledat několik schwarzenberských úspěchů. Zájem Schwarzenbergů můžeme objevit i na poli prvních snah o pořádání oficiálních jezdeckých závodů moderního typu.

Vztah ke koním se projevoval i v umění. Ve schwarzenberských sbírkách nalézáme velké množství obrazů s tematikou těchto ušlechtilých zvířat. Zajímavým počinem bylo také vytvoření jakéhosi muzea historických dopravních prostředků v jízdárně na Hluboké nad Vltavou, které odkazovalo ke slavné historii rodu Schwarzenbergů a nepřímo poukazovalo i na historii jejich vztahu ke koním.

Tato práce není rozhodně vyčerpávajícím pojednáním o roli koní v životě aristokracie, představuje a v krátkosti nastiňuje základní témata, jež se vztahu šlechty a koně týkají. Použité archivní prameny skýtají ještě další možnosti interpretace a mnoho materiálu nadále leží v našich archivech, zatím bez povšimnutí a zcela nevyužito. Každé jednotlivé téma této práce by stálo za mnohem hlubší probádání a zpracování. Pojdme si tedy na závěr přiblížit některé z dalších možností výzkumu.

Zajímavé by například bylo mnohem více přiblížit rovinu ekonomického významu hřebčínů a hřebčinců v rámci schwarzenberského hospodářství. Dále by se dalo

mnohem podrobněji zaměřit na změnu poměrů v chovu koní v souvislosti s proměnami uspořádání po zrušení poddanství v roce 1848. Důležitou roli také hrály odvody koní během válečných let, které v této práci byly z rozsahových důvodů vynechány. Díky malé přístupnosti archiválií bylo také, až na výjimky, upuštěno od podrobného studia pramenů osobní povahy. Šlechtická korespondence, deníky a další materiály by velice obohatily vzhled do opravdu osobního vztahu jednotlivých šlechticů ke koním. Svou hodnotu mají také jednotlivá umělecká díla s koňským námětem, která by stála za podrobnější probádání v umělecko-historické rovině. Zamyslet by se také podrobněji dalo nad koněm, jako symbolem či jakýmsi archetypem v psychologické rovině, a dotvořit tak obraz mentality šlechtice.

VI. Seznam pramenů a literatury

VI.1. Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň

Rodinný archiv Schwarzenbergů – Hluboká nad Vltavou

Velkostatek Hluboká nad Vltavou

fasc. 2747, 3495 – 3500

Velkostatek Netolice

fasc. 2107 – 2109

Státní oblastní archiv Třeboň, pobočka Český Krumlov

Rodinný archiv Schwarzenbergů – Hluboká nad Vltavou

Familia Primogenitura - haushalt

kart. 46, 49

Sbírka diplomů

Sbírka fotografií

Inventární kontrola

kniha 34

VI.2. Vydané prameny

VI.2.1. Dobový tisk

Die Presse, 1853, 1880 - 1896

Illustriertes Sportblatt, 1911 – 1914

Internationale Ausstelluns – Zeitung, 1873

Sport und Salon, 1900 – 1910

Wiener Zeitung, 1853

Wiener landwirtschaftliche Zeitung, 1900

Wiener Salonblatt 1881 – 1900

VI.2.2. Ostatní vydané prameny

Alphabetisches Verzeichnis der Mitglieder und Statuten Jockey Club für Österreich,

Wien 1899.

Catalog der internationalen Pferde-Ausstellung : von 18. bis 27. September, mit einen Plan, Wien 1873.

CAVALLERO, Francis – LEIDERSDORF, Carl, *Österreichisch – ungarischer Renn – Kalender. Jahrgang. 1870. Theil II.*, Vídeň 1870.

Club Almanach, b.m. 1883.

Emanuel TSCHOPE, *Vierzig Jahre Wiener Trabrenn – Verein*, Wien 1913.

Entwurf von Statuten des Jockey Clubs für ,Österreich, b.m., b. d.

ERDELYI, M. von, *Zoophysiologie des Pferdes und der übrigen Haussäugethieren*, Wien 1830.

HOMOLACZ, Moritz, *Geschichte der Gesellschaft zur Prämiiung guter Campagnereiter in Wien*, Wien 1882.

Jahrbuch des Jockey Club in Wien 1919, Wien 1919.

Katalog der Wiener Congressausstellung, Wien 1896.

Katalog hospodářské výstavy v Kratochvíli u Netolic dne 3. září 1887, České Budějovice 1887.

Katalog ku kolektivní výstavě knížete Schwarzenberga, Praha 1891.

Katalog zur Collectiv – Ausstellung der Fürsten Johann Adolf und Adolf Josef zu Schwarzenberg, Wien 1873.

LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.), *Gabriela ze Schwarzenbergu. Krátká cesta životem a Evropou*, Praha 2006.

MÖRATH, A., *Der Fürstlich Schwarzenbergische Staatswagen in der Congressausstellung*, Monatsblatt des Altetums – Verein zu Wien 5, 1896, s. 32 – 33.

Preisträger die bei der internatonalen Pferde-Austellung... Weltausstellung 1873 Wien, Wien 1873.

Programm für den Concours Hippique. II. Tag. Mittwoch den 11. Juni 1913, Wien 1913. *Programm für den Concour Hippique. III. Tag. Freitag den 13. Juni 1913*, Wien 1913.

Rechenschafts-Bericht des Wiener Trabrennvereines für das Jahr 1904, Wien 1904.

Rechenschafts-Bericht des Wiener Trabrennvereines für das Jahr 1906, Wien 1906.

SCHWARZENBERG, Karel (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga španělský deník a zrození revolucí*, Praha 1937.

Statuten des Jockey Club für Österreich 1899, Wien 1899.

Verzeichnis der P.T. Herren, Gönner, wirklichen Mitglieder und Functionäre des Reiter – club in Wien. Nebst den Statuten, Wien 1895.

Victor SILBERER, *Erinnerungen aus der Reform – und Organisationszeit des Wiener Trabrennvereines*, Wien 1913.

VI.3. Literatura

ARTNER, Tivadar – KAIDÓ, Corvina, *Pferd und Reiter in der Kunst*, Budapešť 1982.

BEZECNÝ, Zdeněk – LENDEROVÁ, Milena, *Proměny elit v Čechách 1780 – 1914*, Studie k sociálním dějinám 3, 1999, s. 35 – 39.

BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. století a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005.

BINNEBÖS, Walter, *Galoppsport in Wien*, Wien 1980; Gustav JANTSCH, *Vollblutzucht und Turf bis 1918*, Wien 1968.

BLAŽKOVÁ, Jarmila, *Nástěnné koberce na Hluboké*, in: Hluboká. Státní zámek a památky v okolí, České Budějovice 1969.

BRANIŠ, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu českobudějovickém*, Praha 1900.

BULÍČEK, Ondřej, *Státní zámek Slatiňany – aneb ve znamení koně*, Pardubice 2010.

BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Jindřich, *Věk urozených: šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.

CERMAN, Ivo, *Stavovský turnaj v Praze roku 1791. Epilog k nenapsaným dějinám*, Kuděj 5, 2003, č. 1, s. 25 – 32.

CICHROVÁ, Kateřina – LIPSKÁ, Vladimíra – Martin ZMEŠKAL, *Restaurování rokových saní na zámku v Český Krumlov*, in: M. Gaži – V. Ouroda, Památky jižních Čech 2, České Budějovice 2009, s. 173 – 174.

ČERNÁ, Jana, *Chov koní na Chlumecku a rod Kinských na přelomu 19. a 20. století*, Hradec Králové 2010.

DAVID, Vladimír, *Taxis a ti druzí*, Praha 1987.

DOBROUKA, Luděk J. – KOHLOVÁ, Helena, *Zkrocený vládce stepi*, Praha 1992.

DUŠEK, Jaromír, *Chov koní u Schwarzenbergů. Výňatky z archívních záznamů o chovu koní na schwarzenberských panstvích*, Jezdectví 7, 2000, s. 34 – 35.

DUŠEK, Jaromír, *Chov koní v Československu*, Praha 1992.

DUŠEK, Jaromír, *Kůň ve službách člověka. Středověk*, Praha bd.

DVOŘÁKOVÁ, Daniela, *Koň a člověk v středověku. K spolužití člověka a koňa v Uhorském kralostve*, Budmerice 2007.

- FREEMANOVÁ, Michela, *Der Carrousel*, in: Život pražských šlechtických paláců. Šlechtické paláce jako součást městského organismu od středověku po práh moderní doby, Praha 2003, s. 659 – 679.
- HANDLER, Hans, *Die Spanische Hofreitschule zu Wien*, Wien 1972.
- HELLER, Martin, *Pferde unter dem Doppeladler. Das Pferd als Kulturträger im Reiche der Habsburger*, Hildesheim 2002.
- HORÁČEK, Michal, *Království za koně*, Praha 1983.
- HUBÁLEK, Jaroslav, *Od Fantoma po Peruána*, Přelouč 2001.
- JACKWERTH, Martina, *Der Pferdesport des österreichischen Adels in der Zeit von 1848 – 1914*, Wien 1996.
- JANDA, Václav, *Jak se žilo na Hluboké nad Vltavou a v jejím okolí na začátku tohoto století (od roku 1902 do 1920)*, Obnovená tradice 18, 1998, s. 39 - 42.
- JONES, Catherine, *Horses. History – Myth – Art*, Londýn 2006.
- JUŘÍK, Pavel, *Jihočeské dominium*, Praha 2008.
- KINSKÝ, Zdeněk Rudolf, *Hodina vzpomínek: Kus historie parforsních honů a dostihů v Čechách*, Chlumec nad Cidlinou 1947.
- KNEIDL, Pravoslav, *Zámecká knihovna v Českém Krumlově*, in: Český Krumlov, městská památková rezervace, státní zámek a památky v okolí, Praha 1961, s. 31 – 33.
- KOLDINSKÁ, Marie – ŠEDIVÝ, Ivan, *Válečnickova láska. Vycpaný kuň Albrechta z Valdštejna*, Dějiny a současnost 27, 2005, č. 5, s. 12.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Červená chrtice od pana Trčky. Šlechtici a jejich zvířata na prahu novověku*, Dějiny a současnost 27, 1995, č. 2, s. 30 – 34.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha – Litomyšl 2001, s. 78; BŮŽEK, Václav, *Ferdinand tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.
- KOTRLÁ, Kateřina, *Počátky a vývoj dostihového sportu ve východních Čechách*, Praha 2005.
- KOULA, J., *Vůz eggenberský*, Památky archeologické a místopisné 17, 1896 – 1897, s. 151 – 158.
- KOVÁŘ, Pavel, *Šampaňské s příchutí pelyňku. Příběhy lidí a koní včerejška i dneška Velké pardubické steeplechase*, Pardubice 2000.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Členství Schwarzenbergů v hospodářských a kulturních spolcích 19. a na počátku 20. století*, in: M. GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 513 – 528.

- KUTHAN, Jiří, *Aristokratická sídla období historismu a romantismu*, Praha 2001.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti*, Praha 2011.
- LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál. Život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*, Praha 2004.
- LERCHE, František, *Naše koně*, Praha 1959.
- LIFKA, Bohumír, *Zámecké a palácové knihovny v Čechách. Přehled historicko – topografický*, in: Český bibliofil, Praha 1934, s. 41 - 43.
- MAHLER, Zdeněk, *Člověk a kůň*, České Budějovice 1995.
- MALÍŘ, Jiří - RÁJA, Martin (edd.), *JUDr. Václav Kounic a jeho doba*, Brno 2009.
- MISAŘ, Drahošlav, *Vývoj chovu koní v Čechách, na Moravě a na Slovensku*, Praha 2011.
- MŽYKOVÁ, Marie, *Karusely*, Liberec 2006.
- OURODOVÁ – HRONKOVÁ, Ludmila, *Johann Georg de Hamilton ve službách Adama Františka ze Schwarzenbergu*, in: M. GAŽI (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 230 – 231.
- PALECZEK, Raimund, *Die Modernisierung des Grossgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolf zu Schwarzenberg. Beispiel eine deutsch tschechischen Symbiose in Südböhmen im Neoabsolutismus 1848 – 1860*, München – Freiburg 2009.
- PINFOLD, John – PECHNEROVÁ, Kamila, *Velká pardubická a Velká národní. Příběh dvou dostihů*, Pardubice 2011.
- POSPÍŠILOVÁ, Marie, *Historizující zámecký interiér 19. století v Čechách*, Umění 27, 1979, s. 296 - 315.
- PREISS, Pavel, *Boje s dvouhlavou saní. Kníže František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha 1981.
- SMUTNÝ, Bohumil, *Moravská šlechta mezi protoindustrializací a průmyslovou revolucí. Podnikatelské aktivity pozemkové aristokracie v 18. a 19. století*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák, *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 175 – 193.
- STEKL, Hannes, *Österreichs Aristokratie im Vormärz. Herrschaftsstil und Lebensformen der Fürstenhäuser Liechtenstein und Schwarzenberg*, Wien 1973.
- SVOBODA, Miloš, *100 ročníků Velké pardubické*, Praha 1990.
- SVOBODA, Miloš, *Velká pardubická steeplechase*, Praha 1968.
- SVOBODA, Miloš, *Pardubické parforsní hony*, Pardubice 2006.

- ŠILHA, J. – SIXTA, J., *Historie chovu koní v jižních Čechách*, in: Ročenka Českého teplokrevníka 2003, Písek 2003.
- ŠIMÁKOVÁ, Jitka, *Zámecká knihovna Český Krumlov*, Praha 1995.
- ŠTENCL, František, *Vývoj chovu koní u nás*, Díl 1, Pardubice 1976
- ŠVARÍČKOVÁ – SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové – Pouily v 19. století*, Praha 2007.
- TICHÁ, Marcela, *Schwarzenberský hospodářský dvůr Vondrov v letech 1895 – 1914*, České Budějovice 2001.
- VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.
- VLČEK, Martin, *Kůň ve výtvarném umění*, *Prameny a studie* 43, 2009, s. 148 – 162.
- VYBÍRAL, Jindřich – SEKYKOVÁ, Milada, *Britská cesta Jana Adolfa ze Sachwarzenbergu roku 1825*, *Umění* 66, 1998, s. 129 - 145.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*, Praha 1999.
- WEBER, Josef, *Sekretářem. Vzpomínky na moji službu v ústřední kanceláři J.J. Adolfa Josefa knížete ze Schwarzenberku*, Tradice, 1934 – 1936, České Budějovice – Třeboň 1937, s. 92 - 100 .
- ZÁLOHA, Jiří, *Mzdy čeledí a zemědělských dělníků ve schwarzenberských dvorech ve druhé polovině 19. století*, *Vědecké práce zemědělského muzea* 25, 1985, s. 181 – 201.
- ZÁLOHA, Jiří, *Schwarzenberský rodinný archiv (primogenitura)*, *Archivum Trebonense* 8, 1996, s. 24 – 32.
- ZÁLOHA, Jiří, *Velkostatek Hluboká nad Vltavou v letech 1848 – 1948*, *Archivum Trebonense* 11, 1982, s. 101 – 122.
- ŽUPANIČ, Jan, *Rakouská šlechta na prahu moderní doby*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák, *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 194 – 207.

VII. Seznam příloh³⁹³

1. Tabulka č. 1: Příklady stereotypů v pojmenovávání koní
2. Tabulka č. 2: Hipologická literatura v knihovně SHZ v Českém Krumlově
3. Tabulka č. 3: Obecná zemědělská literatura v knihovně SHZ v Českém Krumlově
4. Tabulka č. 4: Obecná veterinární literatura v knihovně SHZ v Českém Krumlově
5. Tabulka č. 5: Ostatní materiály s koňskou tematikou v knihovně SHZ v Českém Krumlově
6. Stání v konírně na SZ Třeboň (foto archiv autorky)
7. Stání v konírně na SZ Třeboň, detail odtokového kanálku (foto archiv autorky)
8. Autor neznámý, *Portrét koní a psů ve stáji* (foto archiv SZ Třeboň)
9. Ferdinand Runk, *Veduta hřebčína Murau* (foto archiv SHZ Český Krumlov)
10. Autor neznámý, *Kněžna Eleonora na projížďce kočárem* (foto archiv SHZ Český Krumlov)
11. Diplom z hospodářské výstavy v Netolicích (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov)
12. Diplom Jana ze Scgwarzenbergu za vstup do dostihového spolku (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov)
13. Diplom knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu za členství v chovatelském spolku ve Štýrsku (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov)
14. Ukázka knihy hříbat (SOA Třeboň)
15. Značkovací železo (foto archiv SHZ Český Krumlov)
16. Značkovací železo, detail (foto archiv SHZ Český Krumlov)
17. J. Rauth, *Karusel* (foto archiv SZ Třeboň)
18. Hon na Orlice nad Vltavou (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov)
19. Kníže Liechtenstein na honu střílí ze sedla (SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov)
20. Hany Hall – J. Harris, *Gladiátor* (foto archiv SZ Třeboň)
21. Christian Mitschek (?), *Vůz s islandskými poníky* (foto archiv SHZ Český Krumlov)
22. Christian Mitschek (?), *Vůz s islandskými poníky*, detail věnování (foto archiv SHZ Český Krumlov)
23. Těžítko na stůl – vypreparované kopyto koně (foto archiv SZ Třeboň)

³⁹³ Přesné citace ikonografického materiálu v textu.

Příloha 1: Tabulka č. 1: Příklady stereotypů v pojmenovávání koní

Druh jmen:	Příklady:
Jméno podle vzhledu nebo vlastností koně:	Straka, Roan Stallion, Běloušek, Weisse Frau, Palec, Granda, Ušák, Uhel, Chroust, Maličká, Dunklebraun, Žula, Silný, Obr, Bystrý, Zrzavý, Chudý, Hubenej, Braun, Hrbatá, Všetečka, Rappe
Jméno odvozené od místního názvu:	Netolická, Vesuv, Křešínská, Rimini, Novodvorsá, Krumlovská, Kärtner, Čech, Chartúm, Oborák, Benešovská, Africa, Polka, Lipník, Canadion, Čičenická, Normande, Vorlická, Windsor, Třeboňka, Lobositzer, Italia, Budějovická, Vltava
Jméno odvozené podle očekávání od koně:	Pokrok, Excellenz, Správná, Soll ich?, Well, Sucession, Výborná
Jméno odvozené podle ošetřovatele nebo původního majitele:	Kučerka, Neplachovka, Hoffmanka, Šmejka, Piskáčka, Hovorková, Rohanka, Černínka, Stegbauerka, Novačka
Jméno odvozené podle mytologické/biblické postavy:	Ester, Proserpine, Centaure, Isis, Zephyr, Brunhilde, Theseus, Castor, Satan, Cerberus, Amasona, Musa, Sphinx
Jméno podle postavy literární:	Julie, Desdemona, Loreley, Dulcinea, Shylock
Jméno podle postavy historické, nebo jméno související s historií:	Alarich, Julius, Cleopatra, Dumas, Žižka, Táboritka, Husitka, Utaquist, Antonius, Lord Seymour, Lord Walpole, Cromwell, Solon
Jména podle slavných koní:	Bucefalos, Black Beauty
Jméno zvířat:	Ibis, Tygr, Drak, Draka, Vokoun, Čáp, Leopard, Pelikan, Kapr, Výr
Jména kuriózní:	Pivo, Pytel, Špalek, Medicínka, Uzel, Omnibus, Pročpak, Pravitko, Olej, Bafan

Jména anglická bez vztahu k vzhledu a vlastnostem koní:	Brightwood Harlekin, Fly, Flying Duchman, Mary, Casper, Phíbí (!), Windham, Red Witch, Young Heart of Oak, Aaron Flekeles, Wild Rose, Rattlesnake, Home Rule, Richmond
Jména složená s více významy:	Graue Schwester, Black Doctor
Jména odvozená podle hodnosti či označení společenského postavení či rodinné příslušnosti:	Jüdin, Synek, Capitana, Cikán, Panímáma, Pantáta, Kanovník, Bruder, Fürst, Minister, Lord, Centurion, Kaiser, Premier, Emigrant, Filius, Zigeuner, Hofdame, Duchesse, Královna, Kronprinz, Protektor
Jména odvozená podle povolání:	Pirát, Lichvář, Berník, Astolog, Doktor, Astronom, Räuber, Apothekerin, Tlumočník, Rebell, Správcová, Inspector,
Jména orientální:	Fatima, Efendi, Omar, Mustafa
Jména označující vztah k zemi:	Landesschwester, Landeskind, Našinec, Domáci
Jméno označující časové určení:	Čas, Neulich, Zeitlich, Endlich
Ostatní:	Beni, Quidina, Quida, Halma, Dona, Fany, Flora, Grisette, Agnes, Ludowica, Lulu, Loreta, Paola, Dáma, Lucka, Milan, Stella, Přemysl, Vlasta, Lízi, Marina, Jaromír, Mikuláš, Aura, Valeria, Clarissa, Irmička, Planeta, Emil, Luger, Pepek, Fuga, Altira, Apella, Libuška, Abendstern, Uzda

Příloha 2: Tabulka č. 2: Hipologická literatura v knihovně SHZ v Českém Krumlově

Signatura	Autor	Název	Rok a místo vydání
IJ přív. 3	BEHAMB, Johann Ferdinand	Ross – Tauscher Recht. II. Ross – Ausleiher Recht. III. Fuhrmanns Recht	1745 Augsburg
IJ přív. 4	BEHAMB, Johan Ferdinand	Ross – Ausleiher Recht	1745 Augsburg
4A 527	TENNECKER, Seyfert von	Vereinigte Wissenschaften der Pferdezucht	1797 – 1799 Manheim und Leipzig
6A 989	TENNECKER, Seyfert von	Messgeschenk zur belehreden Unterhaltung für Liebhaber der Pferde	1798 – 1799 Leipzig
6G 1127	POLEN, J.C.	Anleitung zur äusern Pferdekenntniss	1820 Berlin
6H 1152	BROSCHÉ, Johann	Beurtheilung und Erkenntnis der Beschaffenheit des ausern lebenden Pferdes oder sogenannte Exterieur	1812 Wien
9M 17854	AMMON, Georg Gottlieb	Von der Zucht und Veredlung der Pferde durch Öffentliche- und Privatgestüte (dva stejné exempláře)	1818 Berlin
48M 9046	SAUNIER, J. von	Vollständige Erkenntniss von Pferden, deren Zergliederung, guten und schlechten Eigenschaften, Krankheiten und dawieder dienlichen Mitteln	1767
10L 2133	RIEM, Joh.	Zwei...erprobte Mittel sich bei Durchgehen der Pferde wieder alle Gefahre zu schützen	1803 Leipzig

10L 2135	WRANGEL, G.G. Graf	Hippologische Revue. I. Jahr. Heft 10.	1888 Stuttgart
10M 2162	WEIGL, Joh. Chris.	Lob der Reitkunst	cca 1790 b.m.
11C 2258	PLOUCQUET, Wilhelm Gottfried	Ross – Artzt. Dritte Ausgabe.	1803 Tübingen
13L 3011	MEISNER, C.H.	Handbuch zum nützliche Gebrauche für Pferdeeigenthümer	1799 Leipzig
39L 7410	SIND, Freiherr von	Volständiger Unterricht in den Wissenschaften eines Stallmaeisters	1770 Göttingen undd Gotha
48I 8972	BROSCHÉ, Johann	Handbuch Zergetederungskunde des Pferdes als Leitfande zu Vorlesungen am k. k. Thier- Arzneyinstitute in Wien	1812 – 1813 Wien
52C 9427	CRUSE, L.	Araber - Ross	1826 Hamburg
60D 11248	SILBERER, Victor + DEWITZ, Otto	Handbuch für Hindernissreiter	1886, Wien und Leipzig
60H 11362	REUS, Heinrich XXVIII. Prinz	Der korrekte Kutscher. Handbuch für Equipagenbesitzer und deren Kutscher	1897 Berlin
60M 11536	PLUVINEL, Antonius de	Reit-Kunst. Von der...Art und Werse Pferde abzurichten	1670 Frankfurt am Main
61G 11772		Vollkommene. Der Pferde- kenner...alle Schönheiten, Fehlen und verschiedene Landes-Arten der Pferde zu erkennen gebt	1764 Uffenheim
61M 11942	NADOSSY, Alexander von	Militärisch-hyppologisch Reisenanmerkungen gesammelt 1864 auf seiner Reise durch Deutschland, Belgien, England und Frankreich. Als Manuskript litografiert.	Wien b.d.

62H 12274		Officielles Gestüt-Buch für Österreich-Ungarn	1891 Wien
62K 12387	GUENTHER, Friedrich August	Die Krankheiten des Pferdes und ihr homöopatische Heilung	1850 Sonderhausen
64A 12626	KLATTE, C.	Neues Wiener Taschenbuch für Freunde der Pferde und Reitkunst	1810 Wien
66G 13025	MILES, William	Der Pferdestall, seine Construction, innere Einrichtung und Zweckmässige Ausstattung	1862 Frankfurt a./M
70A 13920	ZEHENTNER, J.C.	Kurzer und gründlicher Unterricht vor der Pferdezucht...	1770 Berlin
70G 1456	PASSARDI von Pellard und ARANYOS	Bruchstücke über Pferdezucht und Pferdewesen über Abrichtung der Pferde	1863 Wien
71B 14290	ZEHENTNER, Joseph Christoph	Kurzer und deutlicher Unterricht zur Anweisung eines jungen Cavaliers in Reiten	1761 Frankfurt an der Oder
74J 15381	JUSTINUS, Johann Christoph	Hinterlasene Schriften über die wahren Grundsätze der Pferdezucht	1884 Wien
85A 16307, přív.1	RIDINGER, Johann Elias	Entwurf einiger Pferde, nach ihrem unterschiedlichen Alter und Gebrauch IV. Theil	1755 Augsburg
85C 16325		Album des Deutschen Rennsports 1933	1933 Berlin
7I 17.216	PETZER, Georg	Hippologische Studien	1784 Wien
9H 17614	LEHNDORF, Georg	Handbuch für Pferdezüchter /2.Ausgabe/	1882 Berlin
9I 17657		Conscription der Zuchtstutten in Steiermark im Jahre 1875	1876 Graz

9L 17785	KAIL, Joseph	Anteilung zur Pferdezucht für die k.k. österreich Staaten	1811 Wien
9L 17818	ZEHENTNER, J.C.	Kurze und Gründliche Unterricht von der Pferdezucht	1754 Berlin
9M 17821	HAFFTENDORN, Johann Samuel	Praktische Instruktion, Handschrufte und Vortheile für Kutscher und Stallleute	1832 Ilmenau
9M 17822	VELTHEIMER, Röttger von	Bemerkungen über die Englische Pferdezucht	1820 Braunschweig
9M 17826		Ergebnisse der Pferdezuchts-Enquette-Comission im Jahre 1872	1872 Wien
9M 17827	WAGENFELD, L.	Wie hielt der Bauer und schlichte Landmann seine kranken Pferd?	1879 Bautzen
9M 17829	GRAF, Leopold	Anleitung zur Kenntnis des Pferdes nach seiner äusern Körperform	1846 Wien
9M 17830	CAVALIERO, F.	Betrachtungen über die Pferdezucht in Österreich - Ungarn	1880 Wien
9M 17837	OCYNHAUSEN, B. von	Beitrag zur Lösung der Frage über Landespferdzucht	1874 Wien
9M 17843	BAUMEISTER, Wilhelm	Anleitung zur Kenntnis des Aussern des Pferdes /4. Ausgabe/	1857 Stuttgart
9M 17845	KLINGAN, Heinrich	Der Pferderotz und die Mittel, sich und seine Hausthiere dagegen schützen	1873 Gratz
9M 17849	TRAUTENBERG, Ferd. Ant. von	Anleitung zur...Heilung der Pferdekrankheiten...	1796 Erlagen
9M 17850	BAERTL, Ferdinand	Handbuch über die Führung von Pferd-Transporten	1855 Olmütz
9M 17856	AMMON, Karl Wilhelm	Über die Verbesserung und Veredlung der Landes-Pferdzucht durch Landgestüts_Anstalten	1829 – 1831 Nürnberg
10G 18048	RUEFF, A. von	Race, Haar und Gang des Pferdes	1874 Ravensburg

10G 18050	OYENHAUSEN, B. von	Der Pferdeliebhaber	1865 Wien
10K 18103		Zur Pferdekunde	1860 Wien
10L 18183	BORN, L. – MOELLER, H.	Handbuch der Pferdekunde für Offiziere und Landwirthe (2. Ausgabe)	1884 Berlin
11B 18198	SEIFERT, Joseph	Bildliche Darstellung zur Übersicht aller von aussen am Pferde ersichtlich gemachten Fehler und Krankheiten	1842 Wien
11D 18225	STERNECK, Kossen von	Hippologische Karte von Österreich	1874 Wien
11D 18226		Consignation der Staatshengste	1885 Wien
11E 18264	PIRQUET, P. von	Einleitung von Beobachtung den Futterverbrauch der Pferde	1893 Wien
12K 18714		Programm für den Concours Hippique...1913	
12K 18715		Rechenschafts-Bericht des Wiener Trabrenn-Vereins für das Jahr 1904 + 1906	1904 + 1906 Wien
13F 18929	SILBERER, Victor	Erinnerungen aus der Reform- und Organisationszeit des Wiener Trabrenn-Vereines	1913 Wien
13F 18938		Verzeichnis der Mitglieder des Reiter-Club in Wien 1895 und 1896	1895+1896 Wien
13G 19.002		Jahrbuch des Jockey Club in Wien 1919	Wien 1919
13H 19031	HOMOLACZ, Moritz	Geschichte der Gesellschaft zur Prämiirung guter Campagne-Reiter in Wien	1882 Wien

13I 19058	CAVALIERO, Francis – LEIDESDORF, Carl	Österreich-Ungarischer Rennkalender Jahrgang 1870	1870
13I 19062		Jockey. Ein Handbuch für jeden Sportsman	189? b.m.
13I 19065		Entwurf von Statuten des Jockey Club für Österreich	b.d. b.m.
13I 19110	TSCHOPE, Emanuel	Vierzig Jahre Wiener Trabrenn- Verein	1913 Wien
14F 19358	SZECHENYI, Dénes	Beitrag zum Reitunterricht	1871 Pest
21C 20709	ERDELYI, Michael von	Versuch einer Zoophysiologie des Pferdes und der übrigen Haussäugethiere	1820 Wien
21H 20920	KRYSZTOFOWICZ, Josef von	Entstehung, Entwicklung und Heilung der periodischen Augentzündungen bei Pferden	1882 Wien
24F 21747	SZECHENYI, Dénes	Verschiedenes über Reiten und Fahren	1891 Wien
28F 22281		Statuten des Jockey Club in Wien	b.d. Wien
28F 22282		Alphabetisches Verzeichnis der Mitglieder und Statuten des Jockey Club für Österreich 1899	1899 Wien
28 22283	SILBERER, Victor	Turf-Lexikon	1884 Wien und Leipzig
96A 22876	KOTZ, B.W.	Rein-Cavallerischen... Renn- und Pferdzuchtungswesen	1872 Dresden
96A 22969		Vorschriften über das Pferdwesen des k.k. Heeres. Díl 1, 2 svazky	1878 Wien

96A 22970		Vorschriften über das Pferdewesen des k.k. Heeres. Dil 2	1910 Wien
96A 22971		Figurentafeln zur Vorschrift über das Pferdewesen. Dil 2	1910 Wien
85C 16327	KREISEL, Heinrich	Prunkwagen und Schlitten	1927 Leipzig
21I 4572	GALIBERTO, Giovanni Battista di	Il cavallo da maneggio. Libro dove si trata della nobilissima virtu del cavalcare	1650 In Vienna di Austria
41E 7691	BOURGELAT, Calude	Élemens d'hippiatrique ou Noiveau principes sur la connoissanve et sur le medicine des chevaux	1750 – 1751 A Lyon
58L 10980	LAFOSSE	Cours d'hippiatrique ou Traite Comptet de la medicine des chevaux	1772 A Paris
71J 14453	STIRLING – CLARKE, J.	Le cheval et l' Amazone. Traité complet le l' Equitation des dames Bruxeles	1861 Paris, Lepzig
53G 9639	WEATHERBY, J.E. and C.T.	The racing calendar for the year 1891. Volume one hunderd and nineteenth	1891 London
60D 11260	RUFF	Ruff s guide to the Turf. Winteredition 1891	1891 London
71D 14303	PEDDIE, James	Racing for Gold or Incident in the life of turf commisioner	1891 London
9L 17755	DOKOUPIL, Antonín	Kůň Percheron	1890 Chrudim
9G 17576	BOEHM, Jan	Podkovářství a kopytoznalectví /2. vydání/	1886 Praha

Příloha 3: Tabulka č. 3: Obecná zemědělská literatura v knihovně SHZ v Českém Krumlově.

Signatura	Autor	Název	Rok a místo vydání
3D 431		Betrachtungen von den grossen Nutzen – und Schaden- vierfüssigen Thieren	1776 Benzlau
6G 1123		Abhandlung über einige Gegenstände aus der Land- und Hauswirtschaft nebst einige Krankheiten der Pferde, des Rindviehes und der Schafe	1798 Leipzig
6H 1164	FRANZ, Friedrich Christian	Über der Zweckmässige Erziehung, Fütterung und Behandlung der Haustiere	1821 Dresden
7H 1343	SCHMALZ, Friedrich	Thierveredlungskunde	1832 Königsberg
10L 2136	WACHTER, G. Ritter von	Zussamenfasste Grundsätze über Zucht und Haltung von Pferden und Rinden	1872 Wien
14M 3173	KREYSSIG, W.A.	Die Sommer – und Winter- stall fütterung, so wie die Wiederpflegung der landwirtschaftl. Haustiere	1836 Prag
48B 8889/1/2	REIMARUS, Hermann Samuel	Allgemeine Betrachtungen über die Triebe der Thiere hauptsächlich über ihre Kunsttriebe	1790 Wien
48B 8889/3	REIMARUS, Hermann Samuel	Angefangene Betrachtung über diebesondern Arten der teutschen Kunsttriebe 2 svazky	1790 Wien + 1773 Hamburg

58J 10942	LOEBE, William	Die Ernährung dre Landwirtschaftlichen Grundsätzen	1871 Leipzig
61L 11894	SETTEGAST, H.	Die Tierzucht	1869 Breslau
62E 12162	WOLFF, Emil	Die rationelle Fütterung der landwirtschaftliche Nutzthiere	1874 Berlin
62I 12316		Böhmisches Heerdbuch Verzeichniss edler Zuchtthiere der Egerer...Race in Böhmen	1888 Prag
62K 12383	BAUMAISTER, Wilhelm	Handbuch der landwirtschaftlichen Thierkunde und Thierzucht	1845 – 1846 Stuttgart
63B 12446	WIEDENHAMMER, Ruolf	Thierproduktionslehre/ Zootechnik/	1873 Leipzig
70A 13.919	MEDICUS, F.C.	Über die wahren Grundsätze des Futterbaues	1796 Leipzig
9J 17706	JOHNE, H.	Gesundheitspflege der landwirtschaftliche Haussäugethiere /8 svazků/	1898 Berlin
9L 17744	MACALÍK, Basil	O výživě a krmení zvířectva hospodářského	1893 Chrudim
9L 17817	HULFREICH, Erdmann	Unterricht für Bauersleute über die Zucht und Wartung...der Pferde, des Hornviehes, der Schafe und Schweine	1801 Wien
9M 17824	SCHWAB, Konrad Ludwig	Lehrbuch der Physiologie der Hausthiere	1836 München
9M 17836 + 17837	POHLENZ, Robert	Kunst und Methode der Züchtung	1873 Prag

9M 17847	WECKHERLIN, A. von	Die landwirtschaftliche Thierproduktion	1846 Stuttgart und Thübingen
10C 17892	BURKET, L.	Anatomie a fysiologie zvířat hospodářských	1890 Chrudim
10C 17905		Böhmisches Heerdbuch. Česká kniha plemenná. I. roč. 1-3. sešit	1871 – 1872 Praha
10C 17906		Česká kniha plemenná 1892, 1894, 1897	1892, 1894, 1897 Praha
10C 17907		Böhmisches Heerdbuch. Verzeichnis ealer Zuchtheere 1. Heft	1888 Praha
10C 908		Výtah z české knihy plemenné týkající se stáda...na panství Libějicko-Netolickém. Sešit 1	1898 Praha
10L 18169	PETTERA, Alfred	Das Trainieren der jungen Zuchttiere als Mittel zu Hebung der Tierzucht	1911 Wien
21H 20900	ELSINGER, Matthäus	Bericht von...über den in London 1874 statt gehaltenen internat Thierschutz-Congres	1874 Wien

Příloha 4: Tabulka č. 4: Obecná veterinární literatura v knihovně SHZ v Českém Krumlově

Signatura	Autor	Název	Rok a místo vydání
5E 862	FRANQUE	Die Lehre von dem Körperbaue, dem Kreankheiten und der heilung der Hausthiere	1825 Wiesbaden
5E 865	KNOBLOCH, Johann	Sammlung der vorzüglichsten Schriften aus Thierarzney	1785 Prag
5H 939	STÖRIG, J.E.J.	Gründliche Thierheilkunde für Landwirth	1824 Berlin
6E 1086	TSCHEULIN, Georg Friedrich	Katechismus der Thierarzneykunst	1823 Karlsruhe
6E 1102	ROHLWES, Johann Nicolaus	Magazin für die Thierarzneykunde	1799 – 1801 Berlin
9M 17851	Erdmann Hülfreichs	Unterricht für Bauersleute von den Krankheiten der Pferde, des Hornviehes, der Schaafte und Schweine	1793 Wien
10L 2130	HAYNE, Anton	Die Seuchen der nutzbaren Hausäugethiere	1836 Wien
11C 2257	ERXLE BEN, Johann Chris.	Theoretischer Unterricht in der Vieharzney-kunst	1798 Göttingen
11F 2346	JUNG, Johann Heinrich	Lehrbegriff der Thierarzneykunde	1795 Heidelberg
63C 12488	VEITH, Emanuel	Abriss der Kräuterkunde für Thiereärzte und Oekonomen	s.a., s.l.
72F 14634	TSCHEULIN, Georg Friedrich	Gerichtliche Thierarzneykunde	1816 Carlsruhe
8L 17439	WOLSTEIN, Johann Gottlieb	Die Bücher der Wundarzney der Thiere	1784 Wien

9L 17816	LANDMANN	Der – als Thierartz	1825 Ilmenau
21D 20739	VEITH, Emanuel	Abris der Kräuterkunde für Thierärzte und Oekonomen nebst einer Uebersicht der gewöhnlichen einheimischen Gewächse...	1813 Wien und Triest
21D 20764	ROHLWES, Joh. Nicol.	Vieharneibuch (20.A)	1872 Berlin
21E 20795	VEITH, Joh. Emanuel	Handbuch der Veterinärkunde in besonderer Beziehung auf die seuchen der nutzbarsten Hausäugethiere	1817 – 1818 Wien
21H 20901		Instruktion für Landes-Thierärzte	1820 Prag

Příloha 5: Tabulka č. 5: Ostatní materiály s koňskou tematikou v knihovně SHZ v Českém Krumlově

Signatura	Autor	Název	Rok a místo vydání
11M 2470	SCHWARZ, Ign.	Katalog einer Ridingersammlung /grafiky/	1910 Wien
19H 3804	STRAET, Jan van der	Equile, sev speculum equorum /grafiky/	cca 1580 Antverp
96C 23093		Sketches Equestrian /grafiky/	1838 London
3L 16612	AUBERT, P.A.	Equitation des dames /soubor litografií/	1842 Paris
9L 17820	TENECKE	Pferdezucht, 14 Kupferstiche, delin C. Berggold, Adolf Winkler, Rosmoesler /grafika/	1798 Leipzig

27K 22078		Beschreibung des Turnier und Rittkampfs...über die Frage ob einer blonde Schönen oder brunette Schönen der Vorzug der Schönheit gebühre?	1777 Gratz
11D 3689	STRUVE, Burcard Gothelf	De ludis equestribus, vulgo Turnier und Ritterspielen	1689 Jena
39I 7357	TRICHTER, Valentin	Curiöses Reit- Jagt- Fecht- Tanz oder Ritter-Exerciten Lexikon	1742 Lepzig
70G 14058		Katalog hospodářské výstavy v Kratochvíli u Netolic dne 3. 9. 1887	1887 České Budějovice
9L 17793		Hlavní zpráva o 1. trhu na..dobytek ve Zdekaurovské zahradě u Prahy 1867	1867 Praha
67K 13233		Preisträger die bei der internatonalen Pferde-Austellung, Weltaustellung 1873 Wien	1874 Wien
24D 21712		Exercir-Reglement für die k. k. Cavallerie 1854 /+ další roky 1898, 99, 79.../	1854 Wien
24D 21697		Dienst-Reglement für die k. k. Cavalerie	1808 Wien
58J 10934		Allgemeines Sport-Vademecum. Rückblick über die Sport-Ereignisse im Jahre 1885 in Österreich-Ungarn	1886 Wien

Příloha 6:

Stání v konírně na SZ Třeboň

Příloha 7:

Stání v konírně na SZ Třeboň, detail odtokového kanálku

Příloha 8:

Autor neznámý, Portrét koní a psů ve stáji

Příloha 9: Ferdinand Runk, Veduta hřebčína Murau

CK 4011

Příloha 10:

Autor neznámý, Kněžna Eleonora na projíždě kočárem

Příloha 11 :

Diplom z hospodářské výstavy v Kratochvíli

Příloha 12:

Diplom Jana ze Scgwarzenbergu za vstup do dostihového spolku

Příloha 13: Diplom knížete Adolfa Josefa ze Schwarzenbergu za členství v chovatelském spolku ve Štýrsku

Příloha 14:

Ukázka knihy hřibat

Příloha 15: Značkovací železo

Příloha 16: Značkovací železo, detail

Příloha 17: J. Rauth, Karusel

Příloha 18: Hon v Orlíku nad Vltavou

Příloha 19: Kníže Liechtenstein na honu střílí ze sedla

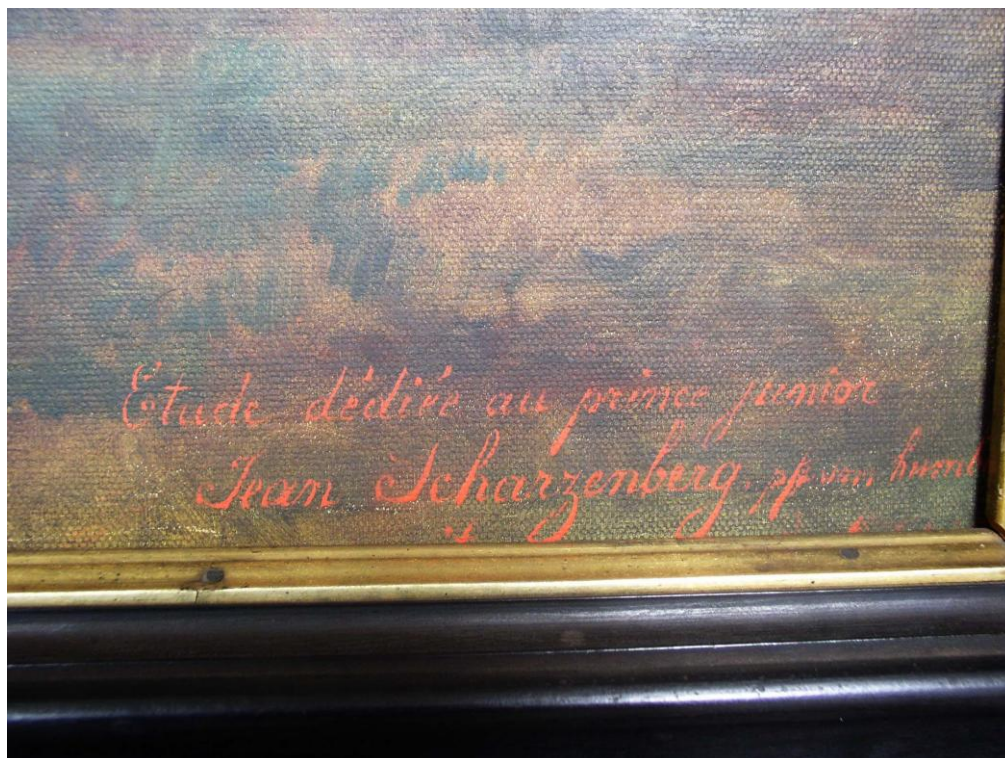
Příloha 20: Hany Hall – J. Harris, Grafika koně Gladiátor

Příloha 21: Vůz s islandskými poníky

Příloha 22: Vůz s islandskými poníky, detail věnování

Příloha 23: Těžítko na stůl – vypreparované kopyto koně

